

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

SURİYELİ KADINLARIN GÜNDELİK YAŞAM PRATİKLERİ, TOPLUMSAL
CİNSİYET ROLLERİ VE DOĞURGANLIK DAVRANIŞLARI
ANTALYA İLİ ÖRNEĞİ

Fadime SEVİMLİ

Danışman
Doç. Dr. Hasan Hüseyin AYGÜL

Akdeniz Yeni ve Yakınçağ Araştırmaları Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

SURİYELİ KADINLARIN GÜNDELİK YAŞAM PRATİKLERİ, TOPLUMSAL
CİNSİYET ROLLERİ VE DOĞURGANLIK DAVRANIŞLARI
ANTALYA İLİ ÖRNEĞİ

Fadime SEVİMLİ

Danışman
Doç. Dr. Hasan Hüseyin AYGÜL

Akdeniz Yeni ve Yakınçağ Araştırmaları Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Fadime Sevimli' nin bu çalışması, jürimiz tarafından Yeni ve Yakın Çağ Araştırmaları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak oy birliği ☐ oy çokluğu ☐ ile kabul edilmiştir.

Başkan: Güven DİNÇ

(İmza)

Üye (Danışmanı): Doç. Dr. Hasan Hüseyin AYGÜL

(İmza)

Üye: Doç. Dr. Fatih Kahraman

(İmza)

Tez	Suriyeli Kadınların Gündelik Yaşam Pratikleri, Toplumsal Cinsiyet Rollerini
Başlığı:	ve Doğurganlık Davranışları: Antalya İli Örneği

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi: 26/01/2022

Mezuniyet Tarihi:/....../2022

(İmza)

Prof. Dr. Tuncer DEMİR

Müdür

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Fadime Sevimli
Öğrenci Numarası	20185505014
Anabilim Dalı	Akdeniz Yeni ve Yakın Çağ Araştırmaları
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Hasan Hüseyin Aygöl
Tez Başlığı	Suriyeli Kadınların Gündelik Yaşam Pratikleri, Toplumsal Cinsiyet Roller ve Doğurganlık Davranışları: Antalya İli Örneği

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü Müdürlüğüne

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak Sayfası, b) Giriş, c) Genel Bilgiler, d) Gereç ve Yöntem, e) Bulgular, e) Tartışma ve f) Sonuç ve Öneriler kısımlarından oluşan toplam.....sayfalık kısmına ilişkin, ___/___/___ tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından *Turnitin* adlı intihal engelleme yazılımından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 'olarak tespit edilmiştir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç
- 3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Akdeniz Üniversitesi "Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları"nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Ad Soyad, İmza

Fadime SEVİMLİ

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR

____/____/____

(Unvan, Ad Soyad, Tarih, İmza)

Açıklamalar

1- Tez Çalışması Orijinallik Raporu tezin yalnızca “Kapak Sayfası”, “Giriş”, “Genel Bilgiler”, “Gereç ve Yöntem”, “Bulgular”, “Tartışma”, “Sonuç ve Öneriler” bölümlerinden oluşan kısmın tek bir dosya olarak intihal engelleme yazılımına yüklenmesi ile alınır.

2- Yazılıma yükleme yapılırken “Dosya Başlığı” (document title) olarak tez başlığının tamamı, “Yazar Adı” (author's first name) olarak öğrencinin adı, “Yazar Soyadı” (author's last name) olarak öğrencinin soyadı bilgisi yazılır.

3-İsteğe bağlı ayarlar kısmından; “Ödevleri şuraya gönder?” seçeneği mutlaka DEPO YOK şeklinde işaretlenmesi gerekmektedir;.

4- Benzerlik oranında tüm sorumluluk öğrenciye aittir.

5- Tez savunma sınavı sonrasında başarılı bulunan öğrenci, tez savunma sınavı tarihi sonrasında tezde yapılmış muhtemel değişiklikleri içeren dosya kullanılarak alınmış ikinci bir intihal raporundaki bilgiler kullanılarak hazırlanmış ve tez danışmanı tarafından onaylanarak imzalanmış ikinci bir Raporu ve Beyanı Enstitüye teslim etmekle yükümlüdür.

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR LİSTESİ	iv
GRAFİKLER LİSTESİ	v
KISALTMALAR LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
ÖNSÖZ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Göç, Göç Nedenleri ve Göç Türleri	3
1.2. Uluslararası Göç	6
1.3. Uluslararası Koruma Çeşitleri	9
1.4. Göç Teorileri	10
1.5. Türkiye’deki Suriyelilerin Görünümleri ve Etkileri	15
1.6. Türkiye'nin Göç Politikası ve Suriyelilerin Hukuki Statüsü	22
1.7. Zorunlu Göç Bağlamında Suriyeli Göçmenler	25
1.8. Zorunlu Göç ve Suriyeli Kadın Göçmenler	27

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

2.1. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı	33
2.2. Araştırmanın Amacı ve Problemleri	35
2.3. Araştırmanın Deseni	36
2.3.1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	38
2.3.2. Verilerin Toplanması	39
2.3.3. Verilerin Analizi	40
2.4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları	41
2.5. Araştırmanın Önemi	41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

3.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri	45
3.2. Suriyeli Kadınların Savaş ve Göç Deneyimleri	47
3.2.1. Savaş ve Çatışma Ortamında Kadın Olmak	47
3.2.2. Göç Kararında Kadınların Etkisi	50
3.2.3. Sınırdan Geçiş Deneyimleri	52
3.2.4. Göçün Kadın Üreme Sağlığına Etkileri	54
3.2.5. Göç Sonrası Gündelik Yaşam Pratikleri	57
3.3. Suriyeli Kadınların Toplumsal Cinsiyet Roller ve Toplumsal Konumları	62
3.3.1. Eğitimde Toplumsal Cinsiyetçi Tutumlar ve Kadınların Eğitimi	63
3.3.2. Suriyeli Kadınların İstihdam Deneyimleri	66
3.3.3. Giyim Tarzları ve Sosyal Yaşamda Var Olma Biçimleri	68
3.3.4. Maddi Harcama Yetkisi ve Tutumları	71
3.3.5. Ataerkil İş Bölümü ve Kadınlık Sunum Biçimleri	72
3.3.6. Kadına Yönelik Şiddeti Algılama ve Yorumlama Biçimleri	73
3.4. Cinselliği Değerlendirme Biçimleri, Cinsel Yaşamları ve Beden Algıları	74
3.4.1. Cinsellik Algıları ve Cinsel Yaşama Yansıması	75
3.4.2. Cinsel Saflığın ve Ahlakın Ölçüsü Olarak Bekâret	77
3.4.3. Bir Cinsel Kontrol Biçimi Olarak Namus	78
3.4.4. Bir İlişki Biçimi Olarak Flört ve Flört Algıları	79
3.5. İktidarın Üretim Mekânı Olarak Aile, Evlenme Biçimleri ve Ritüelleri	80
3.5.1. Ataerkin Akrabalık Stratejisi Olarak Aile	81
3.5.2. Evlenme Biçimleri ve Ritüelleri	84
3.5.3. Tehdit ve Üreme Aracı Olarak Kuma Olgusu	87
3.5.4. Çocukluğun Ziyarı: Çocuk Yaşta Evlilik Olgusu	89
3.5.5. Boşanma, Miras, Velayet Hakları ve Kadının Hak Bilinci	90
3.6. Suriyeli Kadınların Doğurganlık Davranışları	93
3.6.1. Doğurganlığın Kültürel Kodları	93
3.6.2. Ataerkil Pazarlık ve Doğurganlık Örüntüsü	95
3.6.3. Üreme Yetisinin Olmaması (İnfertilite) ve Kadınlığın Annelik Bağlamı	97
3.6.4. Toplumsal Cinsiyet ve Üreme Sağlığı İlişkiselliği	98
3.6.5. Göçün Doğurganlık Davranışına Etkisi	99

3.6.6. Doğum Kontrol Yöntemi (Kontrasepsiyon) ve Erkeğin Cinsel Konforu	100
3.6.7. Üreme Kontrolü Bağlamında Küretaj, Din ve Kültür İlişkisi	101
SONUÇ	104
KAYNAKÇA	112
EK 1- GÖRÜŞME FORMU	127
Ö Z G E Ç M İ Ş	130

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Suriyelilerin Yıllara ve İllere Göre Nüfus Oranı	12
Tablo 2: Yıllara Göre Türkiye’deki Suriyeliler	16
Tablo 3: Suriyelilerin İlk 10 İl İçinde Dağılımı	17
Tablo 4: Suriyelilerin Yaş Aralıklarına Göre Sayısı	17
Tablo 5: Suriyelilerin Genel Eğitim Durumu	18
Tablo 6: Suriyeli Kadınların Eğitim Durumu Dağılımı (6 Yaş ve Üzeri)	18
Tablo 7: Katılımcıların Sosyo-demografik Bilgileri	45

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Suriye Nüfus Piramidi (2021)	94
Grafik 2: Türkiye’deki Suriyelilerin Nüfus Piramidi (2020)	95

KISALTMALAR LİSTESİ

A.S.P. B	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
akt.	Aktaran
BM	Birleşmiş Milletler
CEDAW	Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi
COVID-19	CoronaVirus Disease-19
DAİŞ	Irak Şam İslam Devleti
GİGM	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
IOM	Uluslararası Göç Örgütü
ORSAM	Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
R.G.	Resmî Gazete
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
SUT	Sağlık Uygulamaları Tebliği
TDK	Türk Dil Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNFPA	Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
UNHCR	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği.
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
URL	Uniform Resource Locator
WHO	Dünya Sağlık Örgütü
WEF	Dünya Ekonomik Forumu
YUKK	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

ÖZET

Göç yalnızca bir yer yurt değiştirme hareketi değildir. Bireyler gittikleri yere, kültürel ve sosyal sermayelerini de taşımaktadırlar. Göçün yol açtığı kültürel karşılaşmalar toplumsal gerilim, adaptasyon problemi ve kuşak çatışması gibi olumsuzlukları barındırdığı gibi değişim potansiyelini de taşımaktadır. Bu araştırmada, savaşı ve zorunlu göçü deneyimleyen Suriyeli kadınların gündelik yaşam pratikleri, toplumsal cinsiyet rolleri ve doğurganlık örüntüleri toplumsal cinsiyet bağlamında irdelenmiş, kendi deneyimleri ve pratikleri üzerinden aktarılmaya çalışılmıştır. Ataerkil toplumun ve eril iktidarın şekillendirdiği cinsellik, cinsel sağlık ve üreme sağlığı davranışları incelenerek bunların toplumsal cinsiyet ile ilişkisi araştırılmıştır. Bununla birlikte cinsel sağlık ve doğurganlık davranışlarının göç sonrasında değişip değişmediği, eğer değişti ise bunun nasıl ve ne yönde gerçekleştiği irdelenmiştir. Bu bağlamda 30 Suriyeli kadın ile görüşülerek kendi anlatımlarıyla savaş ve göç deneyimleri, göçte kadınlık halleri, göçün kadınlık pratiklerine yansımaları, karşılaştıkları yeni kültürel ortamda kadınların yaşamları ve uyum stratejileri incelenmiştir.

Araştırma, nitel araştırma yöntemiyle tasarlanarak yarı yapılandırılmış gözlem ve görüşme tekniğiyle gerçekleştirilmiş, gerekli verilere ulaşabilmek amacıyla katılımcılara önceden hazırlanmış sorular sorulmuştur. Elde edilen veriler betimsel olarak analiz edilmiş, çalışmanın amacı doğrultusunda Suriyeli göçmen kadınların görünüşleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmada kadınların göç kararında kadınların da erkekler kadar etkili olduğu, kadın olarak savaş ve göçte diğer sosyal gruplara göre daha zor bir süreç yaşadıkları anlaşılmaktadır. Çalışmada katılımcıların eğitim seviyelerinin düşük olduğu, istihdamda yer almadıkları, görücü usulü ile babasoylu evlilik yaptıkları, doğurganlık oranlarının yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Bulgular kadınların soyun devamını ve hanenin geçimini sağladıklarını düşündükleri erkeklerin fiziksel, ruhsal, cinsel ihtiyaçlarını karşılamayı en önemli sorumlulukları olarak gördüklerini göstermektedir.

Çalışmanın sonucunda Suriye toplumunda kadının statüsünün Arap kültürü ve geleneksel İslami uygulamaların etrafında şekillendiği görülmektedir. Hukuki olarak yetersiz olmakla beraber kadının yasal birtakım hakları olsa da toplumsal yaşamdaki kadın pratiklerine bunların yansımadağı belirlenmiştir. Suriyeli kadınların doğurganlık davranışlarında toplumsal cinsiyetçi kodların etkili olduğu görülmektedir. Ait oldukları toplumda kadınların cinsellikleri, Gündelik yaşamlarını ve doğurganlıklarını ataerki belirlemektedir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Toplumsal Cinsiyet, Gündelik Yaşam, Doğurganlık Davranışları, Antalya

ABSTRACT

DAILY LIFE PRACTICES, GENDER ROLES AND FERTILITY BEHAVIORS OF SYRIAN WOMEN: EXAMPLE OF ANTALYA PROVINCE

Migration is not only a change of location. Individuals also bring their cultural and social resources to their new destination. The cultural encounters that are connected to migration do carry negative aspects like social clashes, adaption problems and generational conflicts as well as the potential to change.

In this thesis, the sexuality, reproduction schemes and fertility patterns of Syrian women who have experienced war and forced migration are examined in the context of gender norms and conveyed through their own experiences and practices. Behavioral patterns of sexuality, sexual health and reproductive health shaped by the patriarchal society and male dominance have been studied and their connection to gender norms have been analyzed. Furthermore, it has been examined whether the behavioral patterns of sexual health and fertility have altered after the act of migration, and if so, to what extent and in what form they have changed.

In this context, 30 Syrian women were interviewed to explain their experiences of war and migration, the state of femininity in migration, the reflection of migration on women's practices, and their strategies of adaptation to their new cultural environment. In this study, the difficulties of being a woman along with the economic and social problems brought by migration have been tried to be conveyed through women's experiences. As a result of the patriarchal structures we live in, women have to shoulder a heavy burden, and during the process of migration they try to fulfill their gender roles while living with the complexity of being refugees.

In the research, it is understood that women are as effective as men in the decision to migrate, and they experience a more difficult process as women in war and migration compared to other social groups. In the study, it is noteworthy that the education level of the participants is low, they are not involved in employment, they have an arranged marriage with a patrilineal marriage, and their fertility rates are high. Findings show that women see it as their most important responsibility to meet the physical, spiritual and sexual needs of men, whom they think are the continuation of the lineage and the livelihood of the household.

Their social status has undergone serious changes during the migration. Some have lost their jobs while others have adapted a new role by becoming the provider of the main income of the household.

This study was designed with qualitative research and relies on the observation and semi-structured interview technique. To be able to achieve the necessary data, prepared questions were directed at the participants. The order of the questions were rearranged according to the course of the interview and new questions were added when necessary in order to deepen the interview. The data obtained was analyzed with the descriptive analysis technique and the insights of Syrian immigrant women were tried to be revealed in line with the purpose of the study.

As a result of the study, it is seen that the status of women in Syrian society is shaped around Arab culture and traditional Islamic practices. Although it is legally inadequate, it has been determined that although women have some legal rights, these are not reflected in women's practices in social life. It is seen that gendered codes are effective in the fertility behaviors of Syrian women. In the society they belong to, patriarchy determines the sexuality, reproductive health and fertility of women.

Keywords: Antalya, Fertility Behaviors, Gender, Migration, Daily Life Practices

ÖNSÖZ

Arap Baharı ile başlayan ve birçok Arap ülkesinde rejime ve mevcut iktidarlara karşı yapılan gösteri ve direnişler zamanla çatışma ve iç savaşa dönüşmüştür. Suriye’de bu ülkelerden biri olmuştur. Ortaya çıkan gerilim ortamında bireyler temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmışlar ve savaşın yaşamsal varlıklarını tehdit ettiğini düşünerek ülkelerinden göç etmeye başlamışlardır. Zorunlu ve kitlesel bir görünümü olan bu göçte bireylerin aileleriyle birlikte göç ettikleri görülmektedir. Bu durum kadınların zorunlu göç ve mülteciliği erkekler ile birlikte deneyimlediklerini göstermektedir. Çalışmada Suriye’de yaşanan savaştan kaçarak Türkiye’ye sığınan, zorunlu göçü deneyimleyerek Antalya iline yerleşen Suriyeli kadınların gündelik yaşamları, toplumsal cinsiyet rolleri ve doğurganlık davranışları araştırılmıştır.

Bu çalışmanın birinci bölümünde göçün kavramsal bir değerlendirmesi yapılarak göç nedenleri, göç türleri ve göç teorilerinden söz edilmiştir. Türkiye’nin geçmişten günümüze uyguladığı göç politikalarına değinilmiş ve Suriye zorunlu göçü ile değişen uygulamalar ve yönetmelikler anlatılmıştır. Türkiye’ye göç eden bu sığınmacıların genel görünümüne değinilerek bu göçmen kitlesinin yaş, cinsiyet, eğitim durumu ve istihdam şekilleri hakkında bilgi verilmiştir. Suriye kitlesel göçünün göçmenler ve yerel halk üzerindeki ekonomik, siyasi, kültürel ve toplumsal etkilerine değinilmiştir. Bu bölümde ayrıca savaş ve göçte kadın olmanın anlamı toplumsal cinsiyet bağlamında ele alınarak savaş ve göç sürecinde ataerkil yapıların ürettiği uygulamaların cinsel şiddet olarak kadınlara yansımalarından söz edilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde araştırmanın yöntemi ve teknikleri anlatılmıştır. Araştırmanın konusu ile birlikte amacı belirtilmiş, çalışmanın sınırlılıklarına ve kapsamına değinilmiştir. Araştırma evreninin belirlenmesi ve örneklem seçme tekniği anlatılarak veri toplama sürecinde uygulanan tekniklere değinilmiştir. Verilerin nasıl analiz edildiği belirtilerek araştırmanın literatüre sağlayacağı muhtemel katkıdan söz edilmiştir.

Bu araştırmanın üçüncü bölümünde sahadan elde edilen bulgular değerlendirilerek temalara ayrılmış ve her temanın altında temaya bulguya yer verilerek yorumlanmıştır. Bölümün başında katılımcıların sosyo-demografik bilgileri verilmiş, gerçek kimlikleri gizlenerek olgusal kimlikleri tanımlanmıştır. Suriyeli kadınların göç deneyimleri, göçün statü, rol ve sorumluluklarına etkisi ve göç sonrası gündelik yaşamları irdelenmiştir. Ataerkil bir toplumun üyeleri olduğu düşünülen Suriyeli kadınların kadın erkek ilişkileri, aile yapıları, evlilik biçimleri araştırılmış, doğum kontrolü, kuma, boşanma, bekaret, namus hakkında düşünceleri anlatılmıştır. Ayrıca miras, velayet, nafaka gibi kadınların yasal hakları araştırılmış ve kadınların bu haklar bağlamında deyimleri aktarılmıştır. Elde edilen bulgular

ışığında Suriyeli kadınların toplumsal cinsiyet rolleri ve doğurganlık davranışları yorumlanmıştır. Doğurganlık davranışı cinsellik ile doğrudan ilişkili olduğundan katılımcıların cinselliği anlamlandırma şekli de yorumlamaya dahil edilmiştir. Sonuç bölümünde bütünsel bir değerlendirme yapılarak Suriyeli kadınların kadınlık sunum biçimleri ve doğurganlık davranışları ile ilgili varılan sonuçlar aktarılmıştır.

Yüksek lisans çalışmamda araştırma konusunun seçiminden başlayarak tüm süreçte bana destek olan, tecrübe ve önerileriyle yol gösteren, dikkati ve özeni ile yönlendiren ve özellikle sonsuz sabrı ile motivasyonumun hep güçlü olmasını sağlayan çok değerli hocam Doç. Dr. Hasan Hüseyin AYGÜL'e,

Çalışmamda Suriyeli kadınlara ulaşmamda yardımcı olan Hüsna Öğretmen'e, Maram Öğretmen'e ve Raşa'ya, Suriyeli kadınlar ile görüşmelerde güzel Türkçesiyle dil konusunda yardımını esirgemeyen ve iletişim sorunu çözen, hemen hemen her görüşmeye gelerek desteğini sürdüren Şadiye'ye,

Sabır ve desteğiyle yanımda olan eşim Mustafa SEVİMLİ 'ye, oğullarım Anıl SEVİMLİ 'ye ve Barış SEVİMLİ' ye sonsuz minnet, sevgi ve saygılarımı sunarım

GİRİŞ

Göç eyleminin önemli bir itici gücü daha iyi yaşam koşullarına kavuşma beklentisidir. Ancak göçün nedenini ve yönünü belirleyen birçok faktör bulunmaktadır. Birey ve toplumsal gruplar yeni bir hayat, iş, eğitim, özgürlük vb. umuduyla göç eylemini gerçekleştirmektedir. Hangi sebeple ve hangi şekilde yapılırsa yapılsın kaynak ve hedef mekânın toplumsal yapısını etkileyen ve değişime uğratan göç olgusunun ve göçün çok boyutlu görünümünün bu manada incelenmesi önem arz etmektedir.

Kadın bireyler, beşerî hareketliliğin her zaman bir parçası, öznesi olmuştur. Bu çalışmada göç sürecinde kadınların deneyimleri, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında değerlendirilmektedir. Bir diğer deyişle sürecin biyolojik bağlamına dikkat çekilmektedir. Kadınlar göç sürecinde hamile ya da lohusa olabilmekte kendi hayatlarının yanında bir başka canlının daha sorumluluğunu taşıyabilmektedir. Çocukların emzirilmesi, beslenmesi, bakımı, sağlığı ve hijyen ihtiyaçlarını da göçün sıkıntıları ile birlikte yüklenen kadınlar için süreç daha da zorlaşmaktadır. Savaş ve göç sürecinin doğası ve kadın cinselliğinin edilgenliğinden doğan tehlikelere karşı da kadınlar kendilerini korumak zorunda bırakılmaktadır. Çatışma ortamı ve göç sürecinde toplu yaşama alanlarında karşılaşılabilecek cinsel istismar ve saldırılardan sorumlu tutulabilen kadın “namusunu koruma” görevini de üstlenmektedir.

Savaşın ve göçün tüm tehlikeleri ve zorluklarından geçtikten sonra göçmen bireyler yeni yerleşim mekânında farklı sorunlar ile karşılaşmaktadır. Farklı bir kültür, bilmedikleri bir dil, giyim kuşam, farklı yemek alışkanlıkları, yasa ve kurallar göçmenlerde kültür şokuna sebep olabilmektedir. Böylece göçmen bireylerin yeni topluma uyum sorunu ortaya çıkmakta ve göçmen bireyler yerli halkla gerilim yaşamalarının yanında gelecek kuşaklar ile de çatışma yaşayabilmektedirler. Yeni topluma uyum sorununun göçmen kadınlar açısından daha derin etkileri olabilmektedir. Göçmen erkek bireyler genellikle ailenin geçimini sağlamak amacıyla istihdama dahil olduklarından yerel halk ile ilişki içinde olmakta, yerel dili öğrenebilmekte ve uyum sorununu kadın göçmen bireylere göre daha kolay aşabilmektedir. Suriyeli kadın göçmenlerin Suriye’de olduğu gibi kamusal alanda görünmez oluşları ve daha çok özel alan olarak nitelenen ev içinde konumlandırılmaları onların toplumla ilişki kurmasını ve ilişki için gereken dili öğrenmesini zorlaştırabilmektedir. Yeni şekillenen toplumsal şatlar göçmen bireylerin ülkelerinde sahip oldukları maddi ve sosyal sermayeyi kaybetmelerine, yoksullaşırken yalnızlaşmalarına da sebep olabilmektedir. Derinleşen yoksulluktan toplumsal cinsiyet rolleri gereği hane halkının beslenme ihtiyacını, çocukların bakımını ve evin temizliğini sağlayan kadınlar daha çok etkilenmektedir. Gündelik yaşamın düzenlenmesi

istihdamda yer alarak eve ekmek getirenler için kendini yeniden üretmek bağlamında hayati önem taşımaktadır. Kadınlar bu sorumluluğu yerine getirerek hane halkının çalışabilmesi için gereken dinlenme, beslenme, ruhsal doyum, hijyen ve barınma ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Çalışmada Suriyeli kadınların gündelik yaşamda göçle birlikte karşılaştıkları sorunlar ile baş etme biçimleri, rol ve sorumlulukları, tutum ve davranış şekilleri ve bunlara yön veren toplumsal ve ataerkil yapılar araştırılmıştır. Kadınların gündelik yaşamda karşılaştıkları sorunları çözmeye yönelik geliştirdikleri taktik ve stratejiler irdelenmiştir. Çalışmada Suriyeli bireylerin düğün nişan eğlence ya da cenaze ritüelleri ve bunların göçle değişip değişmediği araştırılmış, maddi ve sosyal sermayesini kaybeden göçmenlerin bunları devam ettirme biçimleri incelenmiştir.

Araştırmada, zorunlu ve kitlesel bir göç hadisesinin öznesi olan Suriyeli kadınların cinselliği anlamlandırması, doğum ve annelik olgusunu hangi bağlamda değerlendirdikleri, içinde yaşadıkları ataerkil toplumun kendilerine yükledikleri rolü yerine getirirken uyguladıkları kadınlık stratejileri ve eril güç ile toplumsal bilinçaltında yaptıkları pazarlıkları anlaşılmasına çalışılmıştır. Doğum bir kadının hayatındaki önemli dönemeçlerden biri olarak, kadın olmanın yanında annelik rolüyle bir bireyin sorumluluğunu da kadına yüklemektedir. Kadınların bu rollerini yerine getirme şeklinde kültürün, inancın, yaşam tarzının ve sosyoekonomik faktörlerin belirleyiciliği sosyolojik bir gerçeklik oluşturmaktadır. Araştırmada, “Toplumdaki bireylerin üretimi bağlamında doğum ve annelik kadının kendi tercihi mi bırakılmaktadır? Yoksa toplumun ve ataerkin kontrolünde bir olgu olarak kadını bir üretim aracına mı dönüştürmektedir?” sorularına cevap aranmıştır. Araştırmada ayrıca kadının cinselliği ve doğurganlık örüntüleri toplumsal bağlamda araştırılırken biyolojik varlığından kaynaklanan sağlık problemleri ve bunları algılama ve tedavi etme biçimleri de sorgulanmaktadır.

Göç kadınlar için çeşitli sorunların yaşanmasına yol açarken değişim ve dönüşümü de beraberinde getirebilmektedir. Suriyeli kadınların kadın hakları bağlamında yetersiz bir ülkeden geldikleri düşünüldüğünde, Türkiye’de yasal olarak yetersiz olsa da görece Suriye’den daha gelişmiş kadın haklarına sahip oldukları bir gerçekliktir. Ülkelerindeki toplumsal baskı gruplarının ve bunları destekleyen kurumsal yapıların etkisinin yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlaması, kadınların tutum, düşünce ve davranışlarında değişikliğe zemin hazırlamaktadır. Kadınların eğitim ve istihdam durumlarında meydana gelen değişim irdelenmiş, kadınların göç öncesi ve sonrası hak bilinci sorgulanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu bölümü iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda göç, göç nedenleri ve türlerinden söz edilmektedir. Suriye zorunlu göçünün ülke sınırları dışına yapılan bir göç olması sebebiyle uluslararası göçten bahsedilmektedir. Ulusal ve uluslararası sözleşmelerden doğan koruma çeşitlerine değinilmekte ve göç teorileri anlatılmaktadır. İkinci kısımda ise Türkiye’deki Suriyelilerin görünümünden ve sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel vb. etkilerinden bahsedilmektedir. Türkiye’nin geçmişten günümüze uyguladığı göç politikaları ve Suriyelilerin hukuki statüsüne değinilmektedir. Bu kısımda ayrıca zorunlu göçü farklı deneyimleyen Suriyeli göçmen kadınların görünümü, ilgili alanyazın çerçevesinde anlatılmaktadır.

1.1. Göç, Göç Nedenleri ve Göç Türleri

Tarih boyunca insanlar ve farklı canlı türleri yaşamsal varlığını sürdürebilmek amacıyla göç etmişlerdir. Göç en genel ifadeyle canlıların bir mekândan başka bir mekâna yer değiştirme hareketi olarak tanımlanabilir. Marshall (1999: 685) göçü bireysel ya da kitlesel şekilde, ulusal ya da yerel sınırların dışında farklı bir mekân ve toplumda yerleşme amaçlı yapılan eylem olarak tanımlamaktadır. Göç hareketleri avcı-toplayıcı ilkel toplumların besin bulma arayışlarından modern toplumlara kadar tarihin her döneminde görülmüştür (Güvenç, 2002: 161). Göç kavramının temelinde hareket ve yer değiştirme eylemi olduğundan göç tanımlamaları daha çok mekân değiştirmeye odaklanmaktadır. Göçün mekân bağlamı ile birlikte zaman bağlamı da bulunmaktadır. Mekân bağlamı göç hareketinin yerel sınırlar içinde ya da sınır dışına doğru olmasına, zaman bağlamı ise göçlerin kalıcı veya geçici oluşuna vurgu yapmaktadır (Faist, 2003: 47). Zira tüm dünyada kabul gören ortak bir göç tanımı olmasa da Birleşmiş Milletler bir demografik hareketin göç kabul edilebilmesi için bir yılı geçen bir zaman diliminde başka bir mekânda geçici ya da kalıcı bir yerleşim gerektiğini kabul etmektedir (URL 1). Göç bireysel bir eylem olarak gerçekleşebildiği gibi kitlesel göç hareketleri de görülmektedir. Bu sebeple ekonomik, siyasal, demografik, kültürel, politik bağlamda toplumsal ve bireysel etkileri ve sonuçları olabilen göç hareketini yaşanan yerden başka bir mekâna, kitlesel ya da bireysel olarak gerçekleştirilen, geçici veya kalıcı yer değiştirme hareketi olarak tanımlamak mümkündür (Şeker vd., 2015; Kolukırkı, 2014).

Sosyoloji biliminin yanı sıra hukuk, siyaset bilimi, antropoloji, ekonomi, coğrafya ve tarih gibi farklı disiplinlerin bilimsel perspektifinden hareketle yapılan göç çalışmaları bulunmaktadır (Brettel ve Hollifield, 2000: 4). Göç hareketlerini araştıran çalışmalarda ön

plana çıkan görüşe göre işsizlik, yoksulluk ve düşük ücretli istihdam gibi ekonomik sebepler ile göç edenler çoğunluğu oluştursa da fikir özgürlüklerinin kısıtlanması, etnik ayrımcılık, din ve mezhep savaşları gibi toplumsal, kültürel, siyasi ve dini sebepler de önemli rol oynamaktadır. Tarihin ilk dönemlerinde doğal kaynaklarda yaşanan kıtlık ve kıt kaynakların paylaşımından doğan savaşlar göç etmeye sebep olsa da modern toplumların ortaya çıkışıyla insan hakları ihlalleri, sömürü ve mülkiyet ilişkileri ile birlikte küreselleşme gibi faktörlerin de göç sebebi olduğu görülmektedir (Gaude, 2011; Castles ve Miller, 2018). Bireyleri göçe iten sebepler oldukça çeşitli ve karmaşık olabilmektedir. Öne çıkan sebepler daha çok ekonomiktir fakat göçün başka iten ve çeken faktörleri de bulunmaktadır. Bireyler işkenceye, ırkçılığa, ayrımcılığa maruz kalma ve dini inancının gereklerini yerine getirememesi gibi baskıların yanında daha iyi bir eğitim alma ve akrabaları ile yakınlaşma gibi sebepler ile de göç etmektedirler. Bireyler tanıdıklarının olduğu yerlere de göç etme eğilimindedirler (Fichter, 2009: 182).

Tekeli (1975: 158-163) göçe sebep olan dört ana faktörden bahsetmektedir. Buna göre bireylerin veya kitlelerin göç etmesine toplumsal uyum ve işleyişin bir şekilde bozulması, sosyal sistemin değişmesi, politik süreçler sonucu oluşan göç uygulamaları sebep olabilmektedir. Bireyler toplumsal sistemde meydana gelen değişim ve bozulmadan bağımsız olarak mevcut ya da olası fırsatları değerlendirip “umma düzeylerine” göre de göç etmektedirler. Bununla beraber bireyin beklenti ve “ummalarına” göre gönüllü bir göç eyleminde bulunmasına geçimini tarımsal üretimle sağlayan, ait olunan sosyal bağlardan bağımsız bireysel davranışın yaygın olmadığı geleneksel toplumlarda sık rastlanmamaktadır. Bu göç türü daha çok modern toplumlarda görülmektedir. Bu bağlamda göç toplumsal yaşamda bireyin mekânla kurduğu ilişkinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber modern toplumlarda göç yalnızca bireyin değil emeğin, sermayenin ve pazarın da hareketi anlamına gelmektedir (Tekeli, 1998: 9-11). Göçün ve savaşın çoğunlukla ekonomik bağlamda ele alındığı görülmektedir. Ekonomik sebeplerin yanı sıra çevre felaketleri ve iklim sorunu gibi sebepler de savaş ve göçü tetikleyebilmektedir. Göçün kendisi ekonomik düzeni derinden etkileme potansiyeline sahiptir. Denilebilir ki göç yalnızca ekonomik sebepler ile yapılsa da ekonomide köklü değişimlerin sebebi olmaktadır (Weber, 2012: 183).

Everett Lee (1966)’nin “itme çekme” kuramı göçün nedenleri olarak verilebilir. Ancak her göçün kendine özgü dinamikleri mevcuttur. İten ve çeken sebepler her bir göçmen için farklı anlam taşıyabilmektedir. Göç kararını en nihayetinde bireyler verse de eyleme dönüştürmesinde toplumsallaştıkları sosyo-kültürel, ekonomik ve politik ortam etkili olabilmektedir. Göç içinde risk ve belirsizlik barındıran bir eylem olarak

değerlendirilmektedir. Göçün bireyin özgür tercihi olduğu düşüncesine karşın her bir bireyin ait olduğu bir toplum ya da aile olduğu düşünüldüğünde göçün bireysel bir tercihin ötesine geçtiği görülmektedir. Bireyler göç eylemini ait oldukları toplumsal grubun kaynaklarını kullanarak gerçekleştirmektedir. “Ortak pratikler, beklentiler ve deneyimlerin” ortaya çıkması ile oluşan “göç kültürü” bireylerin bulundukları ortamdaki tehditleri algılama ve yorumlama biçimlerini ve buna bağlı olarak göç kararını etkileyebilmektedir (Sirkeci ve Cohen, 2015: 12-13).

Petersen (1958) “A General Typology of Migration” adlı yazısında, toplumdaki bazı bireylerin ekonomik, çevresel, siyasal, kültürel ya da dini bağlamda yaşamsal varlığı tehdit eden ya da zorlaştıran koşullar altında göç etmeyi tercih ederken mevcut koşullarda yaşamayı ve göç etmemeyi seçenlerin olduğunu belirtmektedir. Bu durum bireyler gibi göçün de tek tip olamayacağını göstermektedir. Göç olgusunda birey ve kitleyi harekete geçirenin ne olduğunu sorgulayan Petersen, göç motivasyonunda ekonomik yapının etkisini vurgulamaktadır. Ayrıca göçün toplumsal sınıflara etkisi ve toplumsal sınıfların göç sebeplerine duyarlılığı farklıdır diyerek göçün sınıfsal boyutuna dikkat çekmektedir. Bununla beraber göçlerin “ilkel göçler, zorlama göçler, yöneltmiş göçler, serbest göçler ve kitlesel göçler” olmak üzere beş türü olduğunu belirtmektedir (Petersen, 1958: 256-259).

Tarihsel süreçte toplumlar değişip dönüştükçe göç sebepleri de değişime uğramaktadır. Göç sebepleri arttıkça yeni göç türleri de ortaya çıkmaktadır. Göçleri zaman ve mekân bağlamında türlerine ayıran Akkayan (1979: 37-38) serbest göç, zorunlu göç, iç ve dış göç, mevsimlik ve daimî olmak üzere altı göç türünden söz etmektedir. Thomas Faist (2003: 47) göçleri “alan (yerel-uluslararası), zaman (geçici-kalıcı), boyut (bireysel-grup-kitlesel), sebep (gönüllü-zorunlu) ve yasal durum (yasal-yasadışı)” gibi özelliklerine göre sınıflandırılmaktadır (akt: Adıgüzel, 2016: 21). Geçmişten günümüze göç şekillerinin ve nedenlerinin değişime uğradığı belirtilmektedir.

Ülken (1969: 119) “göçler, memleket içinde olunca iç göç, memleket dışına olunca dış göç adını alır” diyerek genel çerçevede iç ve dış göçü tanımlamıştır. Temelde göçler iç ve dış göç olarak sınıflandırılrsa da göçü gerçekleştirme biçimi göçün başka iki türünü; zorunlu ve gönüllü göçü literatüre taşımıştır. Bireyler genellikle doğduğu topraklarda yaşama eğilimindedirler. Kendi isteği ile başka bir ülkede yaşamak ya da sınır dışı edildiği için yer yurt değiştirmek sık görülmeyen bir eylemdir. Toplumsal yaşamda ya da toplumun yapısında oluşan değişime uyum sağlayamayan ya da bu ani değişimler karşısında yaşamsal varlığını korumakta güçlük çeken bireyler, zorunlu olarak göç edebilmektedirler. Bireyleri göç kararı vermeye zorlayan sebepler alanyazında netlik kazanmamakla beraber göçün doğal bir süreç

olarak kabul edilemeyeceği ve göç kararı almanın birey için kolay ve özgür tercih olmadığı iddiası mevcuttur. Birey ya da kitleler güvensizlik ortamında isteyerek değil zorunlu olarak göç etmektedirler (Sirkeci ve Cohen, 2015: 8-21; Castles ve Miller, 2008: 9). Ait olunan toplumdaki zorlama ya da gönüllü bir şekilde ayrılıp göç eden toplumsal gruplar; kolektif bir politik hafıza, daha önce yaşadıkları toplumun değer ve kültürüne dair sürdürülen bağlılık ve akrabalık bağları gibi faktörler mevcut ise yeni toplumda çok güçlü bir etnik kimlik bilinci geliştirmektedirler (Weber, 2012: 514). Zorunlu göçün bir başka şekli de “değişim” olarak ifade edilen mübadeledir (URL 2). İki ülke arasında karşılıklı kabul edilen anlaşma ile her iki ülkede etnik kökeni ya da inancı anlaşmaya taraf olan diğer ülkeye ait bireylerin karşılıklı değişimi olarak tanımlanabilir. Türkiye ve Yunanistan arasında 1923’te gerçekleşen mübadele anlaşması ilk nüfus mübadelesidir (Arı, 1995).

Göçün başka bir şekli de eğitilmiş ve vasıflı bireylerin ait oldukları ülkenin dışına, teknolojik ve ekonomik bağlamda gelişmiş bir ülkeye göç etmesi olarak tanımlanan beyin göçüdür. Bu göç türünde çoğunlukla az gelişmiş bir ülkeden gelişmekte olan ya da gelişmiş bir ülkeye göç edilmektedir. Gelişmiş bir ülkeden başka gelişmiş bir ülkeye de beyin göçü gerçekleşebilir. Göç alan ülke için eğitim maliyetinden ve zamandan tasarruf olan beyin göçü, göç veren ülke için ise eğitim maliyeti ve zaman harcanarak yetişmiş vasıflı bir insanın kaybıdır. Bu göç şekli göç eden birey için de çekici faktörler taşımaktadır. Birey göç ettiği ülkede daha yüksek ücret ve bilimsel çalışmalar yapmak için gerekli ortamı bulabilmektedir. Eğitilmiş ve vasıflı bireyin gelişmiş ülkeden başka bir gelişmiş ülkeye göçü “beşerî sermayenin uluslararası dolaşımı” olarak ifade edilmektedir ve etkileri az gelişmiş ülkeden gelişmiş ülkeye yapılan göç kadar belirgin hissedilmemektedir (Erkal, 1980: 73-80).

1.2. Uluslararası Göç

Uluslararası göç kavramı, ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla bağlantılı bir kavramdır. Ulus devletler sınırlarını çizirken etnik kimliğini korumak ve güvenliğini sağlamak amacıyla sınırlardan geçişleri de belli düzenleme ve uygulamalar ile kontrol altında tutmak istemişlerdir. Ülkeler dışı göç ile nüfus kaybederken öbür yandan ülke içine yapılan göçler nedeniyle farklı etnik kimlik ve kültürler ile karşılaşmakta ve çok kültürlü bir toplumsal yapı oluşmaktadır. Bu durumun olumlu yanları olsa da çatışma ve gerilimi de yaratabildiğinden ulus devletler çeşitli politikalar üreterek göç hareketlerini yasalara bağlamışlardır. Uluslararası göçü ve göç düzenlemelerini yalnızca farklı etnik grupların karşılaşması ya da ulusal kimliğin korunması bağlamında ele almak eksik bir yaklaşım olarak kabul görmektedir. Ulus devletlerin henüz yeni olduğu, 1870-1918 yılları arasında, ulusal kimliğin korunması

endişesi hâkimdir ve göçmenler bir tehdit olarak görülmektedir. Dünya’da, 1919-1945’li yıllarda yaşanan insan hakları ihlalleri, faşist uygulamalar ve kitlesel kıyımlar göçmenlere güven bağlamında kuşkuyla yaklaşılmaya sebep olmuştur. Bu durum 1945 sonrası değişme sürecine girmiş ve sanayisi ve ekonomisi gelişmiş ülkeler geri kalmış ülkelere işçi göçmenleri kabul etmeye başlamışlardır. Bu yıllarda insan hakları ihlalleri, dışlama ve asimilasyonun yerini kültürel çeşitlilik ve göçmenlerin sorunlarını çözmeye yönelik politikaların aldığı görülmektedir. Demirperde ülkelerinde, 1980 sonrası siyasi ve idari dönüşüm yaşanmış, küreselleşme hız kazanmıştır. Sadece emeğin değil bilginin de uluslararası dolaşıma katıldığı 90’lar, göç karşılıklıyla beraber etnik çoğulculuğun ortaya çıktığı yıllar olmuştur. Uluslar bir yandan göçü teşvik ederken bir yandan sınırlamakta, denetlemekte veya engellemektedir. Görülmektedir ki ülkeler göçmen konusunda artık daha seçici olmaktadır (İçduygu vd., 2014: 50; Güllüpinar, 2012: 54-55).

Uluslararası göç hareketlerinde asıl belirleyenin küreselleşme olduğu iddia edilmektedir. Küreselleşme 1970’li yıllarda uluslararası göç hareketlerini hızlandırdığı gibi aynı zamanda kolaylaştırmıştır. İlerleyen teknoloji, ulaşım imkânları, yasadışı göçmen kaçakçıları, iletişim ağları aracılığıyla illegal ya da legal şekillerde bir ülkeden başka bir ülkeye göç etmek kolaylaşmış görünmektedir. Küresel dünyada göç hareketlerinin çeşitli sebepleri olmakla beraber temel itici ve çekici faktörler ekonomiktir ve işgücü piyasalarının arz ve talebi ile paralel görünümündedir (Adıgüzel, 2019: 103).

Özellikle 1980’li yıllardan sonra Castells, Friedman, King, Sassen, Smith, Soja, Timberlake gibi kent çalışmaları yapan akademisyenlerin vurguladıkları “küresel kent” ve “dünya kenti” gibi tanımlar ile adlandırdıkları finansın merkezi olan, sermayenin kalbinin attığı kentlerin iç ve dış göçün merkezi olduğu kabul edilmektedir. Küresel kentlere sermaye akışıyla beraber zengin ve beyaz yakalı göçünün yoğunlaştığı görülmektedir (Konak, 2014: 149-151). Küreselleşme ile ulus ötesi göçler hız kazanmıştır. Göçmenler özellikle küresel kent olarak nitelenen ve küresel sermayenin merkezi sayılan metropollerde yoğunlaşarak göçmen işgücünün kendi içinde rekabetine yol açmaktadırlar. Bu rekabet küresel sermayenin içinde de yaşanmaktadır. Bununla beraber göçmenlerin “*yerel ötesi hane stratejileri*” ve göç edilen ülke ile menşe ülkeyi birleştiren bağları, global sermayeye yeni bir yön verme potansiyeli taşımaktadır (Sassen, 2005: 39-40). Küreselleşme, ulus içinde siyasi iktidarların tek yetkili karar verici güç olma özelliğini kısmen elinden almış görünmektedir. İktidar artık birden çok bileşenden oluşarak küresel bir görünüm sergilemektedir. Ulusal güçler hedeflerini gerçekleştirmek için çeşitli küresel teşkilatlar ile iş birliği yapmak durumunda kalmaktadır. Uluslararası göçlerin hızlanması ve birden çok ulusu etkilemesi küresel iktidarın yasa ve

düzenlemeler ile ülkelerdeki uluslararası göç hareketlerine müdahalesini getirmektedir. Bu göçmenler 1980'li yıllarda "yabancı işçi" ya da "mülteci" olarak görülürken 1990'lar ile birlikte çeşitli ülkelerde siyasal konjonktürün malzemesi olarak kullanılmakta ve yerel kültüre ve kimliğe karşı bir tehdit kabul edilebilmektedir (Castles ve Miller, 2008: 14-17).

Giddens (1994: 67) küreselleşmenin “ulus devlet sistemi, askeri dünya düzeni, uluslararası iş bölümü ve kapitalist dünya ekonomisi” olmak üzere dört bileşeni olduğunu belirtmektedir. Kapitalist ekonomi tüm dünyada hâkim sistemdir ve ülkeler iş bölümü, hammadde, bilgi ve teknolojik olarak birbirine bağımlıdırlar. Giddens’a göre her ne kadar gelişmiş ülkelerin işgücüne ve hammaddeye, gelişmemiş ülkelerin ise istihdam ve sermayeye olan ihtiyacı sürse de küresel dünya yeni bir dönemece girmiştir. Vurgulanan yeni dönemeç Wallerstein’ın teorisindeki merkez çevre ve yarı çevrenin konumunun yer değiştirmesidir. Gelişmiş ülkelere çevre ve yarı çevre ülkelerden yapılan işgücü göçüne zaman içinde ihtiyaç azalmış, merkez ülkeler sanayi ve teknolojilerini çevre ve yarı çevre ülkelere taşımaya başlamışlardır. Böylece işgücünü ve hammadde kendi yerinde kullanılmış, elde edilen ürün uluslararası dolaşıma çıkarılmış ve uluslararası göç başka bir boyut kazanmıştır (Giddens, 2012: 454-548).

Göç hareketleri göç alan ve veren toplumların nüfus yapısını etkilediği gibi ekonomi başta olmak üzere toplumsal yapının bütün bileşenlerini olumlu ve olumsuz etkileriyle dönüştürme potansiyeli taşımaktadır. Kültürel karşılaşmalar ile “ulusal kimlik” kavramı ön plana çıkarken “ötekiler” ile çatışma ve adaptasyon sorunu yaşanabilmektedir. Demografik hareketler ile yalnız insanlar değil mal ve kapital de yer değiştirmektedir. Göçmenlerin kazandığı parayı ülkelerindeki akrabalarına yollaması ülkeye döviz girdisi sağlamaktadır. Böylece yalnızca para gönderilen bireylerin değil ülke ekonomisinin de döviz açığını kapatarak güçlenmesine katkı sağlamaktadır (Castles ve Miller, 2008: 7-9).

Dünya göç raporlarına bakıldığında 2000 yılında uluslararası göçmenlerin tahmini sayısı 150 milyon iken 2020 yılında bu sayının 272 milyon olduğu tahmin edilmektedir (IOM, 2020). Son yıllarda uluslararası göçler kaynak ve hedef ülke dışında “transit ülke” olarak adlandırılan geçici bir süre ikamet edilen ülkeleri de içine alarak “ulus ötesi” bir görünüm almıştır. Kaynak ülkeden hedef ülkeye doğrudan göç etmek yerine transit ülkeler üzerinden gerçekleşen ulus ötesi göçler göçün kapsamının da değiştiğini göstermektedir (Kolukırkı, 2014: 39). Özellikle 1950’li yıllarda Almanya’ya yapılan işgücü göçüyle göç veren Türkiye, 2000’li yıllarda eski Demirperde ülkelerinden, Afrika, Irak ve Suriye’den gelen göçmenler ile uluslararası göç hareketlerinde göç alan ülkeler arasında yerini almıştır (Adıgüzel, 2016: 12).

1.3. Uluslararası Koruma Çeşitleri

Demografik hareketlerin I. ve II. Dünya Savaşı sonrası hızlanması ve artması devletleri göçü düzenlemeye yönelik tedbirler almaya itmiştir. Dünyanın çeşitli bölgelerinde çok sayıda insan yerinden yurdundan edilmiş, özellikle Avrupa’da milyonlarca insan güvenlik kaygısıyla göç etmek durumunda kalmıştır (Peker ve Sancar, 2001: 4-5). “Mülteci Sözleşmesi” (URL 3) 1951’de imzalanmış ve sözleşmeyi imzalayan ülkelere topraklarında bulunan mültecilere karşı belirli görevleri uygulama zorunluluğu getirilmiştir. Bununla birlikte oluşturulan kurum ve kuruluşlar mültecilerin yasal hakları ve insani ihtiyaçlarının bölgesel ve küresel boyutta karşılanabilmesi için uğraş vermektedir.

Mülteci, “Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüyü ifade eder” (URL 4).

Sözleşmeye göre mültecilik statüsünü vermek devletlerin isteğine bırakılmamakta ve sözleşmede yer alan şartları taşıyan bireyler mülteci sayılmaktadır. Bireyin mülteci statüsünü alabilmesi için aidiyeti sebebiyle işkence ve zulüm görmesi ve biyolojik varlığının tehdit altında olması gerekmektedir. Yargıdan kaçmak isteyen suçlular ya da hastalık, iklim değişiklikleri, ekonomik ve sosyal eşitsizlikler gibi sebepler ile sığınma talebinde bulunan her birey mülteci olamamaktadır. Ayırıcı unsur bireyin korkusunun temelini oluşturan “zulüm” kavramıdır. Zaman içinde oluşabilecek suistimalleri önlemek amacıyla bireyin aidiyetlerinden dolayı hayatına “kasıtlı” bir tehdit olması gerekmektedir (Çiçekli, 2009: 51-53).

Cenevre Sözleşmesinde (1951) belirtildiği üzere yalnızca Avrupa’dan gelen ve sözleşmede belirtilen şartları taşıyan bireylere mülteci statüsü verebilen Türkiye, özellikle 1991’de Irak’ın kuzeyinden kitlesel göç hareketine maruz kalmıştır. Avrupa dışından gelen göçmenlere de 1951 sözleşmesinde belirtilen şartları taşımaları durumunda “sığınmacı” statüsü ile güvenli bir ülkeye gönderilene kadar yerleşme hakkı veren “1994 İltica ve Sığınma Yönetmeliği” uygulamaya sokulmuştur (URL 5). Sığınma Yönetmeliği’nin düzenlendiği tarihten bu yana, coğrafi konumu sebebiyle çevre ülkelerde bitmek bilmeyen savaş ve istikrarsızlık sonucu milyonlarca insan Türkiye’ye göç etmiştir ya da transit ülke olarak kullanmıştır. Mevcut kanun ve yönetmeliklerin yetersiz kaldığı düşünülerek 2013’te Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) çıkarılmış (URL 6) ve bireysel statüler olan “Mülteci”, “Şartlı Mülteci” ve “İkincil Koruma” statüleri tanımlanmış, kitlesel bir göç

eylemi durumunda göçmenlerin temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere “geçici koruma” uygulamasına başlanmıştır. Buna göre Şartlı Mülteci “Avrupa dışında meydana gelen olaylar nedeniyle, mülteci tanımındaki şartlara haiz olduğunu iddia ederek, üçüncü ülkelere iltica etmek üzere Türkiye’den uluslararası koruma talebinde bulunan kişidir” (URL 4).

Uluslararası koruma çeşitlerinden bir diğeri olan ikincil koruma ise “mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüyü ifade eder” (URL 7).

Tüm bu uluslararası koruma çeşitlerinden birine başvurusu kabul edilmiş ya da henüz başvuru aşamasında olan bireylerin çeşitli hakları ve sorumlulukları bulunmaktadır. Bu bireyler ülke vatandaşlarının haklarından daha fazla olmamak kaydıyla eğitim, sağlık, sosyal yardım ve hizmetlerden faydalanma, muhtaçlık durumunda devletten harçlık almak hakkına sahiptir. Başvurusunun üstünden altı ay geçen ve ülkede üç yılı aşkın bir süredir bulunan bireyler çalışma haklarına da sahip olmaktadır. Bununla birlikte uluslararası koruma çeşitlerinden birinden faydalanan bireylerin yükümlülükleri de bulunmaktadır. Bunlar:

“Çalışma durumunu, gelirini ve taşınır taşınmaz mal varlığını otuz gün içinde bildirmek, adres kimlik ve medeni halinde meydana gelen değişimleri ise 20 günde bildirmekle mükelleflerdir. Ayrıca mevcut yardımlardan haksız şekilde yaralandığı tespit edilirse karşılığı olan ücret kendilerinden tahsil edilir ve eğitim ve sağlık dışındaki hakları devletin sınırlama hakkı saklıdır” (URL 8).

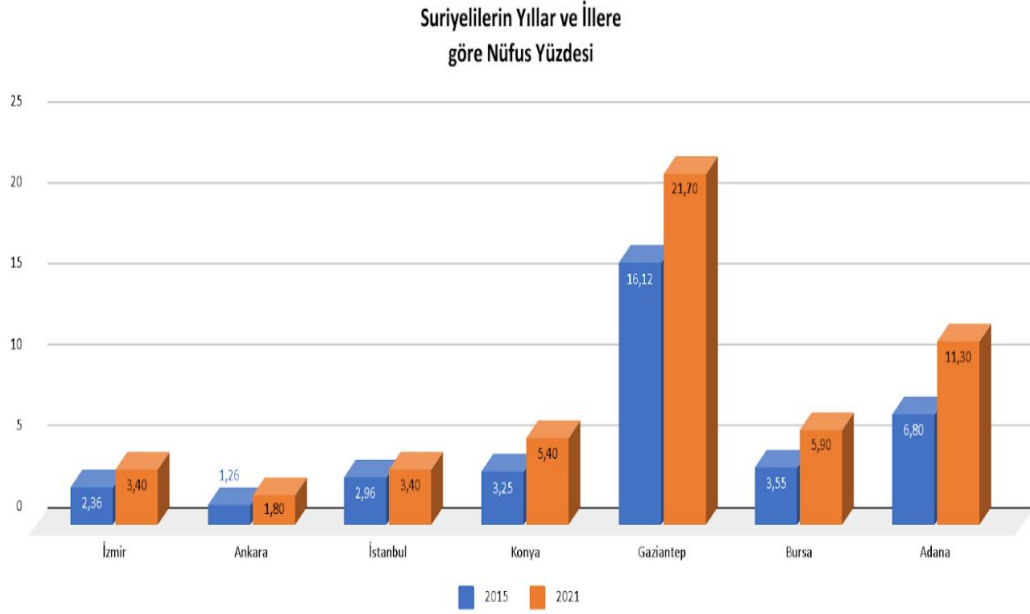
1.4. Göç Teorileri

Geçmişten günümüze devam eden göç hareketleri sebebi ve sonucu bağlamında her zaman merak ve inceleme konusu olsa da göç olgusunun bilimsel olarak analizinin 19. yüzyılda başladığı görülmektedir. Göçün toplumsal tetikleyicileri olduğu kadar bireysel karar vericileri ve belirleyicileri bulunmaktadır. Dolayısıyla göç teorileri de farklı belirleyenlere işaret etmektedir. Çeşitli dönemlerde ortaya çıkan göç çalışmaları dönemin toplumsal konjonktürüne, ihtiyacına ya da toplumsal yapısına göre açıklamalar getirirse de son yıllarda göçü ön plana çıkaran fakat göçmeni öteleyen çalışmaların yerini daha çok göçmene odaklanan, göçmenlerin sorunlarını, ihtiyaçlarını, uyum süreçlerini inceleyen çalışmaların aldığı görülmektedir. Tüm göçlerin ortak özelliği kitlelerin ya da bireylerin yer değiştirmesi olsa da toplumsal yapıda oluşan değişimler ve dönemin konjonktürü göçün sebep, biçim ve etkileriyle beraber ele alınış biçimini ve yorumlanışını da şekillendirmektedir. Göç

hareketlerinin bu çok bileşenli ve çok boyutlu yapısı farklı disiplinlerin ve kuramların göçü analiz etme şekline yansımaktadır.

Far ve Rawenstein'in çalışmaları göçün bilimsel olarak incelenmesinin ilk örnekleri olarak kabul edilmektedir. İngiltere'de tıbbi istatistik sorumlusu olduğu dönemde yaptığı gözlemlere dayanarak göç eyleminin rastgele ve kesin kurallara bağlı olmaksızın yapıldığını iddia eden Far'dan sonra Rawenstein, Grigg (1977) tarafından özetlenen on bir göç yasası olduğunu ileri sürmüştür (Dorling ve Rigby, 2007: 52). Rawenstein (1889) "The Laws of Migration" adlı yazısında göçün tercihen en yakın yerlere, kent çevresinden merkeze olacak şekilde basamaklı, göçmenlerin iş imkanlarına işverenlerin aradıkları iş gücünü bulmalarıyla sonuçlanan yayılma ve emme süreçlerinin olduğu ve zincirleme bir şekilde diğer göçmenlerin de gelişini tetikleyen göç kanunlarından söz etmiştir. Rawenstein mesafe olarak uzak yerlere göç eden bireylerin büyük bir kısmının ekonomik sebeplerle göç ettiklerini belirtmektedir. Sanayi ve ticaretin geliştiği merkezler ekonomik kazançlarının daha çok olacağı ve daha rahat bir yaşam sürecekları inancıyla göçmenleri cezbetmektedir (Akçadağ, 2012: 5-6). Zorunlu göçte amaç daha rahat bir yaşamdan ziyade hayatta kalabilmek olmaktadır. Suriye göçünde kitlelerin yaşamsal tehdit karşısında en yakın ülke olan Türkiye'ye göç ettikleri görülmektedir. Böyle bir tehdit karşısında yeterli zaman, maddi güç ve yasal zeminin olmadığı zorunlu göçlerde bireylerin göç yollarındaki tehlikeleri de hesaba katarak ulaşabilecekleri en yakın yere göç ettikleri daha önce yaşanan "Afganistan, Güney Sudan, Myanmar ve Somali" göçlerinde de görülmektedir (İnce, 2019: 2589). Türkiye'nin ticaret merkezleri arasında sayılabilecek ve sanayisi gelişmiş bazı illerin Suriyeli nüfusuna bakıldığında yıllar içinde artış olduğu görülmektedir. Suriye zorunlu göçünde de göçmenlerin önce sınır kentlere ve yine sınır kentlerdeki kamplara yerleştikleri fakat süreç içinde iş imkânlarının daha fazla olduğu kentlere doğru yayıldıkları gözlenmektedir. Rawenstein'in belirttiği gibi Suriye zorunlu göçünde "yayılma ve emme" süreçlerinin yaşandığı görülmektedir.

Tablo 1: Suriyelilerin Yıllara ve İllere Göre Nüfus Oranı

Kaynak: Göç İdaresi Müdürlüğü (2021) (URL 9)

Stouffer (1940: 846) göç eyleminde bireyi hedef bölgeye çeken faktörlerin önemini vurgulamış fakat çeken faktörlerin göç mesafesiyle olan ilişkisini de altını çizmiştir. Bireyleri çeken sebepler eğer mesafe bakımından yakın bir yerde ise bireyler daha kolay göç kararı alabilmektedirler. Everett Lee (1966) göç çalışmalarını çoğunlukla “göç mesafesi” ve “göç süreci” ile ilgilenerken göç sebeplerini ihmal etmekle eleştirmektedir. Stouffer’in “kesişen fırsatlar” teorisine benzer şekilde bireyleri hedef ülkeye çeken bazı fırsatların ya da imkânların olduğunu belirtmektedir. Göç edilen yerde karşılaşılan iş imkânları buna örnek gösterilebilir. Göç hedefine çeken ve iten çeşitli faktörlerin varlığıyla birlikte bu faktörlerin iticiliği ya da çekiciliği her göçmen için farklı anlam taşımaktadır. Belli bir sektörün iş olanağı ya da belli grupların varlığı benzerlerini bölgeye çekebilmektedir. Suriye göçünde iten sebebin iç savaş ve çatışma olduğu kabul edilse de göçmenleri Türkiye’ye çeken sebep bireysel farklılıklar gösterebilmektedir. Suriye göçünde “işe karışan engeller” fiziksel koşulların dışında yasal engeller ve ekonomik gücün yetersizliği olarak ortaya çıkmış gibi görünmektedir. Göçmenler göç sürecinde aracılara belli bir miktar para ödediklerini, bu paraya sahip olmayanların göç edemediğini dile getirmektedirler. Açık kapı politikası uygulayan Türkiye, yasal engelleri aşma gücü olmayan göçmenler için çekim sebebi olabilmektedir. Bireyler iten ve çeken faktörleri kıyasladıktan sonra çeken faktörler ağır bastığında göç etme kararını vermektedirler. Göç kararı verildikten sonra araya giren fiziksel ve yasal engellerin varlığı kadar bireyin yalnız mı yoksa ailesiyle birlikte mi göç edeceği de

göçün bir maliyeti olması sebebiyle belirleyici olmaktadır. Yalnız bireylerin süreçteki engel ve riskleri daha kolay kabullendiği gözlenmektedir. Engeller aynı olsa da etkileri her bireyde farklı olabilmektedir (Lee, 1966: 47-57).

Göç çalışmalarının ve göç politikaları üretenlerin göçü çoğunlukla ekonomik bağlamda ele almasının sosyo-politik sorunlara kaynak oluşturabildiği düşünülmektedir. Zorunlu göçlerde bireylerin öncelikli motivasyonu yaşamsal varlığını korumak olduğundan en yakın komşu ülkeye sığınılmaktadır. Göçmenlerin çoğu kendi ülkeleri gibi yoksul ya da az gelişmiş olan bu komşu ülkede kalmaktadır. “Sosyal ve finansal sermayesi” güçlü olan azınlık bir grup ise bir süre sonra ekonomisi güçlü ülkelere göç edebilmektedir. Göç her ne kadar çok bileşenli bir yapıda olsa da göç hareketlerinin “modernleşme ve küreselleşmenin” bir sonucu olarak ortaya çıktığı düşünülmektedir. Sanayileşme ile birlikte dünya ekonomik sisteminin sömürü ve yoksulluğun yanında “insan hakları ihlallerini” de tetiklediği iddia edilmektedir (Castles ve Miller, 2008: 43-44).

Wallerstein “*The Modern World System*” adlı eserinde söz ettiği kapitalist, sömürgeci ve ekonomisi güçlü merkez ülkeler ile merkez ülkelere sömürülen ve bu güçlü ekonomilere bağımlı olan çevre ülkeler günümüzün dünya sistemini meydana getirmektedir (Wallerstein, 2014). Merkez- çevre kuramı olarak da adlandırılan kurama göre dünyadaki göç hareketleri merkez ülkeler ile çevre ülkeler arasındaki sömürü ilişkisinin bir sonucudur. Ekonomisi gelişmiş ve kapitalist sistemi benimsemiş merkez ülkeler ve bu merkeze bağımlı toprağı insan işgücü ve hammaddeyi kapitalistlerce sömürülen çevre ülkeler sistemin temelini oluşturmaktadır. Merkez ve çevre ülkeler ekonomik çarkın işleyişi bağlamında birbirinden farklı ve ayrı olsa da bu ülkeleri birbirine bağlayan kapitalizmdir. Abadan Unat (2002: 15)’a göre kapitalizm dünyanın tüm bölgelerine nüfuz etmiştir ve sermaye kapitalist ülkelerin kontrolündedir. Bu durum değişmediği sürece göç hep varlığını sürdürecektir. Merkez çevre kuramı göç hareketlerini makro yapılara atfettiği, yalnızca kapitalistlerin ihtiyaçlarını karşılama biçimi olarak gördüğü ve bireylerin çıkarları doğrultusunda göç edebilmelerini görmezden geldiği gerekçesiyle eleştirilmiştir (Özcan, 2016: 200). Suriye’deki iç savaşı tetiklediği bilinen Arap Baharının dünyada hâkim olan bu sömürü ve eşitsiz ekonomik güç dağılımından etkilendiği ve yaşanan iç karışıklıkların geçmişten gelen sömürü ilişkilerinin yarattığı toplumsal gerilimin dışa vurumu olduğu iddia edilmektedir. Bununla beraber küresel güçlerin çıkarları doğrultusunda iç savaşı körükleyerek zorunlu göçe zemin hızlandırdığı dile getirilmektedir (İnce, 2019: 2599).

Göç sistemleri teorisi genellikle aralarında geçmişe dayanan siyasal, ekonomik, kültürel ya da kolonyal bağlar olan ülkelerin, belirli anlaşmalar çerçevesinde göçmen

alışverişinde bulunması ve bu göç hareketinin sürecini analiz etmektedir. Göç sistemleri teorisi genel olarak kurumsal faktörler ve hukuki düzenlemelere dikkat çekmektedir. Göçün makro yapıların yani küresel kapitalizmin ekonomi-politiğinin ve mikro yapılar olarak kabul edilen bireyin sosyal sermayesi ve bireysel becerileri arasındaki bağ ile gerçekleştiğini iddia etmektedir (Castles ve Miller, 2008: 36-37, Çağlayan, 2006: 83). Göç sistemi çalışmalarında göçmen ve göçmenliğe ait özelliklere yani mikro yapılara vurgu yapan Faist (2000: 203-204)'e göre göçmenler uzun bir süre kaldıkları hedef ülke ile menşe ülke arasında sosyal bağlar geliştirmektedir. Bu bağlar göçmenlere ülke içindeki siyasi kurumları ve politikaları etkileme gücü kazandırabilmektedir. Sosyal bağlar zamanla kurumsallaşarak göç sistemlerinin oluşmasına zemin hazırlayabilmektedir. Göçmen ile henüz bu eylemi gerçekleştirmemiş ve aralarında akrabalık ya da sosyal ilişkiler sonucu oluşmuş bağlar bulunan bireyler arasında kurulan ilişki ve iletişim göçmen ağlarını oluşturmaktadır (Abadan-Unat, 2002: 18). Daha önce göç etmiş bireylerin deneyimleri ağlar aracılığıyla göçün hedefine yön verebilmekte, göçün ekonomik yükünü hafifletmekte, olası riskleri azaltıp adaptasyonu kolaylaştırmakta, barınma ve istihdam probleminin çözümünde destek sağlayabilmektedir. Göç sürecinde göç eden bireyin sosyal sermayesi oldukça önemlidir. Sosyal sermaye toplumsal yapı içinde aktörlerin birtakım kaynaklar üstündeki çıkar ve kontrolleri olarak tanımlanabilir. Weber'in rasyonel eylem kuramına atıfta bulunan Coleman (1998: 99-101), toplum içinde bireylerin sosyal sermayelerini kendi amaçları doğrultusunda kullandıklarını ve sosyal sermayenin oldukça işlevsel olduğunu belirtmektedir. Sosyal sermaye toplumsal aktörlerin eylemleri ile oluşurken aynı zamanda eylemleri de kolaylaştırmaktadır. Sosyal sermayenin yokluğunda birtakım hedeflere ulaşmak mümkün olmayabilir. Sosyal sermaye zaman içinde değişime uğrayabilir ve belli eylem ve gruplar için faydalıyken diğerleri için zararlı olabilir. Soyut bir kavram olan sosyal sermaye ancak sosyal ilişkilerde varlık gösterebilmektedir. Üretim ilişkilerinin kurulması ve aktörlerin üretim faaliyetlerinde yer almalarını da kolaylaştırmakta ve toplumsal yaşamda aktörlerin güven ihtiyaçlarını karşılama işlevi görmektedir.

Hedef ülkeye yerleşimin ardından göç ağları göçmen ağlarına dönüşmektedir. Göçmen ağlarının göç eden bireylerin yerleşimden sonra birbirleri ile iletişimini kolaylaştırmak ve dayanışma duygusunu güçlendirmek gibi önemli bir işlevi bulunmaktadır. Göçmen açısından geri dönme maliyetinin ve göç riskinin yüksekliği göçmen ağlarının daha sıkı kurulmasına ve göçmenlerin bu ağlara daha güçlü bağlanmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte bu bağların olumlu yönü olduğu kadar yerleşilen toplumla iletişim ihtiyacını azaltıp grup içi ilişkilere yönlendirmesi bakımından olumsuz işlevleri de

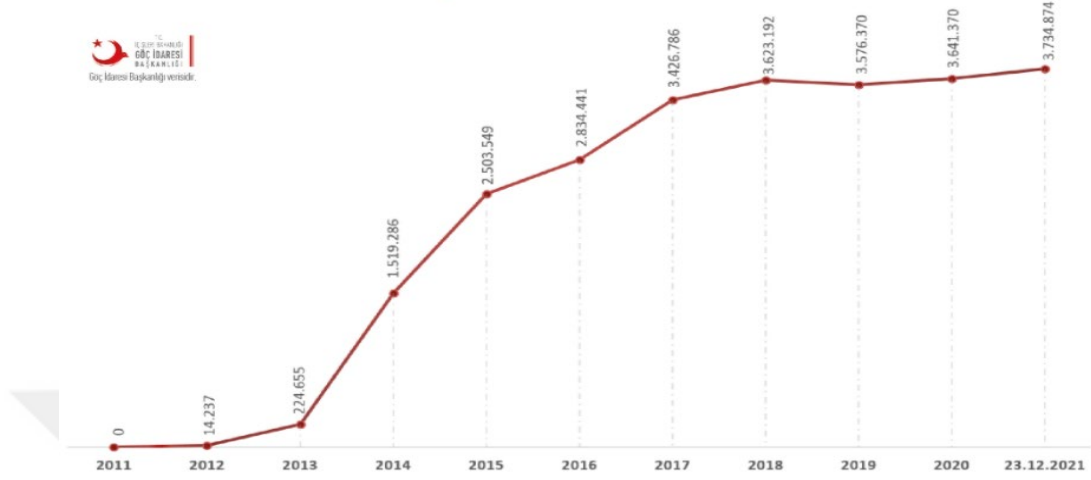
olduğu iddia edilmektedir. Ayrıca grup içinde yaşanan birtakım olumsuzluklara ve kötü muameleye yol açabileceği de düşünülmektedir. Bazı göçmen gruplar zamanla suç grupları kurabilmektedirler. Bu göçmen suç grupları yerli halkı sömürmeye ve amaçları doğrultusunda kullanmaya cesaret edemediklerinden göçmen ağları vasıtasıyla göçmenleri kullanabildikleri belirtilmektedir (Tilly, 1990: 84-93).

Suriyeli göçmen bireylerin sahip oldukları sosyal sermaye ile oluşturdukları enformel göçmen ağlarının süreç içinde formel ağlara dönüştüğü ve bazı şehirde göçmen destek ve dayanışmasını amaç edinen dernekler kurdukları görülmektedir. Çoğunlukla Avrupa'ya yerleşen Suriyelilerin ya da zengin Arapların finanse ettiği bu dernekler sığınmacılara eğitim, sağlık, dil öğrenimi gibi alanlarda destek sağlamakta ve resmi yazışma ve devlet dairelerindeki işlerde yardımcı olmaktadır (Yaman, 2016). Sosyal ağların sağladığı dayanışma ve bireylere verdiği destek göçmen bireylerin yer aldıkları topluma uyumunu kolaylaştırmaktadır. Yerel halk tarafından dışlanmalarını engelleyebilmektedir. Devlet tarafından uygulanacak baskılara karşı da bireyleri daha güçlü kılmaktadır (Portes, 2000: 1-12; Massey vd., 2014: 11-46). Türkiye'nin Suriye göçü ile ilgili göç politikalarının oluşmasında halkların inanç ve kültürel benzerliğin yanı sıra tarihsel geçmişin ve sınır illerdeki etnik çeşitliliğin de etkili olduğu düşünülmektedir (İnce, 2019: 2601; Kolukırmık ve Özcan, 2019). Suriye zorunlu göçünde göçmen ağlarının önemli bir yeri olduğu dile getirilmektedir. Suriyeli göçmenlerin özellikle göçün ilk dönemlerinde akrabalarının bulunduğu şehirlere göç ettikleri belirtilmektedir. Suriyeli göçmenlerin bir kısmı savaş öncesi kurdukları ticari ilişkiler ile tanıdıkları bireylerin yardımını alarak onların bulunduğu şehirlere yerleşmişlerdir. Suriye göçünde sosyal medya üzerinden iletişime geçen binlerce göçmen, göç sürecinde deneyimlerini geniş kitlelere aktararak göçe daha sonra katılanlara rehberlik etmişlerdir (Türkay, 2019: 78).

1.5. Türkiye'deki Suriyelilerin Görünümleri ve Etkileri

Suriye iç savaşı sonucu Türkiye'ye göç eden Suriyeli göçmenler, 2011 yılından bu yana sayıca artmıştır. Suriye göçü 2011 yılında 252 kişi ile başlamış, 2021 yılında bu sayı 3 milyon 718 bin 332 olmuştur.

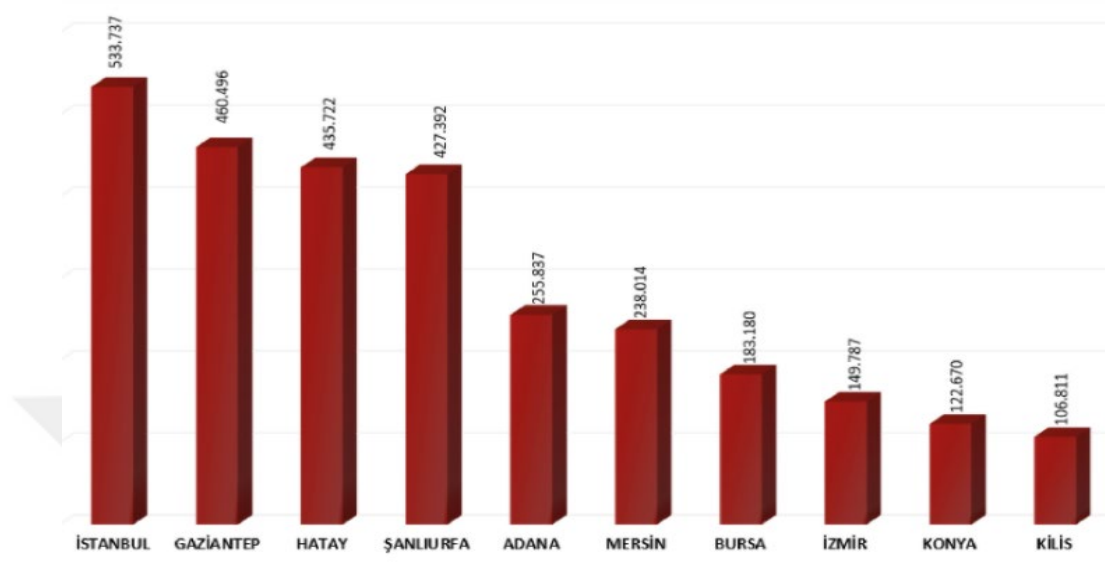
Tablo 2: Yıllara Göre Türkiye’deki Suriyeliler

Kaynak: Göç İdaresi Müdürlüğü (2021) (URL 9)

Türkiye’de Suriyeli bireylerin yerleşim yerlerine bakıldığında sınıra yakın olan güney illerinde yoğunlaştıkları görülmektedir. Bununla birlikte vasıfsız işgücünü oluşturan Suriyeliler yerel piyasanın ihtiyacına göre istihdam edildiklerinden ticaret ve sanayinin geliştiği, enformel çalışmanın, hizmet sektörünün ve mevsimlik tarım işçiliğinin yaygın olduğu illere yerleşimi tercih etmektedirler (Aygül, 2018: 71).

Tablo 3: Suriyelilerin İlk 10 İl İçinde Dağılımı

Kaynak: Göç İdaresi Müdürlüğü (2021) (URL 9)

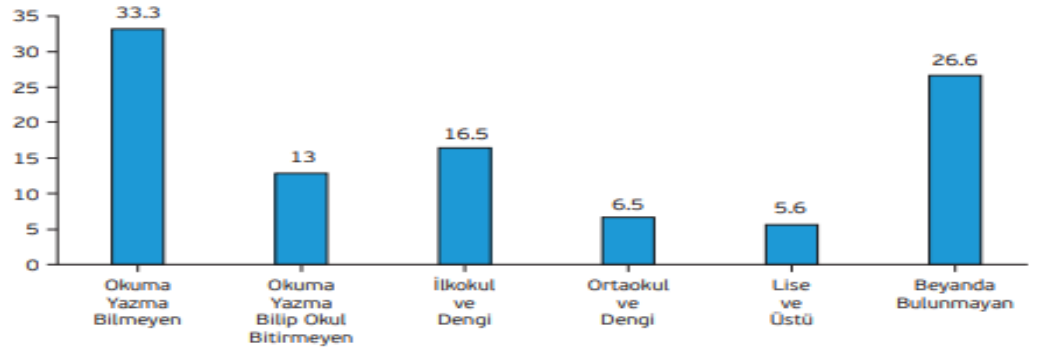
Yapılan araştırmalar Türkiye'ye göç eden Suriyelilerin eğitim seviyelerinin düşük olduğunu göstermektedir. Özellikle kadın göçmenlerin ülkelerinde hiç okula gönderilmedikleri ya da ilkokuldan sonra eğitime devam etmedikleri görülmektedir.

Tablo 4: Suriyelilerin Yaş Aralıklarına Göre Sayısı

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPLAM	2.008.959	1.725.915	3.734.874
0-4	264.170	246.605	510.775
5-9	294.387	276.489	570.876
10-14	221.260	207.855	429.115
15-18	139.732	119.672	259.404
19-24	286.978	216.205	503.183
25-29	223.748	162.384	386.132
30-34	168.726	122.456	291.182
35-39	126.602	99.146	225.748
40-44	86.512	75.426	161.938
45-49	58.640	57.328	115.968
50-54	46.519	45.374	91.893
55-59	35.395	35.448	70.843
60-64	23.334	24.094	47.428
65-69	15.199	16.045	31.244
70-74	8.982	9.893	18.875
75-79	4.417	5.474	9.891
80-84	2.420	3.229	5.649
85-89	1.151	1.701	2.852
90 ve üstü	787	1.091	1.878

Suriyeli göçmenlerin 2.000.63'ü erkek, 1718.269'u kadındır. Genel olarak genç nüfusun göç ettiği görülmektedir. Suriyeli nüfus içinde 10 yaşını dolduran birey sayısına bakıldığında, savaşın başladığı 2011 yılından bu yana Türkiye'de yaklaşık 600.000 Suriyeli bebek dünyaya geldiği anlaşılmaktadır. Bu veriler Suriyeli kadınların doğurganlık oranlarının yüksekliğini göstermektedir.

Tablo 5: Suriyelilerin Genel Eğitim Durumu

Kaynak: (Erdoğan 2020: 33)

Türkiye'ye göç eden Suriyelilerin eğitim seviyelerinin düşük olduğunu görülmektedir. Özellikle kadın göçmenlerin ülkelerinde hiç okula gönderilmedikleri ya da ilkokuldan sonra eğitime devam etmedikleri görülmektedir.

Tablo 6: Suriyeli Kadınların Eğitim Durumu Dağılımı (6 Yaş ve Üzeri)

Eğitim Durumu	Kamp İçi		Kamp Dışı		Genel	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Okuryazar Değil	554	17,5	720	24,5	1.274	20,9
Okuryazar	193	6,1	291	9,9	484	7,9
İlkokul	1.217	38,5	925	31,5	2.142	35,1
Ortaokul	692	21,9	518	17,7	1.210	19,8
Lise	344	10,9	265	9	609	10
Üniversite ve Üzeri	165	5,2	214	7,3	379	6,2
Toplam	3.165	100	2.933	100	6.098	100

Kaynak: (AFAD, 2014: 24)

Sosyal bir olgu olarak göç eylemi yalnızca göç eden birey ya da toplumu değil aynı zamanda göç alan ve veren toplumu da çeşitli boyutlarıyla etkilemektedir. Toplumsal olgular bireyler üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir ve dışarıdan gelen bireysel engellemelere direnç göstermektedir. Olguların toplumsal gruplar içinde farklı bireysel yansımaları olsa da

toplumun üyelerini bir biçimde etkileyerek yayılması kaçınılmaz görünmektedir (Durkheim, 2013: 44).

Suriye göçünün kitlesel ve düzensiz yapısı Türkiye’de sınır güvenliği bağlamında endişelere yol açmıştır. Sınır güvenliği kavramı göç edilen ülkenin toprak ve sınırının güvenliği ile beraber vatandaşlarının güvenliğini de içermektedir. Yalnız göçmen ve göç alan ülkenin değil geride bırakılan ülkedeki bireylerin güvenliği de söz konusudur. Güvenlik kaygısı bireylerin yeni topluma uyumunu zorlaştırdığı gibi yerli halkın da göçmenleri kabulünü zorlaştırmaktadır. Suriyeli göçmenlerin içinde PKK ve DAİŞ gibi terör örgütleri ile bağı olanların varlığı Türkiye’nin, deniz yoluyla illegal olarak Avrupa’ya geçişleri ise Avrupa’nın güvenliğini tehlike sokmaktadır (Sezik ve Ağır, 2015). Yapılan bazı çalışmalar Suriyeli göçmen nüfusun yoğun olduğu illerde yerel halkta suç oranlarının yükseldiği, ahlaki yapıda bozulmalar olduğu, Suriyeli göçmenleri karmaşaya yol açtığı algısının yüksek olduğu belirtilmektedir (Demir ve Soyupek, 2015; Karasu, 2016; Kahraman ve Nizam, 2016; Özdemir ve Özkan, 2016; Harunoğulları ve Çelik, 2019).

Göç olgusunun da göç alan ve veren toplumlara sosyolojik, ekonomik, çevresel, kültürel etkileri olduğu iddia edilmektedir. Bu nedenle göç birçok disiplinin inceleme nesnesi olmaktadır. Özellikle kısa bir zaman diliminde yoğun bir nüfus akışıyla gerçekleşen kitlesel göçlerin etkileri daha kısa sürede hissedilmekte ortaya çıkan toplumsal kriz daha belirgin olabilmektedir. Suriye göçü üzerinden bir değerlendirme yapıldığında göçün siyasi ve güvenlik etkisi, toplumsal etkisi ve ekonomik etkisi olmak üzere üç temel etkisi olduğu söylenebilir (Aybar vd., 2018).

Göçün sağlık ve eğitim gibi temel insani hakların kullanımında aksaklığa sebep olduğu gözlenmektedir. Büyük bir kitlesel göç ile karşılaşan Türkiye’de göçmenlere verilen sağlık hizmeti kurumsal düzenlemelere ve organizasyona ihtiyacı doğurmuştur. Sağlık hizmeti ve harcamaları ile birlikte sağlık çalışanlarının iş yükü de artmıştır. Sağlık çalışanları göçmenlerin yoğun olduğu illerde ve kamplarda sağlık hizmeti vermek üzere görevlendirilmişler ve yaşadıkları şehirlerden ve ailelerinden uzun süre ayrı kalmışlardır. Göçmenlerin sağlık okuryazarlığının düşük olması, temel sağlık bilgisinin yetersizliği, aşılama oranlarının düşüklüğü, dil sorunundan kaynaklanan iletişim engeli gibi sorunlar sağlık çalışanlarını ve göçmenleri hizmet verme ve alma aşamasında olumsuz etkilemiştir. Göç sürecinde yaşamaya elverişli konut ve temiz su ihtiyacını karşılamakta zorluk çeken göçmenlerin, özellikle en kırılgan grup olan kadın ve çocukların sağlık sorunlarında artış gözlenmiştir (Korkmaz, 2014).

Suriyeli çocukların eğitimi de göç sürecinde aksamış ve okul çağındaki binlerce çocuk okula ya da eğitim materyallerine ulaşımında güçlük yaşamıştır. Ayrıca birçok Suriyeli çocuk Türkçe bilmediği veya çalışmak zorunda kaldığı için eğitim alamamıştır (Tanrikulu, 2016). Bununla beraber devlet tarafından yapılan maddi destek ile Suriye'de okumasına izin verilmeyen kız çocuklarının Türkiye'de okuma imkânı bulabildiği bildirilmektedir (URL 10).

Göçün toplumsal etkilerinden olan aile yapısındaki değişimler Suriye göçünde de gözlenmektedir. Özellikle Suriyeli nüfusun yoğun olduğu bölgeler olmak üzere Türkiye'de boşanmaların daha sık görüldüğünü, Suriyeli kadınlar ile yapılan evlilik sayısının her yıl giderek arttığını, kumalık ya da çok eşliliğin artma eğiliminde olduğunu iddia eden araştırmalar mevcuttur (Gönül, 2019; TÜİK, 2021). Yerleşilen yeni ülke halkı ile göçmenler arasında ilişkinin de zaman içinde kültürel etkileşim ve değişimlere yol açması muhtemeldir. Her iki toplum üyelerinin birbirleriyle evlilikleri sonucu demografik yapı da farklılaşarak çok kültürlü bir yapı oluşmaktadır (URL 11). Bununla birlikte göçle beraber yaşanan kültürel karşılaşmaların çok eşlilik, mezhep farklılığı, yaşam tarzında farklılıklar gibi sebepler ile toplumsal gerilime dönüşme potansiyelinden söz edilmektedir. Kültürel karşılaşmalar ile “ulusal kimlik” kavramı ön plana çıkarken “ötekiler” ile çatışma ve adaptasyon sorunu yaşanabilmektedir. Göç kültürel etkileşim, değişim ve kültürleşmeye zemin hazırlamakla birlikte aşırı ırkçı saldırıların ve şiddet hareketlerinin ortaya çıkmasına yol açabilmektedir. Kuşak çatışması ve kültürleme bağlamında yapılan çalışmalarda belirtildiği üzere göç edilen ülkede doğan, ait oldukları kültürel ortamı tanımayan ve belki hiçbir zaman tanıyamayacak olan kuşaklar ile ebeveynleri arasında kültürel çatışmaların yaşanması kaçınılmaz görülmektedir (Aşkın ve Güllüpinar, 2014: 294; Orhan ve Gündoğan, 2015; Kaya, 2020: 240).

Göçün bir diğer toplumsal etkisi de göçmenlerin sosyal ve ekonomik statülerinde yaşadıkları değişimdir. Yapılan çalışmalarda göçmen bireylerin yerleştikleri ülkede yetenek, eğitim ve birikimleri doğrultusunda işlerde çalışma şanslarının çok düşük olduğu yer almaktadır. Statü kaybı yaşayan bireylerde yeni topluma uyum sorunu ve ruhsal travma görülebilmektedir (Demirhan ve Aslan, 2015: 24; Akyiğit, 2016: 156; Koca, 2019: 322).

Göç hareketleri göç alan ve veren toplumların nüfus yapısını etkilediği gibi ekonomi başta olmak üzere toplumsal yapının bütün bileşenlerini olumlu ve olumsuz etkileriyle dönüştürme potansiyeli taşımaktadır. Göçün kaçınılmaz etkilerinden biri de ekonomik alanda görülmektedir. Demografik hareketler ile yalnız insanlar değil mal ve kapital de yer değiştirmektedir. Göçmenlerin kazandığı parayı ülkelerindeki akrabalarına yollaması ülkeye döviz girdisi sağlamaktadır. Bu durum yalnızca para gönderilen bireylerin değil, döviz açığını

kapatarak ülke ekonomisinin de güçlenmesine katkı sağlamaktadır (Castles ve Miller, 2008: 7-9). Suriye göçü üzerinden yapılan çalışmalara bakıldığında göçün Türkiye emek piyasasını olumsuz etkilediğini savunanlar iddialarını artan işsizlik ve ucuzlayan emek gücüne dayandırmaktadırlar. Ayrıca Suriyeli mültecilerin yoğunlaştıkları kentlerde kiraların yükselmesine, enflasyonun artmasına, işsizliğin ve enformel sektörün yaygınlaşmasına, iş piyasalarında haksız rekabete sebep olduğu iddia edilmektedir. Göçün piyasaların ihtiyaç duyduğu ucuz işgücü karşılayarak ekonomiyi canlandırıldığını ve zengin Suriyelilerin kurdukları işletme ve yaptıkları yatırımlar ile Türkiye'nin kalkınmasına katkı sağladığını iddia eden çalışmalar ise göçün ekonomiye olumlu etkilerine vurgu yapmaktadır. Suriyelilerin bölge nüfusunu arttırarak tüketim mallarının kullanımında artışa sebep olduklarını, böylece bölge esnafının maddi güç kazandığını, üretimde kullandıkları hammaddeyi yerel kaynaklardan sağlamalarının da ekonomiyi canlandırıldığını savunan çalışmalar bulunmaktadır. Suriyeli mültecilerin emek piyasasında yer alışının ülke ekonomisi için tehdit sayılabilecek sorunlara yol açabileceği, bununla beraber fırsatları da barındırdığını dile getirilmektedir. Suriyeli İş adamlarının ticari faaliyetleri ve özellikle Ortadoğu'ya yaptıkları ihracat ile ekonomiyi canlandırıldığı, zengin göçmenlerin sermaye, değerli mal ve iş tecrübelerini de ülkeye taşıyarak ülke ekonomisine önemli girdiler sağladığı belirtilmektedir. Göçmenlere yapılan yardımların yine göçmenler tarafından yerel piyasada kullanılmasının bölge ekonomisinin canlanmasına katkısı olduğu iddia edilmektedir (Kaypak ve Bimay, 2016; Aygöl, 2018; Öztürk ve Çoltu, 2018; Çetin, 2021). Göç yeni ülkede emeğin ucuzlamasına ve enformel sektörün güçlenmesine sebep olurken geride bırakılan ülkede ise nitelikli iş gücü ve eğitilmiş bireylerin kaybına sebep olarak ekonomiyi olumsuz etkileyebilmektedir. Göçün emek piyasalarını değiştirip dönüştürme etkisi de bulunmaktadır. Göçle birlikte emek piyasasına yeni katılan ucuz işgücü ordusu hâlihazırda ucuz ve güvencesiz istihdam edilen yerli çalışanları işinden ederek işsiz kalmalarına sebep olabilmektedir (Aktaş, 2015).

Göç hareketleri yaşam alanlarını ve özellikle kentsel mekânın görünümünü, organizasyonunu ve yönetimini de etkilemektedir. Göç ile birlikte yeni kentsel düzenlemelere ihtiyaç duyulabilmektedir. Kitleli göçlerin mekâna olan etkisi daha derin ve güçlü olmaktadır. Kentin genişlemesi, verilen hizmetlerin ve kaynakların artan nüfusa yetmemesi söz konusu olmaktadır. Artan kontrolsüz nüfus sebebiyle temizlik, ulaşım, altyapı gibi temel hizmetlerde aksamalar görülebilmektedir. Verilen hizmetlerin kalitesi düşebilmekte ve konut sorunu ortaya çıkabilmektedir. Konut yetersizliği ev kiralarının artmasına ve kente yeni binaların eklenmesiyle yapılaşmaya yol açıp kentin genişlemesi ve tarım alanlarının giderek azalmasına sebep olabilmektedir (Dağışan ve Aydın, 2017: 740; Bozkurt ve Ayfer, 2018).

1.6.Türkiye'nin Göç Politikası ve Suriyelilerin Hukuki Statüsü

Osmanlı döneminden beri Anadolu toprakları göç akımlarına maruz kalmaktadır. Osmanlı'nın çöküş döneminde kaybedilen topraklarda yaşayan Müslüman ve Türk nüfusun büyük bölümü sınırlar ile beraber Anadolu'ya doğru çekilmiştir. Özellikle Rusya ile yapılan savaşlar ve 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması sonrası Balkanlar ve Kafkasya'dan kitlesel zorunlu göçlerin hızlandığı görülmektedir (Barut, 2018: 163). Osmanlı İmparatorluğu I. Dünya Savaşı'nın hemen ardından sınırlarının içinde ve dışında güvenliği sağlamak amacıyla uyguladığı nüfus politikası ile önemli ölçüde gayrimüslim nüfusun yerleşim yerini değiştirmiştir. Tarihi kaynaklarda 17,5 milyon insanın göç etmesi ile Anadolu'nun demografik yapısının büyük oranda etkilendiği iddia edilmektedir. Erken Cumhuriyet döneminde çıkarılan kanunlar ile göç hareketlerinin kontrolü hedeflenmiştir. Ayrıca beşerî sermayenin ülke içinde kalması ve ulusal güvenliğin sağlanması da amaçlanmıştır. Kimlerin göçmen statüsünde ülkeye göç edip yerleşebileceği 31.05.1926 tarih ve 885 sayılı İskân Kanunu ile belirlenmiştir. Buna göre “*Türk harsına dâhil olmayanlarla... anarşistler, casuslar, Çingeneler ve memleket haricine çıkarılmış olanlar kabul edilmezler.*” maddesi ile ülkeye kabul edilebilmenin en önemli şartının Türk kültürüne aidiyet olduğu belirtilmiştir (İnan, 2016: 16-17).

Cumhuriyetin ilk yılları modern bir ulus devlet kurma çabalarının ve bu bağlamda göç politikalarının uygulandığı bir dönem olarak değerlendirilmektedir. Türkiye I. Dünya Savaşı'nın ardından Kurtuluş Savaşı ve sonrasında ulus devlet olma çabası içine girmiştir. Lozan Antlaşması'yla (1923), Rum ve Türk nüfus mübadele edilmiş bunun öncesinde ise 1915'te “Ermeni tehciri” ile Anadolu nüfusu giderek homojenleşmiştir (İçduygu vd., 2014: 54). Erken cumhuriyet döneminde çıkan isyanlar sebebiyle yeni kurulan ulus devletin temellerini sağlamlaştırmak amacıyla sınırlar içinde sürgün ya da zorunlu yer değiştirme uygulamalarına gidildiği görülmektedir. Şeyh Said İsyanı bunlardan biridir. “Bazı Eşhasın Şark Menakıbından Garp Vilayetlerine Nakillerine Dair Kanun” 1927'de isyanları bastırmak amacıyla çıkarılmıştır. Savaşta zarar görenlere yardım etmek niyetiyle çıkarılan 1924 tarihli ve 441 sayılı kanun bu kişilerin toprak sahibi olabilmesini amaçlamıştır. Bu dönemde çıkan bir yasa da 1926 tarihli 781 sayılı Kanundur ve aşiret sistemi ile mücadeleyi, bölgenin güvenliği ve toplumsal dayanışmayı güçlendirmeyi hedeflemiştir (Babuş, 2006: 145-147). Ülke içine doğru yaşanan kitlesel göçler sebebiyle 1934 yılında 2510 sayılı İskân Kanunu çıkarılmıştır (URL 31). Buna göre:

“Bir aileye, nüfus ve ihtiyacına göre oturacak ev veya ev yeri, sanatkârlara ve tüccarlara ayrıca geçim getirecek dükkân veya mağaza yahut bu gibi yapı veya yeri ve mütedavil sermaye; çiftçilere de ayrıca kâfi

toprakla çift hayvanı, alât ve edevatı, tohumluk, ahır ve samanlık veya yeri vermekle yapılır. Köylerde, kasabalarda sanatkârlara dükkândan ayrı yarım istihkak miktarı toprak da verilir.”

Türkiye’ye yoğun bir şekilde “Yunanistan, Yugoslavya, Bulgaristan ve Romanya’dan” gelen göçmen, mübadil, sığınmacı bireyleri uygun olan bölgelere yerleşimini sağlayan bu yasa Türkiye’nin ihtiyaç duyduğu nüfus gücünü sağlamayı amaçlamıştır. Etnik olarak Türk olmayan fakat kendini Türk kültürüne ait hisseden bireyleri ülkeye kabul edip toprak ya da iş sahibi olmaları ve böylece Türk nüfusunun artıp güçlenmesi hedeflenmiştir (Şakacı, 2020: 43-45).

Türkiye 1890-1960 arası göç alan bir ülke olma özelliğini taşımakta iken 1960’larda ülke dışına göç vermeye başlamış ve dış göç hızlanarak 80’li yıllara kadar artış göstermiştir. İhtiyaç duyduğu işgücünü karşılayamayan Avrupa ülkeleri ve özellikle Almanya 60 ve 70’li yıllarda Türkiye’den çok sayıda göçmeni kabul etmiştir. 1980’li yıllar ile birlikte komşu ülkelerdeki siyasi ve ekonomik sorunlar ve sosyalist yönetimlerin yıkılması Türkiye’yi yeniden göç alan ülke konumuna yerleştirmiştir. Bu yıllarda ülkede hızlı bir iç göç hareketi de görülmektedir. Bu dönemde görülen iç göçler genellikle ekonomik değişim dönüşüm temelinde ele alınsa da yükselen Kürt milliyetçiliği ve siyasal İslamcı hareketlerin de bu göçlerde payı olduğu düşünülmektedir (İçduygu vd., 2014: 59). Türkiye 90’lı yıllarda hem göç alan hem de veren bir ülkedir. Ülkeye düzensiz göçlerde görülen artış üzerine 1994 yılında “Türkiye’ye iltica eden veya başka bir ülkeye iltica etmek üzere Türkiye’den ikamet izni talep eden münferit yabancılar ile topluca sığınma amacıyla sınırlarımıza gelen yabancılar ve olabilecek nüfus hareketlerine uygulanacak usul ve esaslar hakkında yönetmelik” kabul edilmiştir (URL 5). Bu yönetmelik Avrupa dışındaki ülkelerden Türkiye’ye gelen bireylere sığınma hakkı vermektedir. Ayrıca mülteci olarak bir başka ülkeye yerleştirilmelerine olanak sağlamaktadır (Parlak ve Şahin, 2015: 71). Bununla birlikte 1994 yönetmeliği Suriye göçünde yetersiz kalmış bu büyük kitlesel göçün dinamikleri yeni bir düzenlemeyi gerekli kılmıştır. Cenevre Sözleşmesi gereği Avrupa dışından gelen göçmenleri mülteci olarak kabul etmeyen Türkiye, Suriye İç Savaşıyla bir kitlesel göç akınıyla karşı karşıya kalmıştır. Suriye’den gelen bireylerin sığınma ve barınma hakkı için yeni yönetmelikler çıkarılmıştır. “Türkiye’ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti’nde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına Dair Yönerge” 30. 03. 2012’de İçişleri Bakanlığınca yayınlanmış fakat Resmî Gazete’ de yayınlanmamıştır. Suriye’den gelenlerin şartlı mülteci olarak kabulü 04. 04. 2013 yılında çıkarılan 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile sağlanmıştır (URL 6).

Ekim 2014’de yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliğinin geçici 1. maddesi Suriyelilerin yasal statüsünü netleştirmektedir. Buna göre:

“28.4.2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti’nde meydana gelen olaylar sebebiyle geçici koruma amacıyla Suriye Arap Cumhuriyeti’nden kitlesel veya bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler, uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınırlar. Geçici korumanın uygulandığı süre içinde, bireysel uluslararası koruma başvuruları işleme konulmaz.”

Türkiye 2011 yılından bu yana Suriye İç Savaşından kaçan milyonlarca insana açık kapı politikası uygulamaktadır. Böylece Türkiye’deki Suriyeli geçici koruma altındaki birey sayısı 3 milyon 718 bin 332 ulaşmıştır (URL 12). Türkiye süreç içinde gerekli yasal düzenlemeler ile bu göçmen kitlesinin yaşamsal varlıkları için gerekli barınma, temiz su ve gıda gibi temel ihtiyaçlarını ve sağlık, eğitim, çalışma, iskân gibi insani haklarını sağlama yoluna gitmiştir. Çeşitli illerde kurulan barınma merkezleri ve GİGM tarafından belirlenen illerde yaşamak koşulu ile bu bireylere ikamet izin belgeleri verilmiştir (URL 6).

Geçici koruma başvurusu yapıp Geçici Koruma Kimlik Belgesini alan Suriyeliler sağlık kuruluşlarından ücretsiz faydalanabilmektedir. Henüz Geçici Koruma Kimlik Belgesi almamış olanlar acil durumlar ve bulaşıcı hastalık söz konusu olduğunda kendi kimlik kartlarını göstererek ücretsiz sağlık hizmeti alabilmektedir. Üniversite Hastaneleri doğrudan başvuruları kabul etmemekle birlikte Devlet Hastanelerinden sevk edilen hastalara ücretsiz sağlık hizmeti vermektedirler. Birinci basamak sağlık hizmetleri dâhil olmak üzere Sağlık Bakanlığına bağlı sağlık kuruluşlarında verilen sağlık hizmetleri ücretsiz olarak devam etmektedir. Suriyeli geçici koruma kapsamındaki bireyler Sağlık Uygulama Tebliği (SUT) kapsamında olan ve doktorun reçete ettiği ilaçları AFAD ile anlaşmalı eczanelerden ücretsiz ve katkı payı ödmeden temin edebilmektedirler (URL: 13). Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı iller başta olmak üzere birçok kamu hastanesinde ve 112 Çağrı Merkezlerinde Arapça ya da Türkçe bilen tercümanlar, Suriyeli bireylerin sağlık hizmetlerinden yararlanmasının önündeki dil sorununu ortadan kaldırmak amacıyla görev yapmaktadırlar (URL: 14).

Millî Eğitim Bakanlığı en son 30 Haziran 2020 tarihinde Türkiye’de eğitim gören Suriyeli öğrenci sayısını açıklamıştır. Buna göre anaokulunda 35 bin 553, ilkokulda 338 bin 807, ortaokulda 222 bin 703 ve lisede 89 bin 518 Suriyeli öğrenci eğitim-öğretim hayatında yer almaktadır. 2020-2021 eğitim öğretim yılında Türkiye’de eğitim sistemine dâhil olan Suriyeli öğrenci sayısı, 771.458’dir. Geçici koruma kapsamında olup 2020-2021 eğitim öğretim yılının içinde, 5-17 yaş aralığında yani okul çağındaki olan 1.197.124 birey

bulunmaktadır (URL 15). Avrupa Birliği ve Milli Eğitim iş birliği ile yürütülen PİCTES projesi ile 03.10.2016'dan bu yana Suriyeli çocukları eğitim öğretim hayatına dâhil edebilmek amacıyla çeşitli faaliyetler yürütülmektedir. Bu proje ile Suriyeli çocuklara eğitim araç ve gereçleri, okul, öğretmen, ulaşım, gıda ve temizlik personeli gibi destekler ulaştırılmaya çalışılmaktadır (URL 16).

Yapılan araştırmalar enformel sektörde güvencesiz ve kayıt dışı çalışan, asgari ücretin altında bir gelir ile emek piyasasında yerini alan Suriyeli sayısının göçün ilk yıllarından bu yana arttığını göstermektedir (Kocadaş, 2018; Özgüler, 2018; Sallan Gül ve Nizam, 2019). Bu durum Suriyelilerin istihdamına yönelik yasal düzenleme yapılması gerekliliğini doğurmuştur. 2016 yılında “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik” ile Suriyeliler de dahil olmak üzere ülkedeki yabancıların kayıt dışı istihdamı önlenmek istenmiştir (Kara, 2016; Erol vd., 2017; Bakiroğlu vd., 2018). Bununla beraber Türkiye’de yatırım yapan Suriyeli yatırımcıların çeşitli şirket, işletme ve imalathaneler ile ülke ekonomisine katkı sağladığını belirten çalışmalar bulunmaktadır (Taştan vd., 2018).

1.7. Zorunlu Göç Bağlamında Suriyeli Göçmenler

Dünyanın birçok bölgesinde savaş ve iç çatışmalar devam ederken göç de dinamik bir olgu olarak güncelliğini korumaktadır. Yaşanan savaşlar, şiddet ve kötü muamele sebebiyle milyonlarca insan yersiz yurtsuzlaşmış, mülteci olarak bir başka ülkeye göç etmiştir. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR, 2020)’nin açıkladığı verilere göre dünya üzerinde 82 milyon 400 bin insan şiddet ve insan hakları ihlalleri nedeniyle yerini yurdunu terk etmek zorunda kalmıştır. Filistin, Afganistan, Sudan, Myanmar, Venezuela’da binlerce insan yerinden yurdundan edilmiştir. Yaşanan pandemiye rağmen bir önceki yıla göre %4 artış göstermiş ve yaklaşık üç milyon insan göç etmiştir. Günümüzde dünyanın en büyük mülteci kitlesini Suriyeliler oluşturmaktadır. 2011’de 21 milyondan fazla olduğu tahmin edilen Suriye nüfusu 2021’de yaklaşık 16 milyon 475 bin olduğu bildirilmektedir. Son on yıla ait verilere göre 8 milyon 845 bin kişi Suriye’den göç etmiştir (Et- Tirkavi vd., 2021). Suriye içi savaşı ile yaşanan toplumsal karmaşadan kaçan ve hayatta kalabilmek umuduyla Türkiye sınırına toplanan ilk 250 kişilik grubun kabul edilmesi zorunlu, kitlesel ve ulus ötesi Suriye göçünün başlangıcı kabul edilmektedir (Ceylan ve Uslu, 2019: 211).

Uluslararası Göç Örgütü’nün yayınladığı Göç Terimleri Sözlüğü’nde zorunlu göç; “doğal ya da beşerî nedenler ile bireyin yaşamsal varlığına ve refahına yönelik tehdit içeren bir zorlama unsuru sonucu gerçekleşen göç eylemi (Ör: mültecilerin, ülkesinde yerinden edilmiş kişilerin hareketleri ve doğal, çevresel, kimyasal, nükleer felaketler, açlık ya da

kalkınma projeleri nedeniyle gerçekleşen hareketler)” olarak tanımlanmaktadır (URL 1). Bireyler genellikle doğduğu topraklarda yaşama eğilimindedirler. Kendi isteği ile başka bir ülkede yaşamak ya da sınır dışı edildiği için yer yurt değiştirmek sık görülen bir eylem değildir (Castles ve Miller, 2008: 9). Zorlayıcı sebepler ile yapılırsa da göç eyleminin bireyin tercihi ile eyleme dönüştüğü iddia edilmektedir. Toplumsal yaşamda ya da toplumun yapısında oluşan değişime uyum sağlayamayan ya da bu ani değişimler karşısında yaşamsal varlığını korumakta güçlük çeken bireyler, zorunlu olarak göç edebilmektedirler. Bireyleri göç kararı vermeye zorlayan sebepler alan yazında netlik kazanmamakla beraber göçün doğal bir süreç olarak kabul edilemeyeceği ve göç kararı almanın birey için kolay ve özgür tercih olmadığı yaygın bir görüştür. Birey ya da kitleler güvensizlik ortamında göç kararı almakta ve eyleme dönüştürmektedirler (Sirkeci ve Cohen, 2015: 11-12). Zorunlu göçün mekân, sebep ve zaman olmak üzere üç boyutu bulunmaktadır. Mekân boyutu zorunlu göçü ulusal sınırlar içinde ya da dışına doğru gerçekleşmesine göre kategorize etmektedir. Sınırlar içindeki zorunlu göç için “yerinden edilme” sınır dışına doğru yapılan zorunlu göç için ise “uluslararası göç” kavramını kullanmaktadır. Göçün sebep boyutuna göre zorunlu göç ederek sığınma talebinde bulunan bireyler şartları uygunsa 1951 Cenevre Sözleşmesi gibi uluslararası yasalar bağlamında mülteci olarak kabul edilebilmektedir. Bununla beraber çevresel felaketler ya da kuraklık gibi doğal sebepler ile ülkesini terk etmek zorunda kalanlar için yasal bir düzenleme mevcut değildir. Zorunlu göçlerin zaman boyutu ise göçün ilk aşamasında ülke içinde yerinden edilen ya da ulus ötesi göç ile başka ülkeye sığınan mülteciler için temel ihtiyaçlarının karşılanması bağlamında önemli kabul edilmektedir (Hazan, 2012: 184-185).

Suriye Zorunlu göçünü Dahrendorf’un “çatışma” tanımlaması üzerinden değerlendiren Sirkeci (2016), ülke içinde yaşanan iç savaş ve çatışma ortamının başlı başına göç etme nedeni olamayacağını, dünyanın birçok yerinde yaşanan şiddet ortamlarından örnekler ile açıklamaktadır. Yemen, Irak, Mısır, Libya ve Filistin gibi ülkelerde de çatışmaların yaşandığını fakat Suriye örneğinde olduğu gibi kitlesel bir göç hareketinin görülmediğini belirtmektedir. Çatışma kavramını şiddet olgusunu ifade ettiği gibi çıkarların uyuşmaması anlamına da gelmektedir. Sirkeci (2016), savaş ve çatışma yaşanan bölgelerden insanların yalnızca %3’lük bir kısmının göç ettiğini ve göç tercihinin “göç kültüründen” kaynaklandığını iddia etmektedir. Çatışma ve savaş önemli bir göç tetikleyicisi olarak görülse de buna maruz kalan bireylerin oldukça az bir kısmının göçü tercih etmesi, hızlı oluşabilen ama kolay yok olmayan bir göç kültürünün sonucu gibi görünmektedir (Sirkeci ve Bardakçı, 2016: 536). Çatışma ortamı ve yoksulluktan ziyade ülkesiyle ya da yaşadığı toplumla zayıf bağlar kurmuş

bireylerin göç etme eğiliminde olduğunu iddia eden çalışmalar da bulunmaktadır (Elma ve Şahin, 2015).

Alan yazında Suriyelilerin kitlesel göçüne yalnızca ülkenin kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan çatışma ortamının değil, sömürü amaçlı politikaları ile çatışmayı bir şekilde körükleyen küresel güçlerin de sebep olduğu dile getirilmektedir. Buna göre Thomas Hobbes'un doğa durumunda toplum içindeki bireylerin barışçıl olmadığı görüşüyle ve "insan insanın kurdudur" sözüyle savunduğu bireyler arasında var olan iktidar mücadelesi ve güvensizlik algısını toplumlar ve uluslararası ilişkilere uyarlayan "realist yaklaşım" Suriye İç savaşında da önemli bir rol oynamaktadır. Suriyeli göçmenleri ucuz iş gücü, savaş ve iç karışıklıklar ile mücadele eden güçsüz bir devleti de sömürü alanı olarak gören küresel güçlerin savaş ortamından beslenerek güç kazandıkları savunulmaktadır (Babahanoğlu ve Bilici, 2018: 735). Suriye göçünün genel görünümüne baktığımızda "göç sebebi bağlamında siyasi, göç şekli bağlamında kitlesel, gerçekleşme nedeni ve tercih bağlamında zorunlu, ulusal sınırların ötesine doğru gerçekleştiğinden bir dış göç" olduğu belirtilmektedir (Akşit vd., 2016; Kolukırmak ve Duru, 2020).

1.8. Zorunlu Göç ve Suriyeli Kadın Göçmenler

Göç kuramcılarının ve alanda çalışma yapanların çoğunlukla süreci değerlendirmeleri ekonomik bağlamdan bağımsız olmamaktadır. Hedef ülke piyasalarının, işgücünün, sektörlerinin ve ülke vatandaşlarının işsizlik bağlamında göçten nasıl etkilendiklerinin konu edildiği çalışmalar sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Göç çalışmaları genellikle göçün finansal etkileri üzerinde durmakta, bazı göç çalışmaları ise göçün sosyal boyutunu ele almaktadır. Araştırma nesnesi göçün kültürel, siyasi, mekânsal etkileri olan çalışmalar da literatürde yerini almaktadır. Geçtiğimiz yüz yıl boyunca yapılan göç çalışmaları ve ortaya atılan göç kuramları erkeğin göçüne odaklanmış gibi görünmektedir. Kadın göç etmeyen "arkada bırakılan" olarak konumlandırılmış ve özellikle "aile göçü" göç çalışmalarının içinde yeterince yer alamamıştır. Son çeyrek yüzyılın göç çalışmalarında kadının göç sürecindeki konumu ve karar verme noktasında rolü incelenmektedir. Özellikle ataerkil aile yapısı içinde cinsiyetçi tutumların göç sürecine etkileri araştırılmaktadır.

Toplumsal cinsiyete duyarlı göç çalışmalarında da belirtildiği üzere kadın ve erkek göçünün bağlantısını göremeyen ve göçte kadını ihmal eden çalışmaların erkek göçünü de tam anlamıyla ortaya koyamayacağı düşünülmektedir. Aynı olanaklara sahip olmayan kadın ve erkek göç olgusunu farklı zihinsel süreçlerden geçirmektedir. Göç sürecinde kadın "göçmen" değil göç eden erkeğin yanında ve ona bağımlı bir yabancı olarak

görülmektedir. Kadınların göç deneyimleri göç çalışmalarında ihmal edilen bir konu olmaktadır. Ataerkin göç kararı ve sürecine yön verdiği gibi göçün kendisi de ataerkin yapıları yeniden üretmekte ve biçimlendirebilmektedir (Kofman vd., 2000). Bununla birlikte göçün toplumsal cinsiyet rolleri ve sorumluluklarında ne yönde bir değişime yol açtığı-açabileceği çeşitli yönleriyle değerlendirilmelidir. Göç bu cinsiyet rollerini pekiştirebileceği gibi tersine kadının yeni yerleşim bölgesinde istihdama katılarak ekonomik güç elde etmesiyle ve ait olduğu toplumun baskı mekanizmalarından uzaklaşmasıyla güç kazanmasını sağlayabilmektedir (Dedeoğlu ve Gökmen, 2020: 24).

Sanayileşmenin hızlı olduğu 1950’li yıllarda gelişmekte olan ülkelerden Avrupa’ya ucuz işgücü olarak çok sayıda göçmen kabul edilirken 70’li yıllarda sanayileşme hızı düşmeye başlamış ve Avrupa’da göçleri kısıtlamaya yönelik politikalar gündeme gelmiştir. Zenginleşen Avrupa hızı düşen sanayiye işçi değil, hizmet sektörüne eleman aramaya başlamıştır. Böylece erkeklerin göçü yavaşlarken aile birleşimi yoluyla kadın göçünde artış olmuş ve kadınlar göç ettikleri yeni ülkede istihdamda yer almaya başlamışlardır. Erkek göçmenler yerel halk tarafından işsizlik bağlamında bir tehdit olarak görülürken göçmen kadınlar için bu durumun geçerli olmadığı iddia edilmektedir. Kültürleme işlevini yerine getiren ve uyum sürecinin aktif aktörleri olarak görülen kadın göçmenler genellikle yerel halk için bir işsizlik tehdidi olarak algılanmamıştır. Kadınlar bulundukları ülkede vasıfsız ve çoğunlukla ev işi, hasta ve çocuk bakımı gibi işlerde istihdam edilmişlerdir. Uzun bir süre göç çalışmaları, kadın göçmenlere duyarsız kalmış ve erkek göçmen üzerinden göç analizleri yapılmıştır. Oysa göç çalışmalarında kadınların tecrübelerine yer vermenin ve toplumsal cinsiyete duyarlı veri toplama yöntemlerinin doğru bir göç değerlendirmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Kadın erkek ilişkilerinden doğan farklı göç deneyimlerini paylaşmak göçmen kadınların bu sorunlarının çözümü için ihtiyaç duyulan yasa ve politikaları üretme bağlamında önemlidir. Bazı ülkelerde göçmen kadınlara yönelik politikalarda değişim görülmektedir. Bununla birlikte göçmen kadınların istihdamda yer alan ve aile ve toplum için refah sağlayan bireyler olarak bulundukları ülkelerde sivil toplum kuruluşlarında yer alıp politikada da söz sahibi olabildikleri gözlenmektedir (Kofman, 2000: 1-13).

Göçte karar vericiler olarak kadınların da sürece dâhil olmasıyla araştırmacıların ilgisi göçmen erkeklerden göçmen ailelere yönelmektedir. Reisin erkek olduğu ve hane içi çatışmaların olmadığı öngörülen göçmen ailelerin içinde de çatışma ve iktidar mücadelesi olduğu ya da göç ile birlikte bu çatışmanın ortaya çıktığı düşünülmektedir (Kofman, 2000: 17).

Castells ve Millers (2008) “göç cinsiyetçi bir olgu ve toplumsal ilişkilere içkindir” diyerek göçte kadının toplumsal cinsiyet bağlamından ayrı değerlendirilemeyeceğine dikkat çekmektedirler. Göç değerlendirmeleri 1945 sonrası iş ve işçi ekseninde ve sınıfsal eşitsizlikler bağlamında yapılmakta iken günümüzde bunlara ek olarak ırk ve cinsiyet odaklı çalışmalar da yaygınlaşmaktadır. Kadınlar göç ettikleri yeni mekanlarında vasıfsız işlerde enformel koşullarda çalışmakta, daha çok toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkili bakım hizmetlerinde istihdam edilmektedir. Geçmişte bazı ülkelerin göç etmek isteyen kadınlara karşı engelleyici uygulamalarından asıl göç edenin erkek olduğunu ve kadının bağlantılı göçmen kabul edildiğini anlamak mümkün olmaktadır. İngiltere 1970’lerde Hintli nüfus artışını engellemek için eşleri İngiltere’de çalışan ve aile birleşimi yoluyla göç etmek isteyen Hintli kadınlara bekâret testi uygulamıştır. Benzer bir uygulamayı da zenci nüfus artışına engel olmak için yapmış ve ülkeye göç etmek isteyen Afrikalı kadınlara kadının yeri kocasının yaşadığı yerdir diyerek izin vermemiştir. Kadınlar bağlantılı göçle eş birleşimi sebebiyle ülkeye geldiklerinden boşanmaları halinde sınır dışı edilecekleri korkusuyla çoğu zaman aile içi şiddete katlanmak zorunda kalmışlardır. Kadınlar ülkelerdeki göç düzenlemelerinin ve yasalarının etnik ve cinsiyet ayrımcılığına maruz kalmaktadırlar (Castles ve Miller, 2008: 51-52).

Sam (2006: 408-410), göç eyleminde kadınların önemli bir yer aldığını fakat 1970’li yıllara kadar göçü işgücü boyutunda ele alan çalışmalar tarafından kadınların görmezden gelindiğini belirtmektedir. Göç çalışmalarının göçmenlerin sadece erkeklerden oluştuğu varsayımıyla yapılageldiğini söyleyen Sam, 1970’lerden sonra durumun değiştiğini ve kadın göçmenlerin sayısının erkek göçmenleri geçtiğine dikkat çekmektedir. Aile birleşimi yoluyla göçmenlik statüsü kazanan kadın yeni yerleşim bölgesinde farklı kültür içinde çocukların sosyalizasyonu ve kültürleme görevini üstlenmektedir. Alan yazında kadınların göç deneyimlerinin yeterince önemslenmemesine duyulan tepkinin 1980 sonrası daha belirginleştiği, ataerkil yapıdan kaynaklı eşitsizliklerin ve kadın emeğinin sömürsünün göç çalışmalarının odağında yer almaya başladığı görülmektedir. Göçmen kadınlar yeni mekânlarında da toplumsal cinsiyet rollerine uygun işlerde çalışmaktadırlar. Kadın ve göçmen statüsünde olmaları sömürüyü daha da derinleştirmekte hem cinsiyetçi hem ırkçı dışlanmaya maruz kalmaktadırlar. Karşılaştıkları bu tutumların göçmen kadınların gündelik pratiklerine yön verdiğini ve karşılaştıkları bu ötekileştirmeye göre hayatta kalma stratejileri ve direnme biçimleri geliştirdikleri iddia edilmektedir (Sevli, 2000: 56). Kadınlar göç olgusunu deneyimlerken ataerkil sistemin onlara yüklediği rol ve sorumlulukları da sırtlayarak hem sürecin hem de kadın olmanın dezavantajını birlikte göğüslemek durumunda kalmaktadırlar.

Kadınların göç şekli genellikle “bağılantılı göç” olarak adlandırılan ve aile içi roller ile örtüşen bir görünümündedir. Kadın erkeğin eşi, kızı, annesi rolü ile erkeğin yanında yer alarak mekân değişikliğini gerçekleştirmektedir. Kadınlar göçü erkekler ile beraber deneyimlese bile sürecin yalnızca kadına has etkileri söz konusu olmaktadır. Göçün “ev kadınlaşması” kavramı sürecin kadına özgü etkisine vurgu yapmaktadır. Kadının yeni mekânda kültürel sebepler ile istihdamda yer alamaması ve zamanla daha çok evde vakit geçirerek ev kadınlığı rolünü pekiştirmesine işaret etmektedir (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998).

Göç süreci ve sonrasında daha çok çocuk ve kadınların olumsuz etkilendiği Birleşmiş Milletler raporlarında yer almaktadır. Ekonomik, fiziksel ve cinsel şiddet mağduru kadınlar savaşın ve zorunlu göçün ortaya çıkardığı en dezavantajlı kesimi oluşturmaktadır. Suriye göçü özelinde Suriyeli kadınların seks işçiliği, kumalık, çocuk yaşta evlilik gibi sorunlar ve bunlar ile ilişkili olarak yerleştikleri bölge halkı ile gerilim yaşadıkları iddia edilmektedir (Erdoğan, 2013: 22-23).

Göçün kadın açısından sonuçlarını irdeleyen araştırmalarda kültürel farklılıkların etkisinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bennholdt-Thomsen vd. (1987) Almanya’ya göç eden Türkiyeli kadınlar ile Marita Eastmond (1993) ise ABD’de Şilili kadınlar ile yaptıkları çalışmalarda ev işlerinin tümünü kadının üstlendiğini, yardımlaşabileceği bir yakınının olmamasından dolayı eskisinden daha sıkıntılı bir yaşam sürdürdüklerini, kamusal alandan daha da çok soyutlandıklarını belirtmektedirler. Yapılan çalışmalarda göç sürecinin kadın açısından olumsuzlukları sıkça dile getirilse de sürecin olumlu yanları olabileceğini gösteren çalışmalar da mevcuttur. Dima Abdülrahim (1987)’in Berlin’de Filistinli kadınlar ve Tahire Erman (1997)’in Türkiye’de kırdan kente göçen kadınlar ile yaptıkları çalışmalarda kadınların aile içindeki statü ve rollerinde iyileşme olduğunu belirttikleri görülmektedir (akt. İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998: 4, 14).

Emek arzının demografisi ve emek arz ve talebinden oluşan emek piyasasının yapısı, vasıfsız iş ve düşük gelirli işçilerden oluşmaktadır. Bu yapı ikincil piyasanın yoksul yerli halk ve kadın ve çocuk işçilerden, göçmenlere doğru bir el değişikliğini zorunlu kılmaktadır. Endüstrileşmiş toplumlarda toplumsal koşullarda meydana gelen dönüşüme bağlı olarak iş gücünün kaynağı da değişime uğramaktadır. Vasıfsız işlerde çalışma motivasyonunun eksikliği, düşük ücret, terfi seçeneklerinin azlığı gibi nedenlere bağlı olarak bu işlerde genellikle kadınlar ve gençler çalışmaktayken, kadınların statüsü ve geliri yüksek işlerde çalışmaya başlaması, boşanmaların artması, kadınların eğitim seviyesinin yükselmesi ve doğurganlık hızında düşme gibi faktörler ile bu sektörün çalışanlarını artık göçmen kadınlar ve göçmen gençler oluşturmaktadır (Massey vd.,1993: 443-444).

Göç toplumsal yapılarda değişime sebep olabilen, toplumsal yaşamın birden çok alanına etki eden bir olgudur. Ataerkil yapıdaki Suriye toplumunda erkeğin evin geçimini sağladığı, kadının ise ev işleri, çocuk, yaşlı ve hastaların bakımından sorumlu olduğu bilinmektedir. Göçle birlikte değişen ekonomik koşullar toplumsal cinsiyet rollerinde de değişime sebep olmaktadır. Erkeklerin iş bulamaması ya da buldukları işlerdeki kazançlarının hane geçimine yetmediği durumlarda kadınlar da istihdamda yer almış ve ekonomik güç ya el değiştirmiş ya da bölüşülmüştür. Kadınlar göçle beraber hem sosyal yapıların baskı mekanizmalarından kurtulmuş olmanın hem de az da olsa ekonomik gelir elde etmenin verdiği güç ile ataerkil pazarlığı sürdürse bile bu pazarlığın şartlarını değiştirme başlamışlardır (Kandiyoti, 1996: 139). Suriyeli kadınlar çoğunlukla enformel sektörde istihdam edilmekte, uzun çalışma saatleri karşılığında güvencesiz ve düşük ücretler ile çalışmaktadırlar (Aygül, 2018; Akyıldız vd., 2021). İstihdamda yer alamayan ya da almak istemeyen bazı Suriyeli kadınlar Türkiye’de resmi olmayan evlilik yoluyla ikinci eş, diğer bir deyişle kuma durumuna düşmekte ya da karı koca ayrılığına sebep olmakla suçlanan yasal yeni eş olmakta ve bu sebeple dışlanmaya maruz kalmaktadırlar. Türk erkeklerin ise düğün ve takı maliyetinden kurtulmak amacıyla ya da kimsesiz bir kadına nikâh yoluyla yardım etmek gibi dini bir sebeple Suriyeli kadınlarla evliliğe yöneldiği görülmektedir (Kaya, 2017: 74-94).

Suriyeli kadınların bir bölümü göçten sonra ülkelerindeki baskı ortamından kurtulduklarını, Türkiye’de daha özgür hareket edebildiklerini, eşlerinin de kendilerine daha anlayışlı davrandıklarını belirtmektedirler. Öte yandan ülkelerindeki ataerkil yapıyı ve toplumsal cinsiyet rollerini göç sonrası devam ettiren büyük bir göçmen kitlesi mevcuttur. Yapılan çalışmalarda Suriyeli göçmen kadınların bir kısmı Türkiye’de akraba ve yakınlarının olmadığını, kendilerini yalnız hissettiklerini, karşılaştıkları zorluklar karşısında yardım edecek kimselerinin olmamasının kendilerinde güvensizlik duygusu yarattığını belirtmişlerdir. Göç sonrası yoksulluk, sosyal çevrenin kaybı ve dışlanma ataerkil rolleri pekiştirerek kadınları eskisinden daha da çok eve hapsetmiş görünmektedir (Cantek vd., 2017: 123). Bazı Suriyeli kadınların göç sürecinde yaşadıkları ekonomik zorluklar ile baş etmekte zorlandıkları ve Türkiye’de seks işçiliği yapmaya başladıkları iddia edilmektedir. Bu kadın ve trans bireylerin birçoğunun Suriye’de de bu işi yaptıkları bildirilse de bu sektörde çalışmaya göçten sonra başlayan ya da zorla bu sektörde çalıştırılan Suriyeli kadınların olduğu belirtilmektedir. Bu bireyler sömürüye, fiziki ve cinsel şiddete, yoksulluğa, ötekileştirmeye ve cinayet kurbanı olmaya karşı tamamen savunmasızdır. Bu bireyler toplumsal uyum mekanizmalarından yoksun olduklarından diğer göçmenlerden çok daha dezavantajlı konumda yer almaktadırlar (Ördek, 2017).

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

Bu bölümde, araştırmanın yöntemi ve araştırma süresince kullanılan teknikler anlatılmaktadır. Bu çalışmanın amacı, konusu ve problemlerine değinilerek evren ve örneklem hakkında bilgi verilmiştir. Veri toplama aracının hazırlanışı, veri toplama süreci ve toplanan verilerin analiz edilmesi detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Ayrıca çalışmanın kapsam ve sınırlılıkları ve literatüre olası katkısı açısından önemi belirtilmektedir.

2.1. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı

Var oluşlarından bu yana insan toplulukları mekân üzerinde çeşitli amaçlarla yer değiştirmiştir. Göç sebep ve sonuçları değışse de geçmişten günümüze dinamik bir olgu olmaya devam etmektedir. Özellikle modern toplumlarda etkileri daha derin ve kuşaklar boyu hissedilen göç toplumsal yapıda da köklü değışimlere sebep olmaktadır. Son yüzyılda demografik hareketlerin hızlanması, göçlerin milyonlarla ifade edilen büyük kitleler halinde gerçekleşmesi ve neredeyse tüm dünya coğrafyasını etkisi altına alması ile yaşadığımız çağ “göçler çağı” olarak adlandırılabilir (Castles ve Miller, 2008). Yaşadığımız yüzyılın son çeyreğinde gerçekleşen savaş ve iç çatışmalar, insan hakları ihlalleri, doğal afet ve çevre felaketleri, sömürü ve eşitsizlik dünyadaki dengeleri değıştirmekte ve uluslararası göç hareketlerinde artışa sebep olmaktadır. Bilim, sanayi ve teknolojinin konumu ve küreselleşme yalnız yoksulları ve çatışma ortamından kaçan bireyleri değil vasıflı ve orta sınıf bireyleri de daha iyi bir yaşam umuduyla göçe itmektir. Ayrıca kitle ve bireylerin göç mesafesini ve süreçte karşılan hayati tehlikeleri göze alarak uzak coğrafyalara göç etmeleri daha sık yaşanmaktadır. Göç sürecinin yasal olmaması göçe engel olamamakta ve insan kaçakçıları aracılığıyla göç etmeye çalışan binlerce insan göç yolunda yaşamını yitirmektedir (Danış, 2004: 216; Akyıldız, 2016).

Göç ile bireyler sadece mekânda yer değıştirmemekte, farklı kültürler, etnik kimlikler, dini inanç ve uygulamalar, sosyal ve siyasal sistemler ile de karşılaşmaktadır. Bu karşılaşma her zaman olumlu sonuçlar doğurmamakta, bireye, göç edilen ve arkada bırakılan topluma olumlu ve olumsuz etkileri olmaktadır. Ekonomik, siyasi, politik ve kültürel etkiler her bir birey ve toplum üzerinde farklı düzeylerde ve şekillerde görülebilmektedir. Türkiye, coğrafi ve politik konumu gereği göçün hem hedef hem transit ülkesi olduğundan göçten en fazla etkilenen ülkeler arasında yer almaktadır. Ortadoğu’nun çoklu dini ve etnik yapısı, çevre ülkelerde yıllardır süren iç karışıklık ve özellikle Suriye İç Savaşı, Osmanlı’nın çöküş döneminden bu yana göç alan ülke konumunda olan Türkiye’yi yeniden kitlesel bir göçün

hedefi haline getirmiştir (Ribas Mateos, 2005: 32). Türkiye açık kapı politikası ile milyonlarca Suriyeli göçmeni ülkeye kabul ederek barınma ve temel haklar bağlamında çeşitli yardımlarda bulunmaktadır. Bununla beraber zorunlu göçün doğası göçmenlerin çeşitli sıkıntılar yaşamasına sebep olmaktadır. Göç ve özellikle ulus ötesi zorunlu göç bireyler açısından zorlu bir hayatta kalma mücadelesini de beraberinde getirmektedir. Yeni ülkede barınma ve istihdam en büyük problemlerden biri olurken, adaptasyon sorunu ve ötekileştirme ile karşı karşıya kalınmaktadır. Özellikle ataerkil bir toplumun üyesi olan Suriyeli kadınlar toplumsal cinsiyet rollerinin getirdiği görev ve sorumluluklar ile göç sürecini diğer toplumsal gruplardan daha farklı deneyimlemişler ve çocuklar ile birlikte zaten zor olan göç sürecinin en dezavantajlı kesimini oluşturmuşlardır. Göç sürecinde kadınlar yoksulluk ile birlikte dışlanma ve uyum sorunu ile baş etmek durumunda kalmaktadır. Ayrıca göç kadın sağlığını da etkilemektedir. Kadınların biyolojik cinsiyetlerinden ve üreme fonksiyonlarındaki farklılıklardan doğan sağlık sorunlarının yanı sıra toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan sağlık sorunları olduğu bilinmektedir. Kadın üreme sisteminin anatomisinden dolayı kadınları üreme sistemi hastalıklarına daha açık ve yatkın oldukları tıbbi bir gerçekliktir (Akın vd., 2009; Akın ve Türkçelik, 2018).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün verilerine bakıldığında Suriyeli mültecilerin yaklaşık yarısı kadındır. Bu kadınların yarıya yakınının 15- 49 yaş arasında yani tıbben üreme döneminde olduğu görülmektedir (URL 12). Kadınlar, içinde yaşadıkları toplumun ataerkil değerlerinden doğan baskı ve utanma duygusu sebebiyle özellikle üreme sağlığı ve hastalıkları ile ilgili konuları dile getirmekte zorlanabilmektedir. Bu durum kadın sağlığı ve hastalıklarının göz ardı edilmesine, tedavi edilememesine ya da tedavide gecikmelere sebep olabilmektedir. Ayrıca yine toplumsal cinsiyet rollerinden dolayı parasal gücün erkeğin elinde olması ve kadının ekonomik gücünün zayıf olması, kadınların yeterli ve gerekli eğitimden ve sağlık okuryazarlığından yoksun olması sağlık hizmetine ulaşımını ve tedavi hakkını kullanmasını engelleyebilmektedir. Görülmektedir ki kadın üreme sağlığı biyolojik yapı ve döngünün etkisinde olduğu kadar sosyal yapı ve süreçlerin de etkisindedir (Manderson, 1999). Bu durum kadınların kendi kendilerini tedavi etmeye çalışmalarına, tıbbi olmayan yöntemlere başvurmalarına ya da hastalığın ilerleyerek tedavisi mümkün olmayan bir hal almasına sebep olabilmektedir. Kadın sağlığının kadının doğurganlığı üzerinden algılanması ve değerlendirilmesi diğer sağlık sorununun ötelenmesine zemin hazırlayabilmektedir. Üreme sağlığı olgusunun evli olmakla bağdaştırılması evli olmayan kadınların ya da kız çocuklarının üreme sistemi hastalıklarının ihmal edilmesine yol açabilmektedir. Kadının üreme sağlığı ve

doğurganlığı cinsellikten bağımsız düşünölemeyeceğinden bu çalışmada; kadınların cinsellik ve cinsel sağlık konusunda görüş ve deneyimlerine de yer verilmektedir.

“Dünya Ekonomik Forumu (WEF), 2020 Cinsiyet Eşitliği Raporu” cinsiyet eşitliği endeksinde Türkiye 130. Suriye ise 150. sırada yer almaktadır (URL 29). Ataerkil bir toplum yapısına sahip olduğı düşünölen Suriye’de kadının ikincil konumda yer aldığı ve toplumsal cinsiyete göre belirlenmiş aile içi rollere uygun gündelik yaşam pratikleri olduğı kabul edilmektedir. Ülkede yasal evlilik yaşı kadınlar için 17 ve erkekler için 18 olsa da yargının daha erken yaşta evliliklere izin verdiği gözlenmektedir. Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’ni (CEDAW) imzalamış olan Suriye’de sözleşme kararlarına aykırı hukuksal uygulamalar kadınları erkekler karşısında eşit kabul etmemekte ve miras, boşanma, çocuğun velayeti gibi konularda erkeğin yanında kararlar almaktadır (Sarihan, 2018). Bu bilgiler ışığında yapılan çalışmada, ataerkil bir kültürde toplumsallaşan, zorunlu göçü deneyimleyerek Türkiye’ye gelen ve Antalya’ya yerleşmiş geçici koruma kapsamındaki Suriyeli kadınların, doğurganlık davranışları ve cinsel sağlık ve üreme sağlığı konu edilmiştir.

2.2. Araştırmanın Amacı ve Problemleri

Bu çalışmanın amacı, savaş ve zorunlu göçü deneyimleyen Suriyeli kadınların doğurganlık davranışlarını açıklayabilmek ve cinsel sağlık ve üreme sağlığı ile ilgili düşünce ve deneyimlerini öğrenip bunları şekillendiren yapılarını irdelemektir. Suriyeli kadınların doğurganlık davranışlarının kültür, dini inanç ve ataerkil toplumsal yapılar ile ilişkisini anlayabilmek çalışmanın bir diğer amacıdır. Bu doğrultuda araştırmada yanıtları aranan sorular şu şekildedir:

- Suriyeli kadınların cinsel yaşam ve cinsel sağlık ile ilgili deneyim ve düşünceleri nelerdir? Toplumsal yapı ve kültürün cinsel yaşamlarına etkisi nedir? Göç deneyimi ile birlikte bir değişim yaşanmış mıdır?
- Suriyeli kadınların doğurganlık ile ilgili pratikleri nelerdir? Doğurganlığı ile ilgili karar alabilmekte midir? Doğurganlığı etkileyen faktörler nelerdir?
- Suriyeli kadınların namus, bekâret ve flört gibi konulardaki deneyimleri ve düşünceleri nelerdir?
- Suriyeli kadınların üreme davranışı ve cinsel sağlığı ile ilgili haklardan ve pratiklerden haberdar mı? Bu hususta neleri yapmaktadır, neleri yapamamaktadırlar?

Antalya’ya yerleşmiş Suriyeli kadınlara yöneltölen sorularda; savaş ve göç deneyimleri, aile yapıları, evlilik biçimleri, adet, gelenek, görenekleri, ritüelleri, cinsellik ve

cinsel sağlık, üreme sağlığı ve dođurđanlık davranışları ile ilgili konular bulunmaktadır. Bu konular çerçevesinde araştırmanın alt amaçları olarak

- ❖ Dođurđanlık davranışları ve dođurđanlığı belirleyen faktörlerin,
- ❖ Cinsellik ve cinsel sağlık bilgilerini kimden ve nasıl edindiklerinin,
- ❖ Gebelik ve doğum kontrolünde karar yetkisinin kimde olduğunun,
- ❖ İstenmeyen gebelik ve küretaj hakkında duygu, düşünce ve inançlarının
- ❖ İnfertilite (kısırlık) durumunda tutumlarının ne olduğunun,
- ❖ Boşanma, nafaka ve çocukların velayetinde kadının konumunun,
- ❖ ocuk yaşta evliliklere bakış açılarının,
- ❖ Flört, bekâret, namus, kızlık zarı gibi kavramları değerlendirme biçimlerinin,
- ❖ G ncesi ve sonrasında dođurđanlık davranışlarında değerışimin gerçekleşip gerçekleşmediğinin,
- ❖ Türkiye’de sunulan üreme sağlığı hizmetlerinin kadınların sağlığına ve yaşam tarzlarına yansımalarının belirlenmesi hedeflenmiştir.

2.3. Araştırmanın Deseni

Araştırma, bir saha çalışması olarak tasarlanmıştır. Saha araştırmaları toplumsal yaşamda bireylerin ne düşündükleri, nasıl davrandıkları, ne yapıp ettiklerini, yaşadıkları dünyayı nasıl algıladıkları ve duygu dünyalarında ne hissettiklerini anlamaya yönelik bir çalışmadır (Neuman, 2014: 541). Saha alışması nitel araştırma deseniyle yapılmıştır. Toplumsal süreçler sonucu ortaya çıkan modernleşme döneminden 1980’lere kadar toplumsal olayların da doğa olayları gibi deney ve gözlem yoluyla incelenmesi gerektiği görüşü zamanla değerışime uğramıştır. Her ne kadar Comte, “sosyal fizik” olarak adlandırarak sosyal olguların da pozitivist yöntemle değerlendirilmesi gerektiğini savunsa da Einstein’ın izafiyet teorisinin doğa bilimlerine hâkim olmaya başlaması sosyal bilimleri de etkilemiştir. Toplumsal yaşamdaki olay ve olguları yalnızca pozitivist yöntemle açıklamanın bir çeşit tahakküm şekli olduğunu iddia eden paradigmalardan ortaya çıkmasıyla pozitivist yöntem ırkçı, cinsiyetçi ve değerışime karşı olmakla eleştirilmiştir. Bundan dolayı sosyal araştırmalarda giderek yorumsamacı yaklaşım etkili olmaya başlamıştır (Neuman, 2014: 121-122; Yıldıırım ve şimşek, 2005: 28). Yorumlayıcı yaklaşımdan ortaya çıkan nitel yönteme göre toplumsal yaşamda her bir birey ve çevreleriyle oluşturdukları bağlar farklı, çeşitli ve değerlidir. Buna göre gerçek görünen ötesindedir ve her bir olgu kendi bağlamında değerlendirilmelidir. Nitel araştırmalar yalnızca bütüne değil parçalara ve parçalar arasındaki bağlar ile oluşan bütüne odaklanmaktadır (Kartarı, 2017: 211). Nitel araştırmaların dayanağı olan yorumlayıcı

yaklaşımına göre toplumsal yaşamda aktörlerin tüm yapıp etmeleri ve gerek birbirleriyle gerekse nesneler ile kurdukları bağlar bir yorumlama sürecinin sonucudur (Marshall, 1999: 829-831).

Nitel araştırmalarda görüşme tekniği örneklemin araştırılan konu hakkında tutumunu, düşüncesini ve konunun örnekleme için ne anlama geldiğini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Rubin ve Rubin (1995) toplumsal aktörlerin bilgi birikimlerini ve tecrübelerini kuşaktan kuşağa aktardıkları bir konu hakkında görüşmeye “kültürel görüşme” demiştir. Katılımcının yaşam hikâyesini anlattığı görüşmeleri “yaşam öyküsü” ve belli bir zaman diliminde belirlenen bir konunun görüşülmesini ise “sözel tarih” olarak tanımlamıştır (akt. Kuş, 2012: 87). Ayrıca nitel araştırma “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır” (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 39). Bu çalışmada da yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak Suriyeli göçmen kadınların göç deneyimleri ve doğurganlık örüntüleri açıklanmaya çalışılmıştır. Antalya’ya yerleşen Suriyeli kadınların toplumsal cinsiyet bağlamında doğurganlık davranışlarını, cinsellik, cinsel sağlık ve üreme sağlığı hakkında deneyimlerini, bunların göç ile nasıl etkilendiğini, uygulama ve ritüellerde göçün etkisini araştırmak amacıyla nitel bir tasarım esas alınmıştır. Suriyeli kadınlar, kendi mahalle ve evlerinde gerçekleştiğinden görüşmeler ile kendi yaşam alanlarında gözlemlenmiş ve nihayetinde gözlem yoluyla da bilgi üretilmiştir. Nitel araştırmalar sosyal grup ya da bireylerin sosyal mekânı nasıl anlamlandırdığını, mekânla kurduğu bağı, toplumsal ilişkilerini sosyal semboller, roller, ritüeller ile inşa ediş şekillerini incelemektedir. Nitel çalışmalar olayların neden sonuç ilişkisini araştırmakta fakat genelleme yapmamaktadır. Bireylerin gündelik yaşamda yapıp etmelerini, bunları anlamlandırma biçimlerini, toplumsal bilgiye nasıl ulaştıklarını araştırmaktadır (Berg ve Lune, 2019: 20).

Araştırmada Antalya ilinde yaşayan, savaş ve zorunlu göçü deneyimleyen kadınlar ile yaşadıkları mahalleye gidilerek, kendi evlerinde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler yalnızca bir kez gerçekleşmemiş zamana yayılarak çeşitli zamanlarda tekrarlanmıştır. Pandemi sürecinin görüşmeleri aksattığı dönemlerde telefonla ve sosyal medya aracılığıyla görüşmecilere ulaşım sağlanmıştır.

Suriyelilerin yoğunluklu yaşadığı yerlerden olan Yeniköy ve Erenköy mahallelerine gidilerek, bu kadınların evlerine misafir olunarak görüşmeler yapılmış yaşadıkları ortam ve mekân gözlenmiş ve kadınların anlatımlarıyla harmanlanarak bir analiz ortaya konulmaya çalışılmıştır. Neuman (2014: 224)’ın belirttiği gibi nitel yöntemle çalışma yapanlar

olayları bağlamından kopmadan, tüm ayrıntılarıyla ortaya koyabilmek için eleştirel perspektiften bakarak incelerler. Suriyeli kadınların göç öncesi ve göç sonrası kurmaya çalıştıkları yeni yaşam biçimi içinde kadınlık pratikleri, toplumsal cinsiyet bağlamında eleştirel bir bakış açısıyla analiz edilmektedir. Kümbetoğlu (2011: 495)'na göre kadının ataerkil olduğu varsayılan toplumsallık içinde ikincil konumu ve kadınlık rolleri yapılan çalışmalarda eleştirel bir bakış açısını gerekli kılmaktadır. 1970'li yıllara dek göçmen kadınları konu alan çalışmaların nicel yöntemler ile yapılması ataerkil zihniyetin kadını değil göçü merkeze alışından kaynaklanmaktadır. 1970'lerden sonra ise göçmen kadınları inceleyen çalışmalarda nitel yöntemlerin sıkça kullanıldığı görülmektedir.

2.3.1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

İçinde bulunduğumuz çağda savaşlar, siyasi ve ideolojik baskılar, sömürü ve insan hakları ihlalleri, küreselleşme ve iklim değişikliği gibi çeşitli sebepler ile uluslararası ve zorunlu göçler giderek artma eğilimindedir. Bununla beraber kadınlar bu göç hareketlerinin hem aktörleri olmakta hem de karar mekanizmalarında yer almaktadırlar. Bu sebeple Castles ve Miller, (2008: 11-14) çağımızda göçlerin kadınlaştığını söylemektedir. Suriye'de yaşanan iç savaşın ardından göç ederek Türkiye'ye sığınan göçmen ailelerin bir kısmı göçmen ağırları aracılığıyla ya da aile ve akrabaları aracılığıyla Antalya iline yerleşmiştir. Araştırma Antalya'ya yerleşmiş bu Suriyeli kadınlar ile gerçekleştirilmiştir.

Nitel araştırmalarda örneklemin temsil gücünden çok örneklemden elde edilen bilginin güvenilirliği derinliği ve sağlayacağı fayda önemlidir (Neuman, 2014: 320). Bu sebeple örneklem seçimi zorunlu göç ile Antalya'ya gelen Suriyeli kadınlar arasından ve en derin bilgiyi elde edebilmek amacıyla güvendikleri bireyler aracılığıyla iletişime geçilerek sağlanmıştır. Önce Aile Sağlığı Merkezinde hemşire olarak görev yaptığım dönemden tanıdığım ve güvenlerini kazandığım bir grup kadın ile görüşmelere başlanmıştır. Daha sonra kartopu tekniği ile diğer örnekleme ulaşılmıştır. Kartopu örnekleme nitel araştırmalarda tercih edilen bir yöntemdir ve araştırmaya konu olan özellikleri taşıyan bireyden yola çıkarak onun tanıdığı benzer özellikleri taşıyan diğer bireylere ulaşmayı kolaylaştırmaktadır (Biernacki ve Waldorf, 1981: 141).

Araştırma evrenini, Antalya İli Kepez İlçesi Erenköy ve Yeniköy mahallelerindeki 18-49 yaş üreme çağındaki Suriyeli kadınlar oluşturmaktadır. Bu doğrultuda 30 Suriyeli kadın, örneklem grubuna dâhil edilmiştir.

2.3.2. Verilerin Toplanması

Araştırmada, katılımcılar ile gerçekleştirilen görüşmelerde, yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Hazırlanan sorular görüşme sırasında görüşmenin seyrine göre esnetilmiş ya da ek sorular sorulmuştur. Nitel araştırmalarda sorular esnetilebilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 89-95; Baltacı, 2019: 373). Araştırılan konu hakkındaki gerçekliği en derin haliyle ortaya koyabilmek amacıyla görüşme sırasında görüşmecilere ek sorular yöneltilmiştir. Görüşmelerin tamamı katılımcıların rızası alınarak gönüllülük çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Önceden randevu alınarak kendi istedikleri gün ve saatte istedikleri yerde görüşme sağlanmıştır. Katılımcıların tamamı kendi ya da bir akrabasının evinde görüşmeyi kabul etmiştir. Görüşmeler katılımcıların isteği ile genellikle eşlerinin işten gelme saatlerine göre ayarlanmıştır.

Araştırma sürecinde katılımcılar ile gerçekleşen görüşmelerde bazı zorluklar yaşanmıştır. Daha önce temasa geçerek görüşme randevusu alınan bazı kadınlar eşlerinin izin vermemesi gerekçesiyle görüşmek istememiştir. Bazı görüşmeciler ile görüşme yapıldığı sırada eşleri görüşmelerin yapıldığı ortama girmişler ve ne sorulduğunu öğrenmek istediklerini söylemişlerdir. Bu durum görüşme ortamının rahat ve samimi havasını olumsuz etkilediğinden görüşmeler sonlandırılmak zorunda kalınmıştır. Kadınlar ile sağlanan güven ortamını eşleri ile sağlamak oldukça zor olmuştur. Bunun sebebi çoğunun izinsiz bir şekilde Antalya’da ikamet etmeleridir. Devletin kendilerini tespit edip il dışına çıkarmasından korktukları öğrenilmiştir. Bir diğer sebebi ise yabancı bir ülkede tanımadıkları birine bilgi vermeyi sakıncalı bulmaları olmuştur. Görüşme sürecinin başında hemşire olarak Aile hekimliğinde çalıştığım dönemden tanıdığım kadınların bazıları devletin kadınlara sağlık hizmeti vermek amacıyla kendileriyle görüşüldüğünü düşünmüşlerdir. Bu sebeple görüşmelerin ilk dönemlerinde hastalıklarını anlatan ve ilaç isteyen kadınlar ile karşılaşmıştır. Durumun böyle olmadığı anlatıldığında görüşmeleri gereksiz bularak konuşmak istemeyenler olmuştur. Görüşme sıklığı arttıkça bu güvensizlik yerini güvene bıraktığı gözlenmiştir. Güven ortamının oluşmasında mahalledeki ilkokulun sevilen ve hatırı sayılan iki öğretmenin de katkısı olmuştur. Biri Türk diğeri Suriyeli olan bu öğretmenlerin kadın oluşu ve Suriyeli çocukların anneleriyle güçlü ve güvene dayalı bir ilişki içinde olmaları katılımcı sayısının artmasında etkili olmuştur. Bu öğretmenlerin de teşvikiyle kadınlar daha rahat ve görüşmeye istekli olmuşlardır.

Görüşmecilerin bazıları Türkçe konuşabilmektedir. Araştırmada kadınlar ile yaşanan dil sorununu çözmek amacıyla Türkçesi iyi olan Suriyeli bir kadın görüşme ortamında gönüllü olarak bulunmuştur. Bazı kadınların küçük yaşta Türkiye’ye gelen ve iyi Türkçe bilen

genç kızları görüşmelerde dil konusunda yardımcı olmuşlardır. Suriyeli kadınların cinsellik, evlilik, üreme sağlığı gibi konuları kendi kızlarının ya da diğer kadınların yanında oldukça rahat ve çekinmeden konuştukları gözlenmiştir. Bu durum örneklemeden veri toplamayı kolaylaştırmıştır. Görüşmelerde katılımcıların izniyle ses kayıt cihazı kullanılarak görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Görüşmeler birkaç kez tekrarlanmıştır. Pandemi sürecinde yaşanan kapanma dönemleri ve salgın riski ile birlikte araştırmanın ilerleyen sürecinde başka ülkelere göç eden katılımcıların olması sebebiyle görüşmelerin bir kısmı telefon ve sosyal medya aracılığı ile gerçekleştirilmiştir.

2.3.3. Verilerin Analizi

Nitel araştırmaların önemli bir kısmını oluşturan verilerin analizi araştırmanın konusu olan olguları en iyi şekilde tariflemek, kategorize etmek, kavramlar arasındaki bağı ve bu bağın oluşma biçimini tasvir etmek gibi aşamaları içermektedir (Maxwell, 2013'ten aktaran: Çelik vd., 2020: 381). Araştırmada da verileri doğru bir şekilde sınıflandırmak, gereksiz olanları ayıklamak ve araştırmanın amacına uygun verileri ortaya çıkarmak üzere ses cihazı ile kaydedilen görüşmeler deşifre edilerek kayıt altına alınmıştır. Katılımcıların Türkçe konuşma yetersizlikleri göz önüne alınarak anlatılarda anlam bütünlüğü sağlamak amacıyla cümlelerdeki eksiklikler tamamlanmış ve anlatı akıcı bir hale getirilmeye çalışılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2005: 221)'e göre betimsel analizde hedeflerden biri katılımcıların anlatılarını etkileyici bir şekilde araştırmaya aktarmak olduğundan çalışmada anlatılanların ilk haline sıklıkla yer verilmeyle birlikte araştırma konusuyla ilişkilendirilerek ve özetlenip yorumlanarak metne aktarılmıştır. Görüşülen kadınlara K1, K2, K3 şeklinde kodlar verilerek katılımcıların isimleri gizli tutulmuştur. Çalışma süresince araştırmaya konu olan olguya dair alınan notlar, sahada yapılan gözlemler, katılımcılar ile gerçekleştirilen görüşmeler çalışmanın veri setini oluşturmaktadır.

Çalışma boyunca elde edilen bulguların analizinde betimsel analiz kullanılmıştır. “Betimsel analiz, genellikle nitel veri seti üzerinde detaylı ayrıştırma gerektirmeyen verilerin işlenmesinde kullanılır. Araştırma katılımcılarının demografik özellikleri ile farklı niteliklerinin tasvir edilmesi, bir kentin genel özelliklerinin anlatılması, bir kişinin yaşam öyküsünün özetlenmesi gibi durumlar, betimsel analizdir” (Miles ve Huberman 1994'ten akt. Baltacı, 2019: 377). Betimsel analizin dört aşaması bulunmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 224). Betimsel analizin ilk aşaması olan kavramsal çerçeve, gözlem ve görüşmelerden elde edilen bulgular ve saha notlarından oluşan veri setinin elde edilmesi sağlanmıştır. Veriler kategorik ve tematik olarak sınıflanmış ve ayrılmıştır. İkinci adım olan tematik verilerin

dikkatli bir okuması yapılarak düzenlenmiştir. Böylece temaya ait olmayan veriler ekarte edilmiştir. Verilerin analizi sürecinde toplumsal cinsiyet çerçevesinde, göç ve kadın temasıyla elde edilen veriler düzenlenip bağlamla ilişkilendirilmiştir. Üçüncü aşamada düzenlenen verilerin anlatılar ile desteklenerek tanımı yapılmıştır. Son aşama olan dördüncü aşamada ise bulgular neden sonuç ilişkisi kurularak yorumlanmıştır. Betimleme yapılırken araştırılan olgunun toplumsal ve tarihsel arka planı temel dayanak noktasını oluşturmaktadır (Özdemir, 2010: 330).

2.4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Araştırma zorunlu göçü deneyimleyerek Antalya İline yerleşen Suriyeli kadınlar ile yapılmıştır. Kepez İlçesi Yeniköy ve Erenköy mahallelerinde yaşayan 18-49 yaş arası üreme döneminde olan Suriyeli göçmen kadınları araştırma kapsamındadır. Araştırma sınırlı bir mekân ve belli bir grupta yapıldığından genellendirilemez. Araştırma belli bir mekân ile beraber belli bir zamanla sınırlıdır. Görüşme formunda yer alan sorulan sorulara verdikleri cevaplar katılımcıların algılarıyla doğru orantılıdır ve içten ve doğru cevaplar verdikleri düşünülmektedir. Araştırma verileri bu cevaplar ile sınırlıdır. Ayrıca katılımcıların genellikle Türkçe bilmemesi ve dil konusunda bir yardımcı aracılığıyla iletişim kurulması, bazı katılımcıların okuryazar olmaması, katılımcıların çoğunun Antalya'da oturma izni olmamasından dolayı görüşmeye katılmaktan korkması araştırma sürecinde zorluklar yaşanmasına sebep olmuştur. Araştırma döneminde yaşanan COVID-19 salgını görüşmeleri kısıtlamaya ve zaman kaybına neden olmuştur. Katılımcılarla birkaç kez görüşmek gerektiği durumlarda salgın sebebiyle telefonla iletişim sağlamak zorunda kalınmıştır. Zaman zaman görüşmecilerin salgın konusunda yeterince tedbirli ve duyarlı davranmaması, görüşmeler sırasında maske takmayı reddetmeleri, kadınların görüşmelere kalabalık halde gelmeleri salgın şartlarında görüşme ortamını güvenli olmaktan çıkardığından görüşmeler planlandığından daha kısa sürede bitirilmek zorunda kalınmıştır.

2.5. Araştırmanın Önemi

İnsanlık tarihine bakıldığında göç hareketlerinin yaşanmadığı hiçbir dönemin olmadığı görülmektedir (Abadan Unat, 2002). Sebebi, şekli, mesafesi değişse de geçmişten günümüze göç olgusunun varlığı değişmemektedir. Toplumbilimciler bu kadar eski bir olgu olarak göçü sebep ve sonuç ilişkisi içinde kavramak amacıyla bilimsel çerçevede araştırmalar yapmış ve çeşitli teoriler üretmişlerdir. Göç olgusunun çok bileşenli ve karmaşık yapısı farklı bakış açılarıyla analizini gerekli kılmaktadır. Göç başlı başına çeşitli sorunları beraberinde getirirken uluslararası göç çok daha spesifik sorun ve etkilere sebep olabilmektedir. Kitlel

olarak yapılan göçler ile ulus devletler çeşitli problemler ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Devletler bu sorunları çözebilmek adına yeni politikalar üretmek ve farklı uygulamalara başvurmak durumundadırlar. Özellikle göçmen bireylerin statülerinin yeniden konumlanması ve değişmesi, entegrasyon, istihdam, eğitim ve sağlık gibi çeşitli alanlarda problemlerin yaşandığı görülmektedir. Karşılaşılan sorunlar ile başa çıkmak göçün dezavantajlı kesimini oluşturan kadın göçmenler için daha da zorlaşmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri kadınlar için göçü ve göç sürecini bir sorunlar sarmalına dönüştürebilmektedir. Bununla beraber göç kadınlar için olumlu değişimleri de beraberinde getirebilmektedir.

Göçten bağımsız olarak ataerkil toplumlarda kadınların toplumsal cinsiyet rolleri ve bu rollerin kadınlara yüklediği sorumluluklar kadınları toplumsal yaşamda ikincil konuma yerleştirmektedir. Göç bu durumu derinleştirebilmekte ya da tersine kadınların rol ve sorumluluklarında değişime yol açarak statülerinin yükselmesine sebep olabilmektedir (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998). Castles ve Millers (2008)'in da belirttiği gibi son yıllarda göç sürecinde kadınlar belirgin şekilde yer almakta ve “göç kadınlaşmaktadır”. Göç giderek feminize olurken göç çalışmalarında da kadın konusuna ilgi artmaktadır. Alan yazında kadın çalışmalarında artış görülse de bu göçün toplumsal, ekonomik, sosyal, kültürel alanlara olan etkilerini inceleyen çalışmaların gölgesinde kalmaya devam etmektedir. Toplumsal cinsiyete duyarlı olmayan göç çalışmaları kadını konu edinse de özgün deneyimlerini ve koşullarını göz ardı ederek toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin üstünü örtebilmektedir. Avrupa’da yapılan göç çalışmalarının yalnızca %11’i toplumsal cinsiyete duyarlıdır (Lutz 2010’dan akt: Yalaz ve Zapata-Barrero, 2019: 22).

Türkiye’de de toplumsal cinsiyete duyarlı göç çalışmalarının sayısı artmaktadır. Bu çalışmaların bir kısmı kadın bedenini, kadın sağlığını, kadın cinselliği konu edinmektedir. Farklı disiplinler, bu konuda çalışmalar yapmış ve bakış açısı geliştirmiştir. Çeşitli kurum ve kuruluşun bu konuda raporlar hazırladığı, sempozyumlar düzenlediği bilinmektedir. Zorunlu göçten sonra “kadın” konusu göç alanında yapılan çalışmalarda da yer almaya başlamış ve göçmen kadınların toplumsal cinsiyet temelli sorunları sık sık dile getirilmeye başlanmıştır. Suriyeli kadınların konu edinildiği çalışmaların istihdam, eğitim, sağlık, entegrasyon ve toplumsal cinsiyet rolleri gibi beş kategoride yoğunlaştığı görülmektedir. Barın (2015) Suriyeli kadınların göç sürecinde Türkiye’deki kamplarda yaşadıkları sıkıntıları, fiziksel ve ruhsal travmayı anlatarak mültecilerin toplumsal uyum sürecine katkı sağlayabilecek önerilerde bulunmuştur.

Suriyeli kadınların toplumsal uyumunu konu edinen Harunoğulları ve Cengiz (2015), Suriyeli mültecilerin mekânsal analizini yaparak, Suriyeli kadınların mekânı algılama ve

kullanma biçimleri üzerinden mekânsal uyum sorunlarına dikkat çekmektedir. Kadınların göçle geline yeni mekânda yaşadıkları uyum sorunundan, yoksulluklarından, fuhuş sektörünün hedefi haline gelmelerinden bahsetmiştir. Göçün ilk dönemlerinde mültecilerin geçici misafir olduğunu düşünen yerel halkın Suriyeli mültecilere yardım ettiğini ve daha sıkı komşuluk ilişkilerinde bulunduğunu, fakat bu insanların geri dönmeyeceklerini anladıktan sonra ilişkilerin zayıfladığını, mültecilerin yaşadıkları mekânlarda kendilerini yalnız hissettiklerini ve kadınlar için bu durumun daha da belirgin olduğunu anlatmıştır. Eğitim, sağlık, barınma ve istihdam alanında yapılması gereken çalışmalardan söz etmiştir.

Duruel (2016), Suriyeli mültecilerin ve kız çocuklarının eğitim alma konusundaki sorunlara ve çözüm önerilerine değinmiş, gerekli önlemler ve eğitim politikaları geliştirilemez ise Suriyeli bireylerin bir döneminin “kayıp kuşak” olacağı uyarısı yapmıştır. Özellikle Suriyeli kadınların kurs ve mesleki eğitim projeleri ile desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir. Suriyeli kadınların sağlık sorunları ve sağlık durumları ile ilgili yapılan çalışmalar fiziksel sağlık, ruhsal sağlık ve üreme sağlığını konu edinmekte, göç ve toplumsal cinsiyet ile ilişkisel değerlendirmeler yapılmaktadır.

Karakaya vd. (2017), Suriyeli kadınların doğurganlık davranışlarını etkileyen faktörleri araştırmışlar ve göçün doğurganlık davranışına etkisini incelemişlerdir. Ait oldukları toplumun kültürünün ve dini inançların doğurganlık davranışları üzerinde etkili olduğu, olumsuz koşulların ve göçün doğurganlığı azaltmadığı vurgulanarak kadınların doğurabilme (özellikle erkek çocuk doğurma) kapasitesi ile toplumsal statüleri arasındaki ilişkiyi açıklamışlardır.

Eğitim alanında yaptığı çalışma ile Budak vd. (2018) Suriyeli göçmenlerin fiziksel sağlık algısını inceleyerek bu algıyı şekillendiren faktörleri araştırmışlar, Suriyeli bireylerin yaşadığı sağlık sorunlarını ve ihtiyaç duyulan sağlık hizmetlerini belirleyerek çözüm önerileri sunan nicel bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Yağmur ve Aytekin (2018) ise sağlık bilimleri alanında, mülteci kadınların üreme sağlığını konu edinen, mülteci kadınların doğum öncesi-sonrası ve gebelik öncesi-sonrası üreme sağlığı sorunlarını ve etkileyen faktörleri belirleyen nicel bir araştırma yapmışlardır.

İstihdam alanında Aygöl & Kaba (2019)’nın yaptığı çalışmada Suriyeli kadının hayatını idame ettirebilmesinin yanı sıra birey olabilme mücadelesine, sosyal uyumuna, kamusal alanda var olabilmesine, ekonomik özgürlüğüne katkı sağlayan istihdam alanına vurgu yapmaktadır. Suriyeli kadının işgücü piyasalarında nasıl ve ne şartlarda yer aldığı anlatılarak, kadınların istihdam alanında ikincil konumlarından bahsedilmiştir.

Şeker (2019), Suriyeli kadınların toplumsal cinsiyet rollerini, kültürel bağlamda ikincil konumlarını, ataerkil aile yapısı içinde gündelik yaşam pratiklerini anlatmakta, göç süreciyle birlikte kadının rol ve statüsünde değişimler meydana gelmeye başladığına dikkat çekmektedir. Pek çok disiplin kendine has yöntem ve araç kullanarak, kendi alanından göç olgusunu değerlendirmiş ve “mülteci kadın” konusunu araştırmıştır. Yapılan çalışmalar çoğunlukla kadınların eğitim ve istihdam alanındaki ikincil konumlarını ve ev içi rollerini konu edinmektedir. Sosyal bilimlerde alanyazında üreme sağlığı ve doğurganlık davranışının tarihsel ve toplumsal inşası ve bunda erkek egemen kültürün belirleyiciliği ihmal edilen bir konu gibi görünmektedir. Sağlık bilimleri alanında birçok çalışmada bu konu yer alsa da sosyoloji biliminin perspektifinden Antalya yerinde yapılan bu araştırmanın, alanda özgün bir çalışma olduğu ve alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Çalışmanın bu bölümünde araştırmaya katılan görüşmeciler ile yapılan görüşmelerden ve saha gözlemlerinden oluşan veriler yorumlanarak okuyucuya aktarılmaktadır. Toplanan veriler betimleyici analiz tekniği ile değerlendirilip yorumlanmıştır. Veriler temalara ayrılmış ve görüşmecilerin anlatılarına uygun temanın altında detaylı bir şekilde yorumlanarak okuyucuya iletmeye çalışılmıştır.

3.1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Çalışmada yer alan örneklem grubunun sosyo-demografik özellikleri, aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 7: Katılımcıların Sosyo-demografik Bilgileri

	Yaşı	Medeni Hali	Eğitim Durumu	Evlilik Yaşı	Çocuk Sayısı	Mesleği	Geldiği Yer
K1	32	Evli	Üniversite	22	3	Öğretmen	Şam
K2	34	Evli	İlkokul	15	5	Ev Hanımı	Halep
K3	37	Evli	İlkokul	17	5	Ev Hanımı	Halep
K4	38	Evli	İlkokul	16	6	Ev hanımı	Halep
K5	36	Evli	İlkokul	16	7	Ev Hanımı	Halep
K6	18	Bekâr	Ortaokul	-	-	Ev hanımı	Halep
K7	19	Bekâr	Ortaokul	-	-	Ev Hanımı	Afrin
K8	25	Evli	Üniversite Terk	20	2	Ev Hanımı	İdlib
K9	19	Evli	İlkokul	19	-	Ev Hanımı	Afrin
K10	27	Boşanmış	Ortaokul	21	1	Kuaför	Halep
K11	22	Evli	İlkokul	18	2	Ev Hanımı	Şam
K12	28	Bekâr	Üniversite	-	-	Öğretmen	Halep
K13	49	Evli	Okuryazar Değil	15	9	Ev Hanımı	Halep
K14	20	Evli,	İlkokul	18	1	Ev Hanımı	Halep
K15	40	Evli	Okuryazar Değil	13	8	Kuaför	Halep
K16	34	Evli	Okuryazar Değil	16	6	Ev Hanımı	İdlib
K17	29	Evli	İlkokul	18	-	Ev Hanımı	Halep
K18	30	Evli	Ortaokul	17	4	Ev Hanımı	Afrin
K19	24	Boşanmış	İlkokul	20	-	Ev Hanımı	Afrin
K20	32	Boşanmış	İlkokul	16	5	Ev Hanımı	Halep
K21	18	Bekâr	İlkokul	-	-	Ev Hanımı	Halep
K22	32	Evli	Üniversite	23	2	Öğretmen	Afrin
K23	20	Bekâr	Ortaokul	-	-	Ev Hanımı	Halep
K24	28	Evli	İlkokul	18	3	Ev Hanımı	Afrin
K25	27	Evli	İlkokul	18	-	Ev Hanımı	Halep
K26	42	Evli	İlkokul	16	5	Ev Hanımı	Şam
K27	29	Evli	Üniversite	22	3	Öğretmen	Halep
K28	21	Evli	İlkokul	18	2	Ev Hanımı	Afrin
K29	28	Evli	Lise Terk	17	5	Ev Hanımı	Halep
K30	46	Eşi Ölmüş	Okuryazar Değil	15	8	Ev Hanımı	Halep

Katılımcıların yaş ortalaması 29,46'dır. En yaşlı katılımcı 46, en genç katılımcı ise 18 yaşındadır. Araştırma amacına uygun olarak 18-49 yaş arası üreme çağındaki Suriyeli kadınlar hedef örneklem grubu olduğundan bu yaş aralığından daha genç ya da daha yaşlı kadınlar görüşmeye dâhil edilmemiştir.

Katılımcılardan 21'i evlidir. Hiç evlilik yapmamış 5 katılımcı bulunmaktadır. K30, eşinin Suriye'de savaştan önce ölmüş olduğunu; K10, K19, K20 ise Türkiye'ye göç ettikten sonra eşlerinden ayrıldıklarını belirtmişlerdir. Kendilerini boşanmış olarak tanımlayan bu 3 katılımcılardan yalnızca K19, Türkiye'ye geldikten sonra resmi nikâh kıyılarak evlenip daha sonra hukuki yolla boşanmış olduğunu söylemiştir. Türkiye'de iken imam nikâhı ile evlendiğini belirten K10, kocasının üç kere "boş ol" demesiyle boşandığını bildirmiştir. Eşinden boşandığını söyleyen K20 ise Suriye'de imam nikâhı ile evlilik yaptığını ve Türkiye'ye göç ettikten sonra eşinin Esat güçlerine katılmak üzere Suriye'ye geri dönmesi üzerine ondan boşandığını dile getirmiştir. Görüşmeler yapıldığı sırada bekâr olan K23'ün ise çalışma sonlandığında nişanlandığı öğrenilmiştir.

Eğitim seviyelerinin düşük olduğu belirlenen örneklem grubunun yalnız 4 görüşmeci üniversite mezunudur. Hiç okula gitmediklerini belirten 4 katılımcı okuryazar olmadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların 15'i ilkokul, 6'sı ise ortaokul mezunu olduğunu söylemiştir. Katılımcılardan K29 Suriye'de savaştan önce evlenmek amacıyla lise eğitimini bıraktığını ve K8 savaşın başlamasıyla üniversite eğitimini bırakmak zorunda kaldığını söylemiştir.

Katılımcılardan K1, K12, K27 ve K22 öğretmen olduklarını bildirmişlerdir. Bu katılımcılardan K12 ve K27 Arap Dili ve Edebiyatı mezunu olduklarını ve Türkiye'de sözleşmeli olarak Suriyeli çocuklara öğretmenlik yaptıklarını belirtmiştir. Katılımcılardan K1 ise Suriye'de İngilizce öğretmeni olduğunu fakat Türkiye'de çalışmadığını söylemiştir. Kendine ait dükkânı işleten K10, kuaför olduğunu bildirmiştir. Kuaför olduğunu ama dükkânı olmadığını belirten K15 ise kendi evinde ya da Suriyeli kadınların evlerine giderek işini yaptığını söylemiştir. Bekâr olan K23, K7, K21 tekstil atölyesinde çalıştıklarını bildirmişlerdir. Ev hanımı olan K4 ise göçün ilk yıllarında İzmir'de tekstil sektöründe çalıştığını, Antalya'ya gelince maddi durumlarının daha iyi olduğunu ve çalışmak istemediğini, eşinin de onun çalışmasını istemediğini belirtmiştir.

Evli olan katılımcıların ortalama çocuk sayısı 3,36'dır. Yaş ortalamasının oldukça genç olduğu göz önüne alındığında doğum oranındaki yükseklik dikkat çekmektedir. Ortalama çocuk sayısı K17 ve K27'nin infertil olması ve K9'un henüz 3 aylık evli olması sebebiyle en az 1 yıldır evli olan 22 katılımcının sahip olduğu çocuk sayısı üzerinden hesaplanmış bekâr olan katılımcılar hesaplamaya dâhil edilmemiştir.

Şam'dan 3, Halep'ten 18, Afrin'den 7, İdlib'den ise 2 katılımcı bulunmaktadır. Görüşülen kadınların 15'i Kürt ve 15'i Arap kökenli olduklarını söylemişlerdir.

Katılımcıların tamamının eşi, erkek kardeşi ve babası Akdeniz Sanayi Sitesinde çalışmaktadır. Ayrıca 3 katılımcı Akdeniz Sanayi Sitesinde bulunan tekstil atölyesinde çalışmaktadır. Bölgedeki Suriyeli nüfusunun geçimini bölgedeki sanayi sitesindeki işyerlerinde çalışarak sağlaması ve sanayi sitesinin mahalleye yakın olması sebebiyle bu mahalleye yerleştiklerini belirlenmiştir.

3.2. Suriyeli Kadınların Savaş ve Göç Deneyimleri

Bu kısımda göç teması altında görüşmecilerin anlatıları sunulmaktadır. Savaş ortamında kadın olarak hayatta kalma mücadeleleri, göç etme kararında yer alıp almadıkları, göç sırasında sınırdan geçme hikâyeleri, göçün kadın sağlığına etkileri, göç edilen yer tercihinde sosyal ağlarının önemi, Türkiye'ye geldikten sonra gündelik yaşam pratikleri ve uyum süreci aktarılmaya çalışılmıştır.

3.2.1. Savaş ve Çatışma Ortamında Kadın Olmak

Suriye'de mezhepsel ve etnik farklılıklara sahip grupların çeşitliliğinden ve bunların kendi aralarında çıkan çatışmalardan kadınların son derece olumsuz etkilendiği gözlenmektedir. Savaşın şiddeti arttıkça ve savaştan gruplar çeşitlendikçe kadınların ve kız çocukların zorla alıkonması yaygın bir şiddet türü olarak ortaya çıkmıştır. Kadınlar savaş ortamında “cinsel şiddete, köleleştirmeye, zorla asker olmaya, gözaltına alınmaya ve adil olmayan yargılamalara” maruz kalmışlardır. Suriye'den göç eden bireylerin büyük bölümünün evleri yıkılmış ve yaşanmaz durumdadır. Savaş ve çatışma ortamında kalan bireyler “*korku ve belirsizlik*” içinde temel ihtiyaçlarını dahi karşılamakta zorlanarak yaşamlarını sürdürmeye çalışmışlardır (Alsaba ve Kapilashrami, 2016; Sen, vd., 2013: 195-199). Katılımcılardan bazılarının savaş deneyimleri şöyledir:

Savaş başladıktan sonra 4 sene göç etmemek için direndik. Elektrik ve su çoğu zaman kesikti. Halep'in köyünde yaşadığımız eve 6 yıl önceki saldırıda bomba düştü. Evimiz yıkıldı ve 5 yaşındaki kızım o sırada uyuyordu. Vücudu yandı. Hastanede çok yattı. Her yerinde iz kaldı (kızının vücudunu gösteriyor). Sonra Halep'te akrabalarımızın yanına sığındık. Kiralık bir ev bulup oraya yerleştik ama ev harabeydi. Elektrik ve su yoktu. Yemek yoktu. Çoğu zaman aç kaldı çocuklarım. Evde akrep ve fare vardı. Geceleri korkudan uyuyamıyordum akrep sokar çocukları karanlıkta göremem diye (K4, 37, Halep).

Savaş başladığında ben 20 yaşındaydım. O kadar kötü şeyler oldu ki. Akrabalarımın ölenleri oldu. Çok kötü şeyler oldu çok (gözleri doluyor anlatamıyor). Halep'te oturuyorduk. Bombalar, silahlar, uçaklar... Can korkusuyla yaşıyorduk. Para yok, iş yok. Evlerimizde elektrik ve su kesikti. Şehir yıkıntılar içinde kaldı. Doktor, ilaç yoktu. Yaşayamayacak hale gelmiştik (K10, 28, Halep).

Ben o yıl Halep Üniversitesinde Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde okuyordum. Üniversitenin çok büyük bir kampüsü vardı. 19 bin öğrenci barındırıyordu. Babam beni aynı kentte okuyan ve kiraladığı bir evde oturan amcamın oğluna emanet etmişti. Bir gece aniden elektrikler kesildi. Telefon bağlantıları kesildi. Kampüsün etrafını askerler çevirdi. Silah sesleri sabaha kadar hiç susmadı. Korkudan donup kalmıştım. Telefonla hiç kimseye ulaşamadık. Haber veremedik (K8, 28, İdlıb).

Savaş başladıktan sonra 4 sene göç etmemek için direndik. Esed Güçleri aranan bazı öğrencileri tutuklamak için çevirmiş kampüsü. Yakalanacaklarını anlayan bazı öğrenciler işkence görerek öldürüleceklerini düşündüklerinden binadan aşağı atlayarak intihar ettiler. Sabah olduğunda silah sesleri sustu. On dokuz bin öğrencinin 3 saat içinde kampüsü boşaltmasını emreden anonslar duyuldu. Binlerce kişi aynı anda çıkmaya çalışırken yaşanan izdihamı unutamıyorum. Amcamın oğlu beni almaya gelmişti. Hiç konuşmadım, hiçbir şey anlatamadım. Söylediğine göre sadece donuk donuk bakıyordum. Mahşer günü gibiydi (K4, 37, Halep).

Evlerimiz zarar gördü. Yakınıımızdaki evlerin çoğu yıkıldı. Elektrik yoktu. Su 1 hafta veya 10 gün arayla dağıtılıyordu. Ekmek bile yoktu fırınlarda. Paran olsa bile alacak ekmek yok. Çocuğum okula gidiyordu. Okuldan gelene kadar yolunu gözlüyordum başına bir şey gelmesinden korkuyordum. Okulun bahçesine bomba düştü bir gün. Çocuklar çok korkmuş. Yaralanan çocuklar olmuş. Korkudan bir daha çocuklarımızı okula gönderemedik (K1, 32, Şam).

Savaşta evlerimiz yıkıldı. Hepimiz yakındaki halı fabrikasına toplandık, orada kaldık. Çok kalabalıktı, çoluk çocuk hep bir aradaydık. Tuvalet yetmiyordu, O kadar kişi aynı tuvaleti kullanılıyordu. Temizlik yok. Banyo yapmak yok. Su yoktu. Tankerle su getiriyorlardı ama kimseye yetmiyordu (K5, 36, İdlıb).

Savaşta çok zor günler yaşadık. Şam'da yaşıyorduk. Savaş başlayınca İdlıb'e gittik ve 4 sene orada kaldık. Akrabamız yoktu. Savaş yok diye gittik. Orada da savaş başladı. Her yer yıkıldı. Çok insan cesedi gördük. Yakınlarımız ölmedi çok şükür. Ama ölümlerin üstünden atlayıp geçtiğimiz üstüne basıp kaçıştığımız zaman oldu. Psikolojim bozuldu. Evimiz yıkıldığı için hepimiz kayınpederimin evine toplandık. Çocuklar ile birlikte bir evde 12 kişi kalmaya başladık. Dışarı çıkmaya korkuyorduk. Elektrik kesikti Mum ışığında oturuyorduk. Hamile olan görümcemin doğumu başlayınca çaresiz kaldık. Mahallede doğumlara yardım eden bir kadın vardı. Kayınpederimle kaynanam onu bulup getirdiler. Karanlıkta mum ışığında doğum yaptırdı bu kadın. Hastaneye, doktora, ilaca ulaşmak çok zordu (K11, 22, Şam).

Toplumsal yapı içinde ataerki tarafından ötelenen kadının bedeni savaş gibi yıkıcı bir olgu içinde de eril gücün galibiyet gösterisine araç olmakta ve tecavüz yoluyla bir savaş silahı olarak kullanılagelmektedir. Temelde bir haz eylemi olarak görülse de tecavüz hem kadına hem de ait olduğu topluma yöneltilen bir üstünlük kurma amacını taşımaktadır. Şiddet uygulanan kadın bedeni değildir, bu bedenin simgelediği aidiyet ve o toplumdaki iktidar yapılarıdır (Brownmiller, 1984: 17).

Gaziantep'te kampa bir gün bir kız kaçarak gelmişti. Bir Ezidi kız dediler. Kimse yoktu yanında. Açlıktan ve susuzluktan gözlerinin altı çökmüştü çok zayıflamıştı. Üstü başı yırtıktı. Ayağında ayakkabı bile yoktu. Yalınayak kaçmış. O kadar üzüldük ki haline. Bütün ailesini DAESH öldürmüş. Kız Kardeşlerini de alıp

gitmişler. Erkekleri öldürüp kadınları cariyeye yapıyorlar. Bu kız saklanıp canını zor kurtarmış. Hiç konuşmuyor, hep dalıp gidiyordu (K8, 24, Afrin).

Savaşta kadın bedeninin cinsel istismarının sosyal, askeri ve ideolojik sebep ve sonuçları olmaktadır. Savaş zamanında cinsel istismarın farklı görünümüleri bulunmaktadır. Cinsel saldırı askerlerin savaş motivasyonunu artırmayı amaçlayan bir savaş ödülü olarak uygulanmıştır. Hukuken yasak olmasına rağmen pratikte göz yumulan bir eylem olagelmıştır (Benard, 1994).

Ben çocuklarım için çok korktum çünkü bir gün PYD geliyor asker olsunlar diye çocukları istiyor, bir gün DAİŞ askerleri geliyor beğendiği kızı tutup kolundan alıyor. Sana sormuyor bile. Çok zorluk çıkarırsan çekip vuruyor öldürüyor. PYD kızları da asker yapmak istiyordu. Orada her şey daha kötü oldu. Çektiğimiz sıkıntılara yetmezmiş gibi bir de DAİŞ geldi. Erkekleri zorla kendilerine asker yapıyorlar gelmek istemeyeni sen kâfir misin diyerek öldürüyorlardı. En kötüsü de gözlerine kestirdikleri kızları alıp götürüyorlardı. Mesela bir kızı görüp beğendiyse 3 kere kelime-i Tevhit getirdi mi o kız onun karısı oluyor. Yaşı küçük kızları bile alıp götürüyorlardı. Çocuklarımı alacaklar diye korkarak yaşıyordum (K4, 37, Halep).

Savaş ve yaşanan göçten sonra da kadınların cinsel şiddete uğrama korkusu devam edebilmektedir. Göç edilen ülkeye yerleştikten sonra cinsel şiddete uğrama korkusu göçmen kadını istihdam alanlarından çekilerek yardımlarla yaşamaya mahkûm etmekte, göç ile yersiz yurtsuzlaşan kadını dolaylı olarak ikinci kez vurmakta, toplumun kırılgan ve en zayıf kesimi haline getirebilmektedir (Chesley, 2020: 144).

Antalya'ya eşimle kaçarak geldiğimizde çok zor durumda kaldık. Evimiz yoktu. Sahilde kaldık. Balıkçıların verdiği battaniye, çaydanlık ve birkaç araç gereçle yaşamaya çalıştık. Serada iş var diye duyduk. Sonra duyduk ki sera sahipleri Suriyeli kadınlara ahlaksızlık yapıyorlarmış. Sebze halinde de iş bulduk ama aynı şeylerin orada da yaşandığını anlatmışlar eşime. Eşim asla seni çalıştırmam buralarda dedi (K9, 19, Afrin).

Tekstil atölyesinde çalışıyorum. Çalışanların hepsi Suriyelidir. Bekâr olduğum için çalışabiliyorum, evli olsam eşim izin vermezdi. Evli olup çalışan çok az. Babam çalışmamı istemiyor ama baskı da yapmıyor. Çalışanların hepsi kadın olduğu için izin veriyor çalışmama. Çalışanlar erkek kadın karışık olsa Suriyeli kadınlar orada çalışmazdı. Zarar gelmesinden korkuyorlar namuslarına (K23, 20, Halep).

Savaşın kendisi insan bedenini yok etmeyi amaçlamaktadır. Bununla birlikte günümüz modern dünyasında her şeyin olduğu gibi savaşın da evrensel kuralları vardır ve bir insanı öldürürken bile bu kurallara uyulmalıdır. Savaş sırasında yapılan kural ihlalleri sonucu tecavüzler ve işkenceler yaşanmakta, bu da kişilerin ruhunda onarılamaz yaralar açabilmektedir. Savaşta kadınlara uygulanan cinsel saldırı karşı tarafın erkeklerine güçsüz olduklarını, kendileri için kıymetli olan namuslarına sahip çıkamadıklarını, kazanan ve güçlü olan erkeklerin kendileri olduğunu kanıtlama davranışıdır. Geleneksel bakış açısıyla kadını

korumayı namusu sayan erkek için bu bir yıkım ve yenilgidir. Savaşta kadın bedeni bir “savaş alanı” olmuştur (Brownmiller, 1984: 45).

3.2.2. Göç Kararında Kadınların Etkisi

Kadınların Suriye’den göç etme kararında etkili oldukları yapılan görüşmelerde belirgin şekilde gözlenmektedir. Kadınların özellikle çocuklarının hayatından ve geleceğinden kaygı duyduğu noktada ait olduğu toplumun kültür yapısına uygun olmasa bile koca, baba, anne ya da kayınpeder gibi ailede otoritesi olan bireylere direnç göstererek göç etme kararı aldıkları gözlenmektedir. AFAD (2017: 9)’ın raporuna göre Suriyeli mültecilerin %80’i hayati tehlike, %12’si ise ülkedeki politik karışıklıktan dolayı göç ettiğini dile getirmiştir. Katılımcıların göç kararında etkileri ile ilgili anlatıları şöyledir:

Savaşta evimiz yıkılmadı fakat şehirde çok zarar gören ev oldu. Okullarda eğitim yapılamaz oldu. Ekonomi kötüye gitti. Her şey bozuldu. Kocama dedim ki bu ülkenin geleceği yok biz bu çocukları ne yapacağız. Bunlar okumalı hayatları burada sefalet içinde sürecektir artık bu ülkeden gidiyoruz. Eşimin ailesi Mısırlıdır. Önce Mısır’a gittik akrabalar vardı orada. Ama baktım ki Mısır da çocuklarının geleceği için iyi değil. Türkiye’ye göç etmeye karar verdik (K1, 32, Şam).

Ev yıkılınca Köyden Halep’e göçmüştük. Orada her şey daha kötü oldu. Çektiğimiz sıkıntılara yetmezmiş gibi bir de DAİŞ geldi. Erkekleri zorla kendilerine asker yapıyorlar gelmek istemeyeni sen kâfir misin diyerek öldürüyorlardı. En kötüsü de gözlerine kestirdikleri kızları alıp götürüyorlardı. Mesela bir kızı görüp beğendiyse 3 kere kelime-i Tevhit getirdi mi o kız onun karısı oluyor. Yaşı küçük kızları bile alıp götürüyorlardı. Çocuklarımı alacaklar diye korkarak yaşıyordum. Bir gün dedim ki eşime tamam yeter artık buralardan gidiyoruz (K4, 37, Halep).

Eşim köydeki halı fabrikasında güvenlik görevlisiydi. Fabrikadaki makinaları çaldılar. Esad geldi, DAİŞ geldi, PKK geldi, herkes birbiriyle savaştı. Uçaklar geldi. Bombalamalar oldu. Bir sene öyle yaşadık. Kocam kurşunlandı. Çok şükür ölmedi. Su yok, yemek yok, elektrik yok. Suyu kuyulardan çıkardık. Çok tehlikeli oldu oralar. Mesela komşun sende para olduğunu öğrendi. Gece gelip çalabiliyordu (K13, 49, Halep).

Katılımcılar içinde göç kararının kendisinin fikri sorulmadan alındığını, aile büyüklerinin ya da aile reisi kabul edilen erkeğin kararı olduğunu söyleyenler bulunmaktadır. Bu katılımcılar kendilerine göç kararının bildirildiğini ve yalnızca karara uyduklarını dile getirmişlerdir.

Göç etme kararında fikrim sorulmadı. Eşim ve kardeşleri konuşup karar almışlar bize gideceğimizi bildirdi o kadar. Göç etmeyi ben de istiyordum. Burası daha iyi Antalya’yı seviyoruz (K2, 38, Halep).

Bir gün kocam dedi ki yakında gidiyoruz Türkiye’ye. Ayarlamış her şeyi. Bana sormadı tabi ama zaten tek istediğimiz buraya gelmekti. Herkesin isteği savaştan gitmekti. Rahatımız yerinde burada çok mutluyuz. Savaş yok, ölüm korkusu yok. Akrabalarımız da burada. Her şey yoluna girdi (K5, 36, Halep).

Kocam kamyon şoförüydü. Buralara gidip gelirdi savaştan önce de. Mal götürüp getirirdi. Bana sormadı. Sorsa da gelmek isterdim zaten. Kendisi her şeyi hazırlamış, ev bulmuş. Kamyonumuza yükledik bir miktar eşyamızı ve geldik (K15,40, Halep).

Suriyelilerin yerleşilecek bölge tercihinde çoğunlukla göçmen ağlarının ve akrabalık bağlarının etkisi olduğu görülmektedir. Göçmen ağları aracılığıyla yapılan göç sonucu akrabalarıyla aynı mahalleye yerleşmişler, sosyal ilişkileri ve dayanışma biçimleri Suriye’de olduğu gibi devam etmiştir. Katılımcılar kendilerini yalnız ve yabancı gibi hissetmediklerini, akrabaları ile sık sık görüştiklerini, düğün ve cenaze gibi ritüelleri de birlikte gerçekleştirdiklerini dile getirmişlerdir.

İbni Haldun (2013: 201)’a göre toplumsal varoluştan bu yana içgüdüsel bir bağlılık davranışı süregelmiştir. Toplum içinde bireylerin kan bağı ve akrabalık derecesi ne kadar yakınsa dayanışma ruhu da o derece kuvvetli olmaktadır. Kendi soyundan olana böylesi bir destek ve yardım ancak bu derece yakın kan bağı ile kurulabilmektedir.

Kocam savaş başlamadan önce hapse girmişti. (Sebebinin detaylandırmıyor). Bir kavgaya karışmış herhalde ne bileyim. Savaşta maddi durumumuz iyice kötü oldu. Kocamın nalburiye dükkânı vardı. Kocam hapse girdikten sonra oğullarım ve eşimin kardeşleri dükkânı idare ediyordu. Savaşta işler bitti. Para yok, iş yok, okul yok. Bu çocuklar savaşta ölmezse aklıktan ölecek buralarda dedim. Kocam yok başımda savaş var yalnız kadın olarak her şeyden korkuyor insan. Kötü niyetli erkekler var Allah korusun. Hapisteki kocama da dedim ki ben çocukları alıp gideceğim Türkiye’ye. Akrabalarımız vardı zaten Antalya’da. Kaynanamı da yanıma aldım, oğullarımla Antalya’ya geldik (K3, 37, Halep).

Göç kararını eşim kardeşleriyle beraber vermiş. Antalya’ya yerleştik çünkü bütün kardeşleri burada. Yakın akrabalar hep burada. Birbirimizle görüşüyoruz. Destek oluyoruz. Burada kendimizi yalnız hissetmedik (K5, 36, Halep).

Eşimin bir arkadaşı varmış Eskiden çok yakınlarmış. O bizden önce Antalya’ya gelip Mobilya fabrikasında çalışmaya başlamış. Biz savaşta iyice çaresiz kalınca eşim onunla telefonla görüşmüş. O da bize yardımcı oldu. Burada biz gelmeden eşime iş ayarladı. Evimiz tutmuş içine patronları ve çalışan başka işçiler yardım etmişler biraz eşya falan koymuşlar. Onlar olmasa ne yapardık. Bizden sonra da kardeşleri geldi eşimin. Biz de onlara yardım ettik (K4, 38, Halep).

Göç ederek Antalya’ya yerleşen bireylerin genç nüfustan oluşması ve yaşam koşullarının genel olarak Türkiye’nin diğer bölgelerine yerleşen ya da kamplarda yaşayan Suriyelilerden daha iyi olduğu gözlenmiştir. Bu durumun sebebi sorulduğunda göç etmenin belli bir maliyeti olduğu ve birçok Suriyelinin bunu karşılayabilecek ekonomik gücü olmadığı öğrenilmiştir. Antalya’daki Suriyeli göçmenlerin görece ekonomik gücü ya da bu gücü sağlayacak sosyal sermayesi olduğu anlaşılmaktadır.

Göç etmek için aracılara para veriyorsun. Az değil tam hatırlamıyorum ama bin ya da iki bin dolar istediklerini hatırlıyorum kişi başı. Bu parayı vermeden gelenler oldu tabi ama çok zorlanırsın ve kamplarda yaşarsın. Uzun sürer. Çoluk çocuk perişan olursun. O parayı verenler bir şekilde kolay girdiler Türkiye'ye (K1, 32, Şam).

Göç edenlerin genç oluşunu ise yaşlıların güçlü aidiyet duygusuna, gelecekte beklentilerinin kalmayıp ve milliyetçilik duygularının güçlü oluşuna bağlamışlardır. “Yaşlılarınız neden gelmedi?” sorusuna genel olarak verilen cevaplar şöyledir:

Yaşlılarımızı getirmek istedik fakat o yaşlı ve hasta halleriyle göç yoluna dayanamazlardı. Kendileri istemedi. Artık öleceksek kendi topraklarımızda ölelim dediler (K8, 24, İdlib).

Yaşlıların belirsizlik karşısında cesaretleri çok yoktur. Şimdi dilini bilmediğin, adetlerini bilmediğin bir ülkeye yerleşip başına ne geleceğini bilmeden yaşamayı göze almak cesaret istiyor. Bizim yaşlılarımız bunu göze almak istemediler. Yeni bir ülkeye alışmamaktan korktular. Her şeyi göze alarak orada kaldılar (K12, 28, Halep).

Kadınların göç sebebinin çoğunlukla bağlantılı göç olduğu ve aile içi roller doğrultusunda gerçekleştiği düşünülmektedir (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998). Kadınların göçte eş, anne, kız kardeş olarak yer aldığı ve rasyonel tercihleri ile göç eylemini gerçekleştirmedikleri iddia edilse de zorunlu göçlerde kadınlar çocuklarının yaşamları ve gelecekleri için tehdit söz konusu olduğunda göç kararında etkili olabilmişlerdir. Ataerkil toplum yapısında kadınların tercih ve karar mekanizmalarında yer alması oldukça zor olduğundan Katılımcılar içinde göç kararına dâhil olmayan Suriyeli kadınlar da bulunmaktadır.

3.2.3. Sınırdan Geçiş Deneyimleri

Sınırdan yasal yolla geçen K1, K15, K27, K12, K11 dışındaki katılımcılar yasadışı ve kaçak olarak Türkiye'ye girdiğini dile getirmektedir. Katılımcıların bazılarının sınırdan geçme hikâyeleri şöyledir:

Önce erkek kardeşimi Türkiye'ye yolladık. İstanbul'a gitmiş orada bir süre tekstil işinde çalışmış. Biraz para biriktirmiş. Halep'e geldi. Annem, babam ve iki kız bir erkek kardeşim yola çıktık. Türkiye sınırında Deyrezor diye bir yerde dokuz ay yaşadık. Çok zordu. Kalabalıktı. Çadırda kaldık. Suyu yakındaki bir yerden bidonla getiriyorduk. Temiz su yok. Yirmi çadıra bir tuvalet düşüyordu. Tuvalet ve hamam ortak kullanılıyordu. Çok pisti. Her yerde su yok. Bir yer var suyun olduğu oradan suyu taşıyorsun. Kadın olarak çok zorlandık annem kadın hastalıklarına yakalandı, iltihap oldu. Çok doktora gitti. Orada doktor vardı. Bize deterjan veriyorlardı ama az. Adet (Regl) olunca çok zorlanıyorduk. Ped dağıtıyorlardı bize ama aylık bir karton. Bir karton ped dört kadına yetmiyordu. Değiştiremiyorduk. Sonra baktık burada yaşamak çok zor. Türkiye'ye girmek için fırsat kolladık. İlk önce erkek kardeşim sınırı geçti. Orada bir terzinin yanında iş bulmuş. Bir gece kız kardeşlerimle camide yattık sabah namazından sonra erken bir saatti. Kimse yokken kız kardeşlerimi aldım sınırdan gizlenerek

beklemeye başladık. Bir jandarma gibi iki adam vardı biri Suriyeli biri Türk. Onlar uzaklaştığı bir anda sınırı geçtik. Anne baba orada kaldı. Birkaç ay sonra sınır kapısından pasaportu olanları alırlarken oradaki görevliye yalvardım. Annem hastadır ne olur içeri alın dedim. O da izin verdi geldiler. Kampta kalmadık hiç. Erkek kardeşim ev tutmuştu (K10, 27, Halep).

Ben ve eşim iki çocuğumuzla Türkiye sınırına geldik. Ben sanıyordum ki bizim gibi birkaç insan olacak. Oraya gelince gözlerime inanamadım. Binlerce insan sınır kapısında bekliyordu. Sanki mahşer yeri idi. Kadın, erkek, çocuk, genç, yaşlı binlerce insan vardı. Orada kaç gün kaldık bilmiyorum belki bir hafta belki on gün. Sınır kapısı açıldı dediler. Bir anda binlerce kişi sınırdan geçmeye başladı. Gaziantep'te kampa yerleştirdiler bizi. Belki inanmazsınız elli bin kişi bir yerde. Çok zordu (K8, 24, İdlib).

Biz yedi kardeş Türkiye'ye sığındık. Kilis'te kamplarda yaşadık. Kampta yaşam çok zordu. Kadınlar için daha zor. Kalacak yer yoktu herkese. Erkek dediğin açıkta yatabiliyor kadın rahat yatamıyor. Üstünü değiştireceksin, yıkanacaksın kapalı bir yer yok. Kadınlar battaniyeleri birleştirip duvar oluşturuyorlardı bazen öyle yıkanıp giysilerini değiştiriyorlardı (K22, 32, Afrin).

Biz yasal yollarla geldik. Önce Mısır'a gittik. Orada kız çocuklarımın geleceğinin iyi olmadığını anladım. Eşimi Türkiye'ye gelme konusunda ikna ettim. Pasaportlarımızla giriş yaptık. Hiç sorun yaşamadık (K1, 32, Şam).

Savaş şiddetlendikten sonra göç etmeye karar verdik. Biz önce Libya'ya yerleştik. Bir süre sonra ora da karıştı. Orada da savaş başlayınca en güvenli Türkiye diye düşündük ve buraya geldik. Pasaportla geldik. Yasal yollarla geldik (K15, 40, Halep).

Biz pasaportla giriş yaptık. Babam orada siz milli eğitim diyorsunuz bizdeki milli eğitimde müdürdü. Eşim avukattı orada. Yasal işlemleri hallettiler. Biz zaten vatandaşlık aldık. Gelişimiz kolay oldu. Göç sırasında sıkıntı yaşamadık (K27, 29, Halep).

Ben idlib'den buraya gelin geldim. Evlilik yoluyla geldiğim için yasal yollarla, pasaportla geldim. Savaş başladığında Şam'da yaşıyorduk. İdlib güvenli olur diye oraya taşındık. Savaş orada da başladı. Her yer yıkıldı. Çok insan cesedi gördük. Yakınlarımız ölmedi çok şükür. Ama ölümlerin üstünden atlayıp geçtiğimiz üstüne basıp kaçıştığımız zaman oldu (K11, 22, İdlib).

Suriyeli kadınların göç sürecinde açlık, susuzluk, korku, yaşamsal tehdit, sağlık sorunları ve cinsel saldırı gibi çeşitli tehlike ve sorunları aşmak zorunda kaldıkları öğrenilmiştir. Bu kaçışın ödemek zorunda oldukları bir maliyeti de olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcıların savaştan kaçış ve Türkiye sınırında geçiş hikâyelerine bakıldığında ekonomik ve sosyal sermayesi güçlü olanların bu zor ve tehlikeli süreci bu sermayelerden yoksun olanlara göre çok daha kolay ve konforlu tamamladıkları dikkat çekmektedir.

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) Direktörü Babatunde Oositimesin “göçün bir yüzü var ve bu bir kadının yüzüdür” diyerek kadınların göç olgusu içinde giderek artan yerini özetlemektedir. Tüm dünyada nüfus hareketleri incelendiğinde göçmenlerin yarıya yakın bir bölümünün kadınlardan oluştuğu gözlenmektedir. Kadınlar göç sürecinden en

olumsuz etkilenen kesimi oluşturmaktadır. New York'ta bulunan Equality Now adlı STK müdürü Lauren Hersch yaptığı açıklamada göçmen kadınların son derece savunmasız oluşlarından bahsetmektedir. Bu kadınların çoğunlukla bulundukları ülkeye yasadışı yollarla gelen, dil sorunu yaşayan ve bu sebeple hukuki haklarını bilmeyen, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlerden yararlanamayan bireyler olduklarını iddia etmektedir (URL 17).

3.2.4. Göçün Kadın Üreme Sağlığına Etkileri

BM Kahire Konferansında da belirtildiği üzere üreme sağlığı “Üreme sistemi, işlevleri ve süreci ile ilgili sadece hastalık ve sakatlığın olmaması değil, tüm bunlara ilişkin fiziksel, zihinsel ve sosyal yönden tam bir iyilik halinin olmasıdır” (Akin ve Koçoğlu, 2001). Savaşta cinsel saldırı ve zorla hamile bırakma karşı tarafın askeri gücünü zayıflatmayı hedeflemektedir. Savaşma arzusunu yok etmeye yönelik bir eylem olmanın ötesine geçerek bir etnik grubun ortadan kaldırılmasını amaçlamaktadır. Ayrıca cinsel saldırı ve zorla gebe bırakma kadının üreme işlevine de müdahaledir. Zorla gebe kalan kadınlar kendi toplumlarında evlilik yapma ve annelik gibi kadınlık deneyimlerinden mahrum kalabilmektedirler. Karınlarında taşıdıkları bebekleri doğurmak istemeyebilirler ve ruhsal travma yaşayabilirler (Fisher, 1996: 92).

Görüşmelerde Suriyeli kadınlara savaş sırasında kendilerinin ya da bir yakınlarının cinsel saldırıya maruz kalıp kalmadıkları sorulmuş, kendilerinin ya da yakınlarının bunu yaşamadığını fakat Suriye’de cinsel saldırıya uğrayan, bu yolla gebe kalan, cinsel istismarın ruhsal travmasını atlatamadığı için intihar eden kadınların olduğunu, bunlara şahit olduklarını ya da duyduklarını belirtmişlerdir.

Savaşta öyle şeyleri çok duyduk. Çok zor. Böyle bir şey yaşamak... (uzun bir sessizlik). Bir şey diyemiyorum. Sadece Allah korusun bundan. Bunu yaşadığı için kendini öldüren kadınların olduğunu çok duyduk (K3, 37, Halep).

Eşim Kamyonla sebze götürüyor Suriye’ye. O anlatıyor. Diyor ki o kadar çok kadın var ki aç, kocası ölmüş, evsiz barksız. Sokaklarda dileniyorlarmış. Yalvarıyorlarmış bir ekmek için. Onların bu zor durumundan yararlanıp istismar edenlerin olduğunu söyledi (K5, 36, Halep).

Savaşın sonuçlarından olan yerinden yurdundan edilme, evsiz ve işsiz kalma, açlığı ve yoksulluğu beraberinde getirmektedir. Cliff (1967: 37) “kıtlık her zaman cinsiyet ayrımı yapmıştır” diyerek doğurganlığın kırılğan doğasına vurgu yapmakta ve kadın bedeninin yoksulluğun en güçlü göstergesi olduğunu belirtmektedir. Savaşlarda beslenme problemi yaşayan kadınların düşük yaptıklarını, hatta daha kötüsü doğurdukları bebeklerini sütleri olmadığı için emziremediklerini ve bebeklerinin açlıktan öldüğünü anlatmaktadır. Göç

süreci üreme sisteminin anatomik ve fizyolojik yapısı gereği kadınların üreme sağlığını erkeklere göre daha fazla olumsuz yönde etkilemektedir. Göç sırasında gebelik yaşayan kadınlar olduğu gibi doğum yapanlar ya da lohusa olanlar da bulunmaktadır. Kadınların hijyen koşullarından uzak bir ortamda bu süreçleri yaşamaları üreme sağlığını geçici veya kalıcı olarak olumsuz etkilediği gibi gelecek kuşakların sağlığını da zarar verebilmektedir (URL 28). Bu konuda katılımcıların deneyimleri şöyledir:

Türkiye sınırında beklediğimiz dönemde gebe bir kadının doğum sancısı tuttu. Orada kadınlar yardım ettiler doğum yaptı. Çok üzüldük haline (K8, 24, İdlib).

Savaş ve yıkımla birlikte barınma imkânlarının olmayışı, sağlık kuruluşlarının hizmet veremez hale gelişi ve sağlık araç ve gereçlerine ulaşımında zorluklar kadın üreme sağlığını olumsuz etkilemiştir. Kadınların en kırılgan ve yardıma ihtiyaç duydukları an olan doğum olayının tüm sağlık hizmet ve olanaklarından yoksun olarak gerçekleştirilmesi anne ve bebek ölümü riskini de taşımaktadır (URL 28).

Evimiz yıkıldığı için hepimiz kayınpederimin evine toplandık. Çocuklar ile birlikte bir evde 12 kişi kalmaya başladık. Dışarı çıkmaya korkuyorduk. Elektrik kesikti. Mum ışığında oturuyorduk. Hamile olan görümcemin doğumu başlayınca çaresiz kaldık. Mahallede doğumlara yardım eden bir kadın vardı. Kayınpederimle kaynanam onu bulup getirdiler. Karanlıkta mum ışığında doğum yaptırdı bu kadın. Hastaneye, doktora, ilaca ulaşmak çok zordu (K11, 30, Şam).

Yirmi çadıra bir tuvalet düşüyordu. Tuvaletler ortak, hamam ortak. Su taşıyorsun bir yer var suyun olduğu. Kadın olarak çok zorlandık. Annem kadın hastalıklarına yakalandı iltihap oldu. Akıntısı vardı. Kaşınması da oldu. Çok doktora gitti. Orada doktor vardı. Bize deterjan veriyorlardı ama az. Adet (Regl) olunca çok zorlanıyorduk. Ped dağıtıyorlardı bize ama aylık bir karton. Dört kadın vardı evde bir karton ped yetmiyordu. Sıklıkla değiştiremiyorduk (K10, 27, Halep).

Savaş ve göç sürecinde yoksulluk da kadınların kadın sağlığı için gereken hijyenik ürünlere erişimini zorlaştırmıştır. Katılımcıların tamamı göçten önce hijyenik ped kullandıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılardan bazıları göçten sonra ekonomik sebepler ile hijyenik ped alamadıklarını söylemişlerdir. Genital hijyen bakımından sık sık değiştirilmesi gereken hijyenik pedleri uzun süre kullanmak çeşitli mantar ve bakteri enfeksiyonlarına yol açabilmektedir (Koyun vd.,2013: 456). Bu ürünlerin uzun süre değiştirilmeden bekletilmesi kadın sağlığı açısından riskli kabul edilmektedir.

Marketten ped yerine çocuk bezi alıyoruz. Ped çok pahalıya geliyor. Çocuk bezi uzun süre kullanılıyor (K21, 18, Halep).

Adet olduğumda evde hazırladığım bezlerden kullanıyorum. Sonra yıkayıp tekrar kullanıyorum. Hazır ped alacak para yok (K26, 42, Şam; K2, 38, Halep; K30, 46, Halep).

Göçten sonra yasal prosedürler gereği ücretsiz sağlık hizmetinden yararlanamayan ve ücretli sağlık hizmeti almak için gereken ekonomik gücü olmayan kadınların üreme sağlığı da olumsuz etkilenmektedir. Antalya ilinde oturma izni olmadan ikamet eden görüşmeciler ücretsiz sağlık hizmetinden yararlanamamaktadırlar. Bu durum sağlık profesyoneli olmayanlardan, ruhsatsız sağlık merkezlerinde ya da hekim, hemşire olduğunu iddia eden belirsiz kişilerden ucuz sağlık hizmeti almaya yol açmış ve kadınların sağlığı açısından riskli bir durum oluşturmuştur.

Sağlık sorunlarım var. Kadın hastalıkları sorunlarım var. İdrar kaçırma problemim ve bazen de vajinal kaşıntı ve akıntım oluyor. Öyle olduğu zaman Suriyeli bir kadın doktor vardı mahallede gezen onun yazdığı krem var onu sürüyorum. Kim olduğunu bilmiyorum. O Suriyeli doktor gitti. Şimdi zorlanıyorum hastaneye gitmeye. Hastaneler de muayene 50 lira bir de tahlil, film oldu mu çok pahalı oluyor. Paramız yetmiyor (K5, 36, Halep).

Hamile kalmak istiyorum ama hamile kalamadım. Suriyeli bir doktora gittim bana hap yazdı. Adet düzensizliğim var. Adetlerimi düzene sokacağını söyledi. Diyabet tedavisinde kullanılan ve etken maddesi metformin olan bir ilacı gösteriyor (K14, 20, Halep).

Özel bir hastaneye gittim. Rahminde kitle, ur gibi bir şey var dedi. Kürtaj yapmam lazım dedi. Hastaneye 500 TL ödedik. Kontrollere çağırdı ama gidemedim. Buradan hastanenin oraya belediye otobüsü geçmiyor. Giderken taksi tutuyorum 50 TL veriyorum. Git gel 100 TL. Muayene parası veriyorsun her seferinde. Gücüm yetmedi (K4, 38, Halep).

Çocuğum olmuyor. Eşim ve ben çok üzülüyoruz. Kısırlık tedavisi çok pahalıymış. Biriktirdiğimiz 20 bin lirayı tüp bebek tedavisi için harcadık ama olmadı. Bir daha yaptırmaya gücümüz yok (K17, 29, Halep).

Göçmenlerin geldikleri ülkenin sağlık hizmetleri yeterince iyi olsa bile ülke dilini bilmemek, sağlık hizmetlerinin ücretli olması ve ataerkil aile yapısı içinde erkeğe bağımlı olma gibi sebepler ile sağlık hizmetine ulaşmada güçlük yaşayabilmektedirler. Göçmenler arasında yapılan araştırmalar göstermektedir ki dil sorunu etnik kökenden daha fazla güven eksikliğine yol açarak sürecini zorlaştırmaktadır. Tercüman hizmeti alsalar da doktora güven duyma ve beraberinde tedaviye uyum göstermede güçlük çekmektedirler (Çalım vd., 2012: 16).

Burada oturma iznimiz olmadığı için hastaneler çok masraflı çok para istiyorlar. Mardin’de oturma iznimiz var oraya gitsem sağlık bedava. Hastanedeki tercümanlar bizi resmen dolandırıyor. Tercüman bize şuraya gir buraya para yatır diyor çok para ödetiyorlar, hiç yardımcı olmuyor. Gereksiz masraf çıkartıyor. Hastaneye yaranmak için yapıyor. Hastane onu işten çıkarmasın diye yapıyor. Biz öyle düşünüyoruz. Ben mesela spiralle hamile kaldım. Kürtaj olmak istedim. Hastaneye gittim. Tercüman dedi oraya para ver buraya para ver. Tahliller yapıldı. En sonunda kürtaj yapmadılar beni. Gittim özel hastanede 1500 TL verdim yaptırdım (K15, 40, Halep).

İlk geldiğimiz zamanlar hastanede tercüman yoktu. Sağlık ocağında bir doktor Kürt kökenliymiş. Ona derdimi anlatabiliyordum. Ama hastanede doktora anlatamıyordum. Şimdi tercüman var (K13, 49, Halep).

Suriyeli kadınların kültürel kodları üreme sağlığı ile ilgili sorunları bir başka erkeğe anlatmaya engel olabilmektedir. Katılımcılardan bazıları sorununu anlatacağı kişi doktor ya da tercüman olan bir kamu görevlisi olsa da utanma ve çekinme gibi sebepler ile başka bir erkeğe şikâyetlerini anlatamadıklarını dile getirmektedirler.

Âdet kanamam 15 gündür devam edince hastaneye gittim. Türkçe bilmediğim için doktora derdimi anlatamadım, o da sinirlendi biraz. Tercüman çağırdılar ama o da erkekti ve ben ona anlatmaya çekindim (K30, 46, Halep).

Dünyada savaşlardan, savaş sonrası yıkım ve yaşamaya elverişsiz ortamlardan en çok kadın ve çocuklar zarar görmektedir. Savaşın yıkıcı etkisi cinsel şiddet ve cinsel sömürü ile artarak kadınları beden ve ruhen olumsuz etkileyebilmektedir. Bu olumsuz etkiler konjenital (doğumsal) anomalilere yol açarak ya da annede ruhsal problemler oluşturarak sonraki kuşaklara da fiziksel ve zihinsel anlamda zarar verebilmektedir. Göçün toplumsal ve ekonomik sonuçları olduğu gibi fiziksel, biyolojik ve genetik sonuçları da olmaktadır. Çalışmada, Suriyeli kadınların anlatılarından çeşitli üreme sistemi sorunları yaşadıkları, başta vajinal enfeksiyonlar olmak üzere hormonal düzensizlikler, intraüterin (rahim içi) kitleler, anatomik ve fizyolojik anomaliler ve infertilite (kısırlık) gibi sağlık sorunları olduğu öğrenilmiştir. Kadınlar hastanelerde dil sorunu yaşadıklarını ve kendilerini ifade etmekte güçlük çektiklerini, ekonomik yetersizlikleri sebebiyle tedavi olmakta zorlandıklarını ve sağlık merkezine eşleri olmadan gidemedikleri için muayene olamadıklarını dile getirmişlerdir.

3.2.5. Göç Sonrası Gündelik Yaşam Pratikleri

Toplumsal aktörlerin eylemlerini anlamlandırmak için öncelikle onların gündelik yaşamına bakmak ve gündelik yaşam pratikleri üzerinden bu anlamı inşa etmek gerektiği iddia edilmektedir (Douglas, 1970: 10). Suriyeli göçmenlerin gönüllü, planlı ve hazırlıklı olmadan zorunlu bir göç süreci yaşamaları adaptasyon ve toplumsal bütünleşmede sorunlara sebep olmaktadır. Erkekler istihdamda yer alırken bir şekilde yeni toplumun bireyleri ile etkileşime girmektedir. Özellikle kadınlar istihdamda yer almamakta ve kamusal alandan çok özel alan olan ev içinde konumlanmaktadır. Bu durum yerel halk ile yakın ilişkiler kurulmasında zorluklara sebep olmakta ve yerel halk tarafından kadınların ötekileştirilmesi ve dışlanması daha derinden hissedilmektedir. Öğretmen olan K12 ve K27 dışında evli olup istihdamda yer alan katılımcı bulunmamaktadır. Kadınların genellikle evlerinde vakit

geçirdikleri, yalnızca Suriyeli olan komşu kadınlar ile görüştükleri ve Suriyeli akrabaları ile ilişkilerini devam ettirdikleri gözlenmiştir.

Göç dönemi bireylerin göç etmeye hazırlandıkları, mekân değiştirme bağlamında mesafe kat ettikleri ve yeni mekâna toplumsal uyum çabası gösterdikleri üç dönemden oluşmaktadır. Savaş durumunda zorunlu göç eden bireylerin hazırlık sürecini tamamlayamadığı dolayısıyla göçün son aşaması olan göç edilen mekâna ve topluma entegre olmakta zorlandığı gözlenmektedir (Bhugra ve Gupta, 2011).

Komşularımız şikâyet ediyorlar. Bu kadar çok çocuk olduğu için. Çok kalabalık olduğumuz için. Türkler de çok çocuk yok ama bizde bu normal. Suriye’de bakmak kolaydır, geçinmek de. Bu bizim için hiç sorun olmadı. Apartmanın içinde çöp olsa bizim yaptığımızı düşünüyorlar. Çocuklarınıza sahip çıkın diye bağırıyorlar (K29, 28, Halep).

Suriye’de geniş evlerimiz vardı. Bu kadar kalabalık nüfusla bir küçük eve sığmak zorunda değildik. Ama şimdi burada küçücük evlere hepimiz sığmak zorunda kaldık. Ayrı ev tutma şansımız yok. Buna gelirimiz yetmez. Elti ve kaynana ile aynı evde oturan çok Suriyeli kadın var (K15, 40, Halep).

Eşim Antalya’da sebze halinde çalıştı. Bizden önce geldi. Biraz para biriktirdi ev tuttu. Biz geldik. Ama o evden bir süre sonra bizi çıkardılar. Ev sahibi istemedi. Çok çocuğunuz var evi mahvettiniz dediler. Sonra ev vermedi kimse bize (K16, 34, İdlib).

Biz önce Mardin’e akrabalarımızın yanına yerleştik. Orada hiç yabancılık çekmedim. Mardin’de Kürtçe konuşuyorduk dil sorunu çekmedim. Adetler giyim kuşam yemekler her şey aynı bizim orası gibiydi. Burada biraz dil sorunu çektim. Tanıdık kimse yoktu. Yabancılık çektim. Yalnızlık çektim. O zaman anladım göç ettiğimizi. Zamanla alıştık tabi ama hep bir hasret hep bir yabancılık var (K24, 28, Afrin).

Gündelik hayatın doğal nesnellikler dışında kalan soyut ve kavramsal bir yönü bulunmaktadır. Gündelik hayat bireyler tarafından toplumsal yaşamın içinde üretim faaliyetlerinin devamı ve sürdürülebilmesi için uygun şartların yeniden üretimi olarak nitelenmektedir (Lefebvre, 1996: 24). Suriyeli kadınların gündelik hayatları da yeniden üretim faaliyetleri için uygun şartları yaratmak ile geçirmektedirler. Çalışma hayatında yer alıp evin geçimini sağlayan bireylerin kendilerini yeniden üretmek için gereken şartları ev içi işler ile yaratan Suriyeli kadınlardır. Evin geçimini sağlayanların barınma, yeme içme, dinlenme ve manevi doyum gibi ihtiyaçları evde bu işleri yapan kadınlar tarafından karşılanmaktadır.

Eşim işe gider. Ben bütün gün yemek, temizlik, çamaşır gibi işleri yaparım. Eşim geç gelir. Alışverişi de ben yaparım. Pazara, markete giderim. Akşam eşim yorgun olur. Eve gelince karnını doyurur dinlenir. Ev işine yardım edemez (K22, 32, Afrin).

Suriye’de de aynı şeyleri yapardık burada da aynı şeyleri yapıyoruz. Çocukların bakımı, evdeki herkesin yemesi içmesi, çamaşırı, ütüsü benim elimden geçiyor. Kızlar da tekstile gidiyor. İşlere yardım eden kimse yok.

Herkes işten yorgun ve aç geliyor. Herkes eve gelince ne yemek yaptın diye soruyor. Akşam herkes karnını doyuruyor, dinleniyor. Sen de yorulduğun mu soran yok (gülerek anlatıyor) (K4, 38, Halep).

Bireylerin gündelik yaşamdaki bütün eylemlerinin kendi iktidarını üretme ve egemene gizli bir başkaldırı, bir "direniş stratejisi" olduğu söylenebilir. Böylece gündelik yaşam; gücünü paylaşmayan egemenin iktidarına ortak olmayanların kendi kültürlerini koruma ve kendilerini yeniden üretme yollarının tamamıdır diyebiliriz (Certeau, 1996: 19-20). Araştırmanın konusu olan Suriyeli kadınların Türkiye’de kendi kültürlerini koruma adına geliştirdikleri yaşam biçimleri ve eylemleri, çoğunluğun toplumsal bilinçaltının dayattığı yaşam formlarına bir gizli direniş olarak kabul edilebilir. Çoğunlukla kendi sosyal ve etnik grupları içinde gerçekleştirdikleri (endogami) evlilikler, kent içinde lokalizasyonları, giyinme biçimleri, kadın erkek ilişkileri, aile yapıları, yeme, içme, eğlenme şekilleri ve dayanışma biçimleri buna örnek gösterilebilir. Bununla beraber Suriyeli kadınların giyinme biçimlerinde son yıllarda meydana gelen değişim dışlanma ve ötekileştirmeye karşı aldıkları bir savunma stratejisi olarak yorumlanabilir.

Türkiye’ye ilk geldiğimizde kıyafetlerimizden bizim Suriyeli olduğumuzu anlıyorlardı. Dışarıya çıktığımızda kötü bakışlara ve kötü sözlere maruz kaldığımız oluyordu. Şimdi biz de Türkler gibi başımızı örtüyoruz ve pardösü giyiyoruz. Kimse Suriyeli olduğumuzu anlamıyor. Böylece kötü bakışlardan kurtulduk (K23, 20, Halep).

Türk kadınları bizi hor görüyor da ne oluyor sanki. Sizin kocalarınız hep Suriyeliyle evlenmek istiyor (gülerek anlatıyor). Biz bakımlıyız, süslüüz. Siz erkek gibisiniz. Bizi beğeniyorlar. Türkiye’de çok Suriyeli kadın alan var. Sizin kocalarınız kuma getirmiyor ama ne yapıyor gidip başka kadınlarla gizli gizli zina ediyor. Bizimkiler en azından belli kiminle beraber. Sizin de kumalarınız var hem de kim belli değil hem de kaç tane belli değil (K15, 40, Halep).

Eril iktidar iş bölümünü cinsiyet rolleri üzerinden belirlerken kadını özel alan içinde konumlandırıp güç ilişkilerini yeniden üretmektedir. Erkeğin kamusal alanın dolayısıyla maddi gücün de sahibi olması kadını ekonomik olarak erkeğe bağımlı kılmakta ve güç ve şiddet ilişkisini meşrulaştırmaktadır. Bununla birlikte kadınların eril iktidar tarafından kendine biçilen rolü üstlenmeye rıza gösterdikleri görülmektedir. Kadınlar içinde bulundukları durumda çıkarlarını korumak adına bir “ataerkil pazarlık” yaparak, kendilerinden beklenen davranış örüntülerini sergileyebilmektedirler. Bu durum eril iktidarın inkârı değildir. Kadının güçten pay alma ve bu iktidara boyun eğme karşılığında iktidarca koruma altına alınma taktiğidir (Kandiyoti, 1996: 15-16).

Kadın olmak zordur. Ama sizde de kadın olmak zor. Biz sizin gibi çalışmaya alışık değiliz. Siz hızlısınız. Biz çabuk çabuk çalışmıyoruz. Burada kadınlar hem para kazanıyor hem evde çalışıyor. Biz rahatız evde oturuyoruz vallahi. Erkekler çalışıyor bize bakıyor (gülüyorlar) (K13, 49, Halep).

Ben çalıştığım için hayatım sizin gibi ama çalışmayan Suriyeli kadınlar aynı Suriye'deki gibi yaşıyorlar. Birbirlerine gidip geliyorlar. Gün yapıyorlar. Kadınlar evde yemek yapıyor, temizlik yapıyor. Çocuklar var. Komşumuz var yaşlı yatalak kadın. Her gün bir gelini gelip sırayla bakıyor ona (K10, 27, Halep).

Yaşanan göç ile birlikte kadınların büyük bir kısmı Türkiye'deki yaşamının Suriye'dekinden farklı olmadığını söylemektedir. Bunun yanı sıra Suriye'de çalışmakta iken Türkiye'de işini kaybettiğini söyleyenler ve Suriye'de asla çalışmasına izin verilmeyeceğini fakat yeni şekillenen şartlar altında çalışmak zorunda kaldığını belirten katılımcılar da mevcuttur. Ayrıca bazı kadınlar Suriye'de iken dışarıda gezmesine dolaşmasına izin verilmediğini, şimdi ise ev dışı alanda vakit geçirebildiklerini, dışarıda dolaşabildiklerini dile getirmişlerdir. Toplumsal cinsiyet rolleri göç sürecini biçimlendirdiği gibi göç olgusunun kendisi de toplumsal cinsiyet rollerinde değişime yol açabilmektedir. Göçmen kadınlar bulundukları ülkenin sosyo-ekonomik dinamikleri ölçüsünde geldikleri ülkedeki konumlarından daha iyi bir konumda olabilmektedirler (Dedeoğlu ve Gökmen, 2020: 24).

Suriye'de kızlar dışarıda gezemez. Ayıplanır. Şimdi biz burada bazen arkadaşlarımızla çarşıda ya da sokaklarda dolaşabiliyoruz. Ailemden izin alarak çıkabiliyorum dışarıya. Deniz kenarına gittim birkaç kere. Her pazar babam bizi alıp dolaşmaya çıkarıyor (K23, 20, Halep).

Suriye'de çalışıyordum. Mesleğim vardı. Kendi paramı kazanıyordum. İngilizce öğretmeniydim. Burada ev hanımıyım. Çalışmak istedim ama diplomam bile yok. Suriye'de kaldı (K1, 32, Şam).

Görüşülen Suriyeli kadınlar yaşanan savaş ve göçle birlikte ekonomik anlamda sıkıntıya düştüklerini ve yaşam standartlarında negatif yönde bir değişim olduğunu dile getirmektedirler. Gündelik yaşam içinde yoksulluk ile baş etme stratejileri olarak kabul edilebilen pratikler kadın emeği ve kadının hane içi üretim faaliyetleri üzerinden gerçekleşmektedir (Şahin, 2018: 144). Ataerkil aile içinde kendine biçilen rol bağlamında en uygun fiyata alışverişi yapmaya çalışan, pazara giden, yemeği pişiren kadınlar et gibi pahalı yiyecekler yerine ucuz besinler ile aile bireylerini doyurmaya çalışmaktadır. Sebze ve meyvelerin bol ve ucuz olduğu zamanlarda kurutarak ya da konserve ve turşu gibi dayanıklı gıda haline getirerek yoksullukla mücadele pratikleri ortaya koymaktadır. Evde biçki dikiş ve örgü gibi işlerle dışarıdan ücret ödenerek alınabilecek tüketim ürünlerini de en aza indirmeye çalışmaktadırlar.

Ben yazın meyve sebze ucuzken derin dondurucuya koyuyorum. Sebzeleri kurutuyorum. Salça yapıyorum. Kışın pek pazara gitmiyorum. İdare ediyor yazın hazırladıklarım. Bazı ihtiyaçları alıyorum tabi. Et nadir pişirdiğim bir şey. Çok pahalı alamıyoruz (K29, 28, Halep).

Marketten ped yerine çocuk bezi alıyoruz. Ped çok pahalıya geliyor. Çocuk bezi uzun süre kullanılıyor. Deterjan, sabun, yağ gibi marketten aldığımız ürünlerin en ucuzunu alıyoruz (K21, 18, Halep).

Evde dikilebilecek şeyleri kendim dikerim. Nevresim, çarşaf, çocukların giysilerini ben dikerim. Suriye’de köyde dikiş dikip para kazanırdım. Burada kendi evimiz için gerekli şeyleri dikiyorum. Yazdan yiyecek hazırlıyoruz ve kış hazırlığı yapıyoruz. Biz de aynı sizdeki gibi çok fark yok (K4, 38, Halep).

Suriyeli kadınlar da yeni yaşam koşullarına uyum sağlayarak kıt kaynaklar ile aile bireylerinin ihtiyaçlarını karşılamanın yollarını bulmaya çalışmaktadırlar. Katılımcılardan bazıları Suriye’de çalışmakta iken Türkiye’de çalışmadığını ya da çalışmak istemediğini belirtmiştir.

Şam’da İngilizce öğretmeni idim. Burada çalışmıyorum. Öğretmenlik yapmak isterdim ama diplomam bile yok. Her şeyimiz orada kayboldu. Uğraşmam lazım tekrar çıkartabilir miyim bilmiyorum. Burada internet üzerinden Arapça Türkçe dersler veriyorum ama ücretsiz. Suriyeli kadınların Türkçe öğrenmelerine yardımcı oluyorum (K1, 32, Şam).

Görüşülen Suriyeli kadınlar arasında Suriye’de vasıflı bir işte çalışırken Türkiye’de enformel sektörde, güvencesiz ve düşük işlerde çalışmak zorunda kaldığını ve mesleki statüsünde gerileme yaşadığını belirten katılımcılar bulunmaktadır:

Afrin’de Arapça öğretmeni idim. Savaşın sonra Gaziantep’te kampta kaldık. Bir süre sonra iş bulma ümidiyle kardeşlerim eşim ve çocuklarımla İstanbul’a gittik. Esenyurt’ ta bir apartman dairesi tutarak 9 kişi aynı dairede kalmaya başladık. Hepimiz tekstil atölyesinde çalışmaya başladık. O kadar az para veriyorlardı ki bütün gün çalışıyorduk 700 TL alıyorduk. Pantolonların kemer geçirilen köprüleri var ya onları dikiyordum ben. Mecburiyetten o şartlarda bir süre yaşadık (K22, 32, Afrin).

Katılımcıların bazıları savaş ve göçle birlikte ekonomik anlamda sıkıntıya düştüklerini ve yaşam standartlarında negatif yönde bir değişim olduğunu dile getirmektedirler. Bazı görüşmeciler ise Suriye’de istihdamda yer almazken Yeni oluşan koşullar altında çalışmak zorunda kaldıklarını anlatmışlardır.

Suriye’de çalışamazdım. Kuaförlük yapıyordum biraz para kazanıyordum ama evimizin içinde yapıyordum. Komşu kadınlar eve gelir ya da bildiğimiz tanıdığımız evlere gidip yapıyorduk işimizi. Şimdi burada kendi dükkânımı açtım. Kazandığım paranın çoğunu babama veriyorum. Tabi giyim şeklim de mecburen değişti. Orada çarşaf giyişiyordum ama şimdi burada dükkânda olmaz. Şimdi biraz daha sizler gibi giyinmek zorunda hissediyorum kendimi. Çarşafı nasıl çalışayım (K10, 27, Halep).

Suriye’de olsa çalışmama izin verilmezdi. Burada tekstilde çalışıyorum. Çok az para kazanıyorum ama kendi harcamalarıma yetiyor. İstedğim şeyleri alabiliyorum. Aileme yük olmuyorum. Çalışmasam bazı ihtiyaçlarımı ve giysilerimi ailem alamazdı (K7, 19, Afrin).

Suriye’de çalışamazdım. Kadınlar orada böyle öğretmenlik, doktorluk falan olsa çalışabilir ama başkasının işinde böyle çalışmaz. Dedikodu olur, hoş karşılanmaz. Ben burada çalışıyorum. Nişanlandım. Evlenince biraz rahat edebilmek için para biriktiriyorum bilezik alıyorum kendime. Evlendiğimde eşya falan alırken lazım olur. Ailem alamaz. Zaten ancak geçinebiliyoruz (K23, 20, Halep).

Eşim savaşta ayağından sakatlandı. Bacaklarından biri sağlamdır. Baston değnekleri ile yürüyebiliyor. Eşim sakatlanıp çalışamaz olunca baktık Suriye’de bize gelecek yok. En küçükleri orada bırakıp 2 büyük oğlanı yanımıza alıp buraya geldik. Eşim çalışmıyor. Evde kalıyor. Ben iki oğlumla çalışıyorum. Bir süre Hatay’da kaldıktan sonra İstanbul’da bir iş var dediler. Bir yemek fabrikasıymış. Büyük işyerlerine yemek yapıyorduk. Orada işe başladım. Sigorta yoktu. İşe 700-800 TL ile başladım. Çocuklarımda çalıştı. Birisi aynı işyerinde malzeme getirip götürüyordu. Birisi de bir kafede garsonluk yapıyordu (K26, 42, Şam).

Geleneksel ataerkil toplumda erkeğin iktidarı hem kültürün hem de toplumsal cinsiyet rollerinin bir üretimidir. Erkek evin reisi olarak evin geçindirecek parayı kazanarak iktidarını koruyup güçlendirmektedir. Oysa değişen koşullar altında kadının çalışma yaşamına katılması ve evin geçimini sağlaması ve bir bakıma erkekten rol çalması erkeğin geleneksel otoritesini de sarsmaktadır (Sancar, 2009: 121). Ataerkil yapıda güçlü, evine bakan, ailesini koruyan erkek, bir biçimde bu rolünü kaybettiğinde gücü elinde tutma biçimi olarak şiddete başvurabilmekte, kadının kazandığı parayı harcama yetkisini tekeline alabilmektedir. Tahakkümün olduğu her yerde bir biçimde şiddetin de var olduğu (Selek, 2014: 34) kabul edilirse bu rol değişimi aile içi şiddete dönüşebilme potansiyeli taşımaktadır. Kadınlar çalışarak evin geçimini sağlasalar da aile içinde erkeğin tahakkümünün son bulmadığı görülmektedir. Bu durum kadının ikincilliğinin yalnızca ekonomik gücü elinde bulunduramayışı ile açıklanamayacağını göstermektedir.

3.3. Suriyeli Kadınların Toplumsal Cinsiyet Roller ve Toplumsal Konumları

Toplumsal yaşamda biyolojik cinsler arasındaki iktidar yapılanmasını anlayabilmek yalnızca ezen ezilen ilişkisiyle açıklanamamaktadır. Özel ve kamusal alandaki davranış kalıplarının belli norm ve kanunlar ile şekillenmesi toplumsallığın bir cinsiyeti olduğunu göstermektedir. Cinsiyetler arasındaki bu tahakküm ilişkisinin inşasını ancak toplumsal cinsiyetçi bakış açısıyla analiz eden bir düşünce sistemiyle anlayabilmek mümkün olabilmektedir. Ataerkil toplumda kadın aile içi rol ve sorumlulukları ile tanımlanmakta ve tüm kadınlık sunum biçimleri bu ataerkillik etrafında şekillenmektedir. “Eril ittifakın” kadının konumunu şekillendirmeye çalışırken kendi konumundan hiç söz etmemesi bir çeşit tahakküm

kurma taktiği olarak değerlendirilmektedir (Sancar, 2008: 15-17). Çalışmanın bu kısmında kadınların toplumsallıkta yer alış biçimleri, rolleri, konumlarına dair bulgular sunulmaktadır.

3.3.1. Eğitimde Toplumsal Cinsiyetçi Tutumlar ve Kadınların Eğitimi

Araştırmada Suriyeli kadınların eğitim seviyelerinin düşük olduğu, bazılarının hiç okula gitmediği veya okuma yazma bilmediği görülmektedir. Katılımcılardan sadece 1 kişi evlenmek amacıyla lise eğitimini yarıda bırakmış ve 1 katılımcı ise savaş sebebiyle üniversiteden ayrıldığını dile getirmiştir. Görüşmelerden edinilen bilgiye göre Suriye’de kadınların okula gönderilme oranı bölgelere, etnik kimliğe ve okula erişim durumuna göre değişmektedir.

Ataerki toplum yapısının ve cinsiyet ilişkilerinin dayattığı iş bölümü kadınları eğitim hayatından uzaklaştırmaktadır. Toplumsal norm ve değerler ile birlikte toplumsal kurumlar da toplumsal cinsiyet rollerini açık ve örtük biçimlerde destekleyerek ataerke güç vermektedir. Suriye’de kız çocuklarının çok küçük yaşlarda evlendirilmesine devletin müdahale etmemesi örtük bir destek olarak değerlendirilebilir. Yapılan görüşmelerde ait oldukları toplumda kız çocuklarının küçük yaşlardan itibaren evlenip anne olmaya yönlendirildikleri, bu toplumsal cinsiyetçi perspektifle kültürlendikleri anlaşılmaktadır.

Türkiye’ye geldiğimde küçüktüm. Burada ilkokula gittim ama devam etmedim. Okumak istemedim. Nasıl olsa evleneceğim. Ben anne olmak istiyorum. Bebekleri çok seviyorum. Bence dünyanın en güzel şeyi anne olmak (K21, 18, Halep).

Burada bir süre okula gittim. Hiç sevmedim. Türkçeyi az biliyordum. Anlayamıyordum dersleri fazla. Aslında uğraşsam belki başarılı olurum ama istemedim. Ev işleri yapmayı seviyorum. Anneme yardım ediyorum. Evlenip kendi yuvamı kurmak istiyorum. Çocuk istiyorum. Kardeşlerime baktım. Ben anne olmak isterim. Ev işleriyle uğraşmayı seviyorum. Ailem okusaydı bana engel olmazdı ama istemedim (K6, 18, Halep).

Geleneksel toplum modelinde kadınlar bireysel tercihlerine göre değil toplumsal baskı gruplarının belirlediği kurallara göre hareket etmektedirler. Görüşülen kadınlardan bazıları okula gitmek istediğini ancak yaşadıkları bölgede kız çocuklarının okutulmadığını belirtmişlerdir. Görülmektedir ki ataerki toplumda “kadınların eğitimi bireysel bağlamdan çıkmış ve toplumsal, kültürel ve politik bir bağlama taşınmıştır” (İlkkaracan, 2014: 199).

Okumayı çok isterdim. Keşke okuyabilseydim. Yaşadığımız yerde okul vardı ama ailemiz bizi okula yollamaz. Yasak kimse okumuyor. Bir kız vardı mesela 9. sınıfa gidiyordu. Sonra çok dedikodu çıktı. Sigara içen erkeklerle konuşur diye aileler yasaklar kızlara okumayı (K10, 27, Halep).

Bizim köyde herkes ilkokula kadar okur ondan sonra yok. Okuyan hiç duymadım. Kimse de okuyayım demez zaten. Herkes ayıplar. Okuyan kızlarla kimse evlenmek istemez. Bilmiyorum niye öyledir ama öyle işte (K5.36, Halep).

Benim okuma yazmam yok. Hiç okula yollamadılar beni. Zaten 13 yaşında evlendim. Geldiğimiz yerde kızları okutmazlar. Erkenden evlenip çocuğunu doğurur. Okuyan belki bir iki kişi olmuştur en fazla. Onları da herkes hor görür. Kızların okuması gerekmiyor bizim Araplara göre (K14, 40, Halep).

Kadınların eğitim alabilmesi okula erişim imkânlarıyla doğrudan ilişkili görünmektedir. Katılımcıların bazıları yaşadıkları yerde yalnızca ilkokul olduğunu ve eğitim hayatına devam edebilmek için şehir merkezine ya da başka bir şehre gitmek zorunda olduklarını belirtmişlerdir:

Bizim orada ilkokul vardı ama ortaokula gitmek isteyenlerin şehre gidip gelmesi gerekiyordu. Bu çok zordur. Hele kız çocukları için daha zor. Bazıları şehirde kalıyor. Bir ev tutuyorlar ne bileyim ya da bir akrabasının yanında kalıyor. Buna hem para lazım hem de akrabaya nasıl yollayacaksın. Herkes istemez. Bu yüzden kızların okuduğu çok görülmez. Belki bir belki iki (K3, 37, Halep).

Üniversiteler her yerde yok. Halep'te var Şam'da var. Birkaç yerde var tam bilmiyorum. Üniversite okumayacak olduktan sonra liseye gitsen ne olacak. Üniversiteye gitmek çok zordur. Evimiz orada olsa olur belki ama uzak yerde kız çocuğu nerede kalacak. Yalnız başına nasıl okuyacak uzakta (K4, 38, Halep).

Suriye'de 9 yıl zorunlu eğitim 6 yaşında başlayıp 14 yaşında bitmektedir. Eylülde açılan okullar, Mayıs ayında kapanmaktadır. Çatışmaların başladığı 2011 yılından önce çocukların okula devam oranı ilkokulda %93 iken ortaöğretimde bu oran %67'ye düşmektedir (Coşkun, 2018: 9). Yaşanan savaşla birlikte okullar da zarar görmüş eğitim öğretim durma noktasına gelmiştir. Katılımcılardan K8, savaş sebebiyle üniversite eğitimini bırakmak zorunda kaldığını aşağıdaki gibi anlatmaktadır.

Ben o yıl Halep Üniversitesinde Arap Dili ve Edebiyatı bölümünde okuyordum. Üniversitenin çok büyük bir kampüsü vardı ve 19 bin öğrenci barındırıyordu. Babam beni aynı kentte okuyan ve kiraladığı bir evde oturan amcamın oğluna emanet etmişti. Bir gece aniden elektrikler kesildi. Telefon bağlantıları kesildi. Kampüsün etrafını askerler çevirdi. Silah sesleri sabaha kadar hiç susmadı. Korkudan donup kalmıştım. Telefonla hiç kimseye ulaşamadık. Haber veremedik. Rejim güçleri aranan bazı öğrencileri tutuklamak için çevirmiş kampüsü. Yakalanacaklarını anlayan bazı öğrenciler işkence görerek öldürüleceklerini düşündüklerinden binadan aşağı atlayarak intihar ettiler. Sabah olduğunda silah sesleri sustu. Bize 3 saat içinde kampüsü boşatmamızı söyleyen anonslar yapıldı. Binlerce kişi aynı anda çıkmaya çalışırken yaşanan izdihamı unutamıyorum. Amcamın oğlu beni almaya gelmişti. Hiç konuşmadım, hiçbir şey anlatamadım. Söylediğine göre sadece donuk donuk bakıyordum. Mahşer günü gibiydi. Okulu bıraktım İdlib'e döndüm (K8, 28, İdlib).

Yaşanan savaşın eğitimin tüm kademelerini etkilediği bilinmektedir. Üniversiteler ve liseler bombalı saldırılardan etkilendiği gibi ilkokullar da zarar görmüştür. Okul binaları

eğitim elverişsiz hale gelmesinin yanında yaşanan güvensizlik ve çatışma ortamı okul yolunda ya da okul içinde saldırıya uğrama ihtimali de çocukların okula gönderilmesine engel olmuştur.

Savaşta bize bir şey olmadı fakat her gün korkuyla yaşıyorduk. Çocukları okula yollamaya korkuyorduk. Acaba okula bomba mı düşer, bir yerden silahla ateş mi ederler bilmiyorduk. Önceleri okula ben ya da babası götürdü çocukları. Ama savaş ilerledikçe okul bahçesinde beklemeye başladık. Bir süre sonra şehrin her yeri yakıldı yıkıldı. Can güvenliği kalmadı. Bizler de çocukları okullara göndermedik (K1, 32, Şam).

Katılımcılar arasında Suriye’de üniversite eğitimi alan kadınların ailelerinin kent merkezlerinde yaşadığı, kadınların üniversite eğitimi için aileden uzak bir şehre gitmek zorunda kalmadığı anlaşılmaktadır. Katılımcılardan yalnızca K22, üniversite eğitimi için ailesinin yaşadığı şehirden başka bir şehre gittiğini fakat gittiği şehirde amcasının yaşadığını ailesinin onun gözetiminde okumasına izin verdiğini belirtmiştir.

Benim annem ve babam Filistin kökenlidir. Babam Suriyelilerden farklıydı. Bizim okumamızı hep teşvik etti. Biz 3 kız 2 erkek kardeşiz. Diğer kız kardeşlerim de okudu. Biri Şam’da doktor diğeri mühendistir. Şam’da üniversite olduğu için şanslıydık. Başka şehre yollamayabilirdi babam, bilemiyorum. Benim 2 kızım var. Suriye’den göç etmemin en önemli nedeni bu kızlarımın okumasıydı. Eşim Mısırlı olduğu için savaş çıkınca Mısır’a yerleştik. Orada çocuklarım okula gidiyordu. Amcaları kızlarıma sürekli okula gitmemeleri konusunda telkinde bulunuyorlardı. Eşimi etkilemeye çalışıyorlardı kızları okutmaması için. Bir gün amcası kızıma “okuyup ne yapacaksın, boş ver okulu” gibi şeyler söylüyordu. Çok sinirlendim. Eşime dedim ki ben kızlarımın geleceği için Suriye’yi terk ettim. Şimdi burada kızlarımın geleceği olmadığını görüyorum. Türkiye’ye gideceğiz. Kararlıydım. Eşim istemese bile Mısırdaki kalmayacağımı söyledim. Türkiye hem Müslüman bir ülke hem de kadınların her türlü hakları daha iyidir burada. İyi ki geldik. Kızımın biri burada liseye diğeri ortaokula gidiyor (K1, 32, Şam).

Babam Halep’te milli eğitim müdürüdür. Babam bizim okumamızı istedi. Kız erkek ayrımı yapmadı. Benden büyük bir kız kardeşim var babam istedi ama o okumadı. Diğer 3 erkek kardeşim mühendis, avukat ve doktor oldular. Başka şehirde olsa babam yollamazdı üniversiteye beni. Korkarız babamızdan otoriterdir (K27, 29, Halep).

Halep üniversitesinde okudum. Yaşadığımız şehirde üniversite olmasaydı okuyamazdım. Suriye’de kızları uzak şehre tek başına göndermezler. Kötü gözle bakabilirler (K12, 28, Halep).

Kadınların Bourdieu’nun kültürel sermaye olarak tanımladığı "kültür metalarının kullanımı, eğitim ve estetik tercihler" den yoksun olmalarının sebebi eğitim hayatının dışında tutulmaları olabilmektedir. Suriyeli kadınların büyük oranda lise ve üniversite eğitimi alamamış olmasının onları kültürel sermayeden yoksun bıraktığı gibi toplum tarafından saygı görme ve kabul edilme biçimi olan sembolik sermayeden de yoksun bıraktığı söylenebilir (akt. Bora, 2010: 155-157). Kadınların toplumsal yaşamda hiçbir bireysel güce bağlı

kalmadan var olabilmek, becerilerini ortaya çıkarabilmek, her türlü baskı ve şiddetten kurtulabilmek ve yaşadıkları hayatın sorumluluğunu alabilmek için eğitim hayatında yer almaları gerekmektedir. Kadınlar toplumsallıkta erkeklerle eşitliği, söz sahibi olabilmeyi ve iyi bir meslek edinmeyi ancak eğitim yoluyla kazanabilir. Kadınları kamusal alanın dışına itip ev içine hapsederek toplumun geleceğinin tehlikeye atıldığını iddia eden Wollstonecraft (2012: 250-258)'a göre “kadınların zihinlerini dar tutmak demek, onların üzerlerine düşen görevleri layıkıyla yapabilmelerini engellemek demektir.”

3.3.2. Suriyeli Kadınların İstihdam Deneyimleri

Katılımcıların arasında Suriye’de iken çalışmakta olup Türkiye’de ev hanımı olan kadınlar olduğu gibi Suriye’de ev hanımı olduğunu fakat değişen koşullar altında çalışmak zorunda kaldığını söyleyenler de bulunmaktadır. Örneklemin geneline bakıldığında kadınların istihdamda yer almadıkları ataerkin kendileri için biçtiği toplumsal rol ve sorumluluklar bağlamında özel alan kabul edilen hane içinde yemek çamaşır temizlik çocuk bakımı gibi işleri yaptıkları görülmektedir. Öğretmenlik yapan 2 katılımcı (K12 ve K27) dışında evli olup çalışma hayatında yer alan katılımcı bulunmamaktadır. Bölgedeki sanayi sitesinde bulunan tekstil atölyesinde çalışan 3 katılımcı da bekârdır.

Tekstil atölyesinde 3-4 senedir çalışıyorum. (Elindeki şortu gösteriyor). Bak bunları ben dikiyorum. Hiç dikiş dikmeyi bilmiyordum ama şimdi her şeyi dikebilirim. Orada çalışmayı sevmiyorum. Sabah 7’de çıkıyorum evden akşam 6’da geliyorum. Doğru düzgün yemek vermiyorlar. Aç kalıyoruz. Yani veriyorlar ama güzel değil. Başka yerde çalışmak isterdim ama bulabildiğim iş burası. Başka yerde çalışmama babam izin vermiyor. Burası sonuçta kadınların çalıştığı hem de kalabalık bir yer. Güvenli olduğunu düşünüyor. Bizim işyerinde çalışan çok Suriyeli var içlerinde evli olanda var. (Eşleri çalışmalarına izin veriyor mu diye sorulunca, “Parasız kalınca mecburen çalışıyorlar ne yapsınlar” diyor). Ben mecburiyetten değil de evde sıkılıyorum diye çalışmak istedim. Çalışınca daha özgür oluyorsun hem paran da oluyor. Arkadaşlarım var onlarla vakit geçiriyorum. Evde otursam arkadaşları nereden bulayım (K7, 19, Afrin).

Tekstilde mecbur olduğum için çalışıyorum. Maddi durumumuz çok kötü. Babam çalışıyor yalnızca. Kazandığı yetmiyor. Mecbur olmasam çalışmazdım. Sevmiyorum çalışmayı. Kazandığım parayı babama veriyorum. Aldığım 800 TL. Bazen de anneme veriyorum, pazara gidiyor. Evlenip çalışmamak istiyorum (K21, 18, Halep).

Babam hiç istemiyor çalışmamı. Kazandığım parayı da hiç almaz. Kadının parasını yemem ben diyor. Alishmamış kadının parasını harcamaya. Ben mecbur olduğum için çalışmıyorum. Babam ve erkek kardeşlerim çalışıyorlar. Geçimimize yetiyor. Ben hem kendime para biriktirmek için hem de rahat harcayabilmek için çalışıyorum. İhtiyaçlarımı kendim karşılıyorum. Babamdan hiç istemiyorum. Zaten evde çok sıkılıyorum. Orada arkadaşlarımız var. Hafta sonları bazen geziyoruz. Geçenlerde babam dedi ki kızım artık çalışma bırak. Ben de

yoruldum aslında bırakmak istiyorum ama 2 tane bilezik alayım ondan sonra bırakacağım dedim, babama (K23, 20, Halep).

Suriyeli erkeklerin bazılarının yoksulluk durumunda kızlarının çalışmasını kabul ederken eşlerinin çalışmasını olumlu karşılamadıkları gözlenmiştir. Yoksulluk sebebiyle eşlerinin çalışmasını kabul etseler bile maddi durumları bir evin geçimini zor da olsa sağlamaya yettiğinde eşlerinin çalışma hayatından çekilmesini istedikleri anlaşılmaktadır. Suriyeli kadınların eşlerinin ya da ailenin erkeklerinin kazancı yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamaya zor da olsa yettiği sürece düşük statülü ve az gelirli işlerde çalışmak istemedikleri ya da eşleri tarafından engellendikleri görülmektedir.

Burada bir dönem çok yoksulluk çektik. Oğlanlar çalışmıyordu daha. Düşündüm ne yapayım. İzmir’de kardeşlerim var. Yanlarına gittim. Onlar bana tekstilde iş bulmuştu. Orada çalıştım 6-7 ay kaldım orada. Biraz para biriktirdim. Sonra eşimde daha iyi bir iş bulmuştu burada. Oğlanlar da işe girdi. Eşim dedi tamam artık gel (K4,38, Halep).

Suriye’de Arap Dili ve Edebiyatı öğretmeniydim. Türkiye’ye gelince çok zor günler geçirdik kampta. Sonra İstanbul Esenyurt’ ta bir tekstil atölyesinde iş bulduk. Görümcem de öğretmendi O ve ailesi, öğretmen olan eşim, hepimiz orada sigortasız çalışmaya başladık. Ayda 700 TL veriyorlardı bize. Pantolonların kemer geçirilen küçük şeritler var ya işte onları dikiyordum. Günde 10 saatten fazla çalıştırıyorlardı. Sigorta yok para yok tatil yok. Köle bile daha iyi şartlarda çalışır ama mecburiyetten bir süre katlandık (K22, 32, Afrin).

Katılımcılardan K10, Türkiye’de imam nikâhı ile evlilik yaptığını ve evli iken çalışmadığını belirtmiştir. Boşandıktan sonra Antalya’ya, ailesinin yanına gelerek kendine ait bir kuaför dükkânı açtığını belirten katılımcının anlatısı şöyledir:

Bizim orada dükkân açıp çalışamazdık. Evlerde yapardık bu işi. Bizim orada bir kadın vardı kuaför. Öyle dükkânı yok yani evinde yapıyordu. Önce ablam gitti onun yanına işi öğrendi. Sonra beraber gittik çalıştık. Kadının evinde erkek yoktu kocası falan yoktu. Olsa babam hayatta yollamaz. Öğrendikten sonra kendi evimizde yapmaya başladık. Kadınlar bizim eve gelir ya da bazen biz evlerine giderdik. Suriye’de kadınlar çok süslüdür. Sizde öyle değil. Çok iş çıkardı bize orada. Burada o şekilde çalışmak mümkün olmadığı için dükkânımı açtım (K10, 27, Halep).

Katılımcılardan K15 ise Suriye’de de Antalya’da da kuaförlük yaptığını ama kendi evinde ya da tanıdığı Suriyeli kadınların evlerine giderek işini yaptığını bildirmiştir. Anlatısı şu şekildedir:

Kendi malzemelerim, boyalarım her şeyim var, evimde. Suriyeli kızlar gelin olurken gelin başı için beni çağırırlar. (Yaptığı saçların resimlerini gösteriyor). Bak bu saçların hepsini ben yaptım. Çok güzel yaparım işimi. Bazıları buraya gelir bazıları beni çağırır. Dükkân falan açamam öyle, ona izin vermez eşim. Bizde kadınlar öyle yapamaz. Ancak evde (K15, 40, Halep).

Katılımcılara çalışma hayatında yer almak isteyip istemedikleri sorulduğunda düşük statülü işlerde çalışmak istemediklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların devlet memuru olarak çalışabilecekleri işlerde çalışmak istedikleri fakat özel sektörde, hizmet ve imalat sektöründe yer almak istemedikleri öğrenilmiştir. Suriye’de kadınların öğretmenlik, doktorluk ve mühendislik gibi işlerde çalışması aileleri tarafından kabul edilebilirken bir restoranda, bir ticarethanede ya da bir atölyede “bir başkasının hizmetinde” çalışmasına izin verilmediği anlaşılmaktadır.

Şam’da öğretmenlik yapıyordum. Eşimle tanışıp evlendikten sonra da işime devam ettim. Çocuklar olduktan sonra kayınvalidem çocuklarıma baktı ben çalıştım. Kimse çalışmama engel olmadı ama çocuk olduğunda eşim ve ailesi paraya ihtiyacımız yok çalışmasan iyi olur dediler. Ben çalışmaya devam etmek istediğimi söyledim. İtiraz etmediler (K1, 32, Şam).

Bizim oralarda ancak öğretmen, doktor işte öyle bir şey olursan çalışabilirsin. Öyle olursan kimse çalışmana bir şey demez ama böyle başkasının işinde çalıştırmaz kimse kızını, karısını. Türkiye’de kadınlar çok çalışkan. Her işi yapıyorlar. Yazık biz üzülmüyoruz size. Mesela sen hem çalışıyorsun hem de çocuk bakıyorsun hem de yemek yapıyorsun. Mesela işten çıkıyorsun evde çalışmaya başlıyorsun. Vallahi biz böyle dayanamayız (K24, 28, Afrin).

Ataerkil toplumlarda kadınların özellikle aile içi konumları, rol ve sorumlulukları kadınları ataerke boyun eğme gibi görünse de bu durum iktidara ortak olma adına yapılan taktiksel pratikler olabilmektedir. Geleneksel ataerkil toplumun üretim biçimi ve beraberinde gelişen üretim ilişkileri artan işgücüne ve özellikle de erkeğin kas gücüne ihtiyaç duymaktadır. Geleneksel toplumun geniş aile yapısı içinde kadının görevi çalışıp eve ekmek getiren erkek işgücünün yeniden üretimi için uygun şartları oluşturmaktır. Bunun yanı sıra erkeğin “onur ve saygınlığını” korumak kadının en önemli vazifesi sayılmaktadır. Bunu sağlamanın en güvenilir yolu ise kadının kamusal alanda görünür olmaktan uzaklaşmasıdır. Kadın özel olanda yani ev içinde ailesinin şeref ve haysiyetini korumalıdır (Kandiyoti, 1996: 120-124). Çalışmada Suriyeli kadınların “ataerkil pazarlık” kavramına uygun olarak istihdamda yer almadığı, almak istemediği görülmektedir. Katılımcılardan K1, K12, K22, K27 dışındakiler evi geçindirmenin erkeğin görevi olduğunu, kendilerinin ev işlerini yaptıklarını ve çok rahat bir yaşam sürdüklerini dile getirmişlerdir.

3.3.3. Giyim Tarzları ve Sosyal Yaşamda Var Olma Biçimleri

Araştırmada, katılımcılardan yalnız birinin başörtüsü kullanmadığı diğerlerinin saçlarının kapalı olduğu gözlenmiştir. Çalışma boyunca görüşülen kadınların kıyafetleri genel olarak Türkiye’de yaşayan muhafazakâr kadınların giyim tarzı olarak bilinen ve tesettür olarak tanımlanan eşarp ve pardösüdür. Örtünme biçimindeki değişimi aktaran K1,

Türkiye'ye geldiği dönemde örtünme şeklinin önünde üçgen bir boşluk ve arka tarafta bir bombelik olmayan, tüm başın sıkı bir şekilde bağlanması olan ve Hijab olarak adlandırılan bir baş bağlama şekli olduğunu ifade etmiştir. İlerleyen zamanlarda K1, Türkiye'deki tesettürlü kadının giyinme biçimini benimsediği şu şekilde ifade etmiştir:

Buraya ilk geldiğimiz zaman dışarı çıktığımızda bizim giyimimizden Suriyeli olduğumuzu anlıyorlardı. Bir gün çocukları parka götürdüğümde oradaki Türk kadınlar bizim Türkçe bilmediğimizi sanıp hakkımızda kötü şeyler söylüyorlardı. Üzüldüm tabi. Artık bizde Türkler gibi giyiniyoruz. Dışarı çıkınca Suriyeli olduğumuzu anlamıyorlar (K29, 28, Halep).

Kadınların geleneksel örtünme biçimi tüm İslam ülkelerinde yerel bağlamda değişmekteyken "modern İslamcı" örtünme biçimin neredeyse aynı olması örtünme şeklinin sembol haline getirilerek kolektif bir Müslüman kadın kimliğinin yaratılarak evrenselleştirilmesi olarak değerlendirilmektedir (Göle, 2011: 17). Bununla beraber örtünmenin kadını özgürleştirerek kamusal alanda varlığına olanak sağladığını düşünenler de bulunmaktadır. Modernitenin kadına kamusal alanda var olabilmenin koşulu olarak batılı gibi görünme ve giyinme dayatmasına karşın kadınlar örtünerek Müslüman kadın kimliğiyle kamusal alanda görünür olabilmişler ve kendilerine eğitim ve istihdam alanlarında yer açabilmişlerdir (Göle, 2011: 41).

Suriye'de oraya uygun giyiniyordum. Türkiye'de kot pantolonumu, tişörtümü giyip gezebiliyorum. Başımı da örtmek zorunda değilim. Orada çok dedikodu ederlerdi. Burada rahatım. Bizim Suriyeliler dedikodumu ediyorlar tabi ama burada onları önemsemiyorum. Benden başka birçok Suriyeli kız var böyle giyinen. Gençler, Türk gençleri gibi giyinmek istiyor. Bazı Suriyeli kızlar evden türbanlı çıkıyor, evden uzaklaşınca türbanını çıkarıyor. Çok arkadaşım var böyle. Benim babam Türkiyeli (gençliğinde Afrin'e çalışmak için gidip orada evlenip yerleşmiş) olduğu için bana hiç karışmıyor giyim konusunda (K7, 19, Afrin).

Katılımcıların bazıları Türkiye'ye geldikten sonra dışarıya çıkıp gezebildiklerini belirtmişlerdir. Toplumsal baskı ve kısıtlamalara maruz kalmadıklarını ve Türkiye'de kendilerini rahat hissettiklerini söylemişlerdir. Bununla beraber ataerkil aile yapısının hâkim olduğu Suriye toplumunda kadınların giyimi ya da sosyal yaşamları ait oldukları toplumun kültürel ortamından uzak olsalar da etkisini sürdürmektedir. Bu durum kısıtlamanın yalnızca mahalle baskısından kaynaklanmadığının, eril tahakküm biçimlerinin kadın yaşamının her alanına müdahalesinin göstergesidir. Ayrıca bilmedikleri bir toplumda güçsüz ve istenmeyen olduğunu bilerek yaşamak daha temkinli hareket etmeyi gerektirebilir. Ailelerin özellikle kız çocuklarını ya da kadınları bilinmezlikten korumak adına kısıtlamaya gittikleri de anlaşılmaktadır.

Ben ailemden hiç baskı görmedim. Annem de babamda bize hep destek oldu. Suriyeli gibi değil de Türk kızları gibi yaşattılar bizi. Mesela pazar günleri bizim izin günümüz. Tekstildeki arkadaşlarımızla Antalya’da gezeriz tozarız. Annem babam hiçbir şey demez. Sadece haber veririm ben şuradayım, şu saatte geleceğim. Onlar diyor ki gece 11’de evde olun. Biz de onların başını eğdirecek bir şey yapmayız. Bazı Suriyeli kızlar sevgilileriyle buluşuyor ama anne babalarından saklı gizli yapıyor. Çoğunun Türk sevgilisi var ben biliyorum ama ailesi bilmiyor. Aileleri baskı yapıyor. Giyim kuşamları Türk kızları gibi olsun istiyorlar ama aileleri izin vermiyor. Ben kapalıyım. Türbanlıyım ama ailem baskı yapmadı. Ben böyle giyinmek istiyorum. Kız kardeşim mesela kot pantolon tişört giyiyor. Baş açık. Kendisi isterse kapanır belki. Ama bizim mahalledeki akraba ve Suriyeli komşular tabi dedikodu ediyor. Anneme diyorlar bu kız niye böyle giyiniyor diye. Ama annem babam milletin lafına bakmaz. Özellikle annem bizi çok savunur laf söyletmez (K23, 20, Halep).

Katılımcılardan K11 ve K15’in siyah çarşaf giydiği, yüzlerini de örten bir peçe taktıkları ve ellerine siyah eldiven giydiği görülmüştür. Bu iki katılımcı dışında siyah çarşaf giyen bir katılımcı bulunmamaktadır. Kendilerinin Suriye’de de siyah çarşaf giydiklerini ve İslam dininin bunu emrettiğini belirtmişlerdir. Diğer Suriyeli kadınların İslam’a uygun giyinmediğini kendileri gibi giyinen kadınların Suriye’de daha çok olduğunu fakat göçten sonra çoğunun değiştiğini söylemişlerdir.

Ben dışarı çıkıp gezmeyorum hiç. Ailem izin vermez. Burada bazı Suriyeli kızlar çıkıp dolaşiyor geziyor. Türkler gibi giyiniyor. Söz dinlemiyorlar. Bence yanlış yapıyorlar. Yabancı bir yer başına her şey gelir (K21, 18, Halep).

Suriye’de öyle dışarı çıkıp rahat gezemezdik. Bir yerden sık geçsen dedikodu olur. Alışverişe çıkardık tabi bazen ama yanımızda akrabalarımızla ya da kocamızla. Türk kadınları özgürler. İstedikleri yere gidip geliyorlar. Burada biz de rahatız tabi. Tek sıkıntımız Türkçe bilmemek. Biraz biliyorum yetmiyor (K26, 42, Şam).

Touraine (2007: 213)’in Fatima Mernissi’den aktardığına göre batının ahlak anlayışı Müslüman ülkelerin ahlak anlayışından oldukça farklıdır. Müslüman ahlak anlayışında kadının cinsel arzusu öyle güçlüdür ki erkeklerin bu cinsel arzudan korunması için kadının giyim kuşamının kapalı olması gerekmektedir. Katılımcıların K15, K30, K3, K5, K10 ve K13 Türkiye’de özellikle Antalya’da kadınların çok açık giyindiğini ve bunu çok yadırgadıklarını belirtmişlerdir. Kadınların açık giyindiklerini sonra da erkeklerin bakmasından rahatsız olduklarını söylediklerinde şaşırdıklarını “hem açıyorsun hem niye erkekler baktı diyorsun” diyerek dile getirmişlerdir. Katılımcılardan K7 dışındakiler Müslüman kadının tesettürlü olması gerektiği söylemişler ve Türkiye’deki açık giyimli kadınların nasıl bir İslam anlayışı olduğunu anlayamadıklarını dile getirmişlerdir.

3.3.4. Maddi Harcama Yetkisi ve Tutumları

Katılımcıların bir kısmı eve gelen maddi gelirin değerlendirilmesinde söz sahibi olduklarını belirtirken bu konuda yetkilerinin olmadığını belirten katılımcılar bulunmaktadır. Paranın nasıl ve hangi giderler için kullanılacağına eşlerinin karar verdiğini, maddi olarak eşlerine bağımlı olduklarından bu konuda söz sahibi olmadıklarını dile getirmişlerdir. Bu konuda katılımcıların eğitim durumlarının, yaşlarının ve medeni hallerinin verdikleri yanıtları etkilediği görülmektedir. Bu başlık altında katılımcıların anlatıları verilirken etnik kökenleri de belirtilmiştir. Bunun sebebi etnik kökenin bu başlık altındaki bulgularda önemli bir belirleyen olmasıdır.

Suriyeli erkekler karılarına para falan vermez. Verir diyenler vallahi yalan söylüyor. Kadınların hiç harcama yapma yetkisi yoktur. Para erkeklerde duruyor. Bir şey mi alınacak erkek izin verirse alınır (K10, 27, Halep, Arap).

Eşim bana para verir. Ben ne lazımsa alırım. Markete ben giderim. Pazara ben giderim. Yemek pişiren benim. Ne lazımsa ben bilirim (Maddi değeri büyük bir şey, örneğin bir eşya alınacak olsa da kararı sen mi verirsin sorusu soruluyor). Öyle büyük harcamalarda kararı o verir. Ben mesela halı almak istedim bir iki tane, almadı. Gerek yok şimdilik idare et dedi (K5, 36, Halep, Arap).

Kocam hapiste olduğu için 5 oğlumdan 3'ü çalışıyor ve kazandıklarını hiç harcamadan bana getiriyorlar. Ben karar veririm ne alınacaksa. Oğullarıma harçlık veririm o kadar. Ücretlerini haftalık alıyorlar. Hepsini her hafta elime verirler (K3, 37, Halep, Kürt).

Ben Suriye'de çalışırken kazandığım parayı eşime vermiyordum. Eşim karışmazdı benim kazancıma. Eşiminkini de ben alırdım. Çünkü o savurgandı. Parayı kullanmayı bilmezdi. Evimiz olsun diye para biriktiriyordum. Ben çocukken de bizim evde para annemde olurdu. Babam kazandığını getirir ona verirdi. Bizim orada genellikle öyledir. Hatta çocuklar harçlıklarını anneden isterler. Bazı çocuklar annelerine banka diyorlardı espri olarak (K22, 32, Afrin, Kürt).

Tekstilden kazandığım parayı babam almıyor. Karışmıyor benim parama. Bilezik yapmak için biriktiriyorum (K23,20, Halep, Kürt).

Tekstilde çalışıyorum. Aileme vermiyorum. Kendi ihtiyaçlarıma kullanıyorum parayı (K7, 19, Afrin, Kürt).

Tekstilden aldığım parayı babama veriyorum. Her ay hiç kendime ayırmadan veririm. Maddi durumumuz kötü, aileme yardım etmek için çalışmak zorundayım istemesem de (K21, 18, Halep, Arap).

Eşim harcadığıma karışmaz. Ne zaman para istesem verir. Benim param da vardı çalıştığım zaman biriktirmiştım. Birazını mecbur olduğumuz için kullandık kalanını almadı eşim. Senin parandır dedi. Bir şey lazım desem imkânımız varsa alır (K4, 38, Halep, Kürt).

Ben para hiç görmem. Kocam hiç para da vermez bana. Ne lazımsa oğlanlar ya da kendi alır gelir. Ne getirirse onu pişiririm o kadar (K2, 38, Halep, Arap).

Göçmen kadınların göç ettikleri yeni ülkede yasal konumları (çalışma ve oturma izninin olup olmaması), işsizlik ve sosyal sermayeleri olan destek ve dayanışmadan yoksun olmalarının onları maddi anlamda erkeğe bağımlı hale getirdiğini ve bu ekonomik bağımlılığın kadınların aile içi rol ve sorumluluklarını pekiştirerek kadının ikincilliği derinleştirdiği iddia edilmektedir (İlkkaracan vd., 1996: 61). Bununla beraber katılımcıların çoğunluğunun Suriye’de de istihdamda yer almayarak ekonomik bağlamda erkeğe bağımlı oldukları düşünüldüğünde Suriye çalışmakta iken Türkiye’de çalışmayan K1, K22 ve K10 dışındaki katılımcıların göç sebebiyle ekonomik olarak bağımlı hale gelmedikleri anlaşılmaktadır. Ekonomik bağımsızlık, meslek edinme, kendi kendine yetebilme, kendi kararlarını verebilme, yaşam biçimini belirleyebilme gibi konularda desteklenmeyen, bu bilinçle toplumsallaşmayan kız çocukları anneleri ve ailenin yetişkin kadınlarında gördükleri rol ve sorumlulukları benimsemektedirler.

3.3.5. Ataerkil İş Bölümü ve Kadınlık Sunum Biçimleri

Ataerkil iş bölümü cinsiyet rolleriyle biçimlenip aile içi güç ilişkileriyle yeniden üretilmektedir. Erkeğin kamusal alanda konumlanması ve hane bireylerinin geçimini sağlayan olarak iktidarı elinde tutması statüsünü yüceltmektedir. Bununla beraber kadının özel alan olan ev içinde kadın işleri olarak tabir edilen görevlerde kullandığı emeği önemsiz, kendi ise ikincil konumdadır. Katılımcılar ile yapılan görüşmelerde kadının ev içi emeğinin yalnızca erkekler tarafından değil, kadınlar tarafından da görünmez kılındığı izlenmiştir. Ataerkillik içinde güçlü konumda yer alabilmenin tek yolunun eril güçle birlikte hareket etmek olduğunu anlayan kadınlar diğer kadınlık temsilleriyle de çekişme içine girebilmektedir (Sancar, 2014: 18).

Ev işi, yemek, çocuk bakmak kadının işidir. Erkekler bir de bulaşık mı yıkayacak (gülüyor). Benimki vallahi hiçbir işe yardım etmez (K2, 38, Halep).

Suriyeli erkekler evde sadece yatar. Benim erkek kardeşim işten geliyor. Bende akşama kadar çalışıyorum ama hem ben hem annem, babamla erkek kardeşime hizmet ediyoruz. Yemeklerini yiyorlar uzanıyorlar. Çaylarını getiriyoruz içiyorlar. Benim erkek kardeşim var ya bir bardak suyu alıp içmez. Suyunu bile ben götürüyorum (K10, 27, Halep).

Ataerkil toplumsal yapı içinde güç ve iktidar erkeğe ait olsa da gündelik hayatın işleyişinde iktidar kadınlara ait görünmektedir. Gündelik yaşamı düzenleyen ve idare eden kadınlar bu şekilde erkeğin gücünden pay alabilmektedir. Bu üstü örtük güç dağılımı anlaşması kadınların düzeni bozmaya teşebbüs etmesini ve erkeğin iktidarına karşı koymasını

engellemektedir. Böylece erkek de iktidarının güvenliğinden şüphe etmemektedir (Buturovic ve Schick, 2009: 95).

Erkek ev işi yapar mı hiç (uzun süre gülüyor). Bizim erkekler kadın gibi iş yapmaz. Oğullarım da yapmaz. Gelinlerim yapar her işi. Onlar da severek yaparlar. Kocalarını çok severler hizmetlerini yaparlar. Erkeklerin gönlünü hoş tutacaksın yoksa gözü dışarda olur. Öyle iş yapmayan asi gelin almazdım zaten. Türkler kocalarına çok karşı çıkıyor ama bak ne oluyor sizde boşanma çok (K13, 49, Halep).

Kocalar ev işi yapmaz. Biz ilk geldiğimizde Manavgat'ta serada çalıştık ailecek. Akşam iş bitip eve geldiğimizde babam ve abilerim dinlenir, biz yemek bulaşık ve çamaşır işini yapardık. Bize dinlenmek yok (K28, 21, Afrin).

Katılımcılardan üniversite eğitimi almış olan K1, K12, K22 ve K27 dışındakiler eş, erkek kardeş ya da babalarının ev işi olarak tanımlanan işleri kesinlikle yapmadıklarını, erkeğin zaten sabahdan akşama kadar işyerinde çalışarak çok yorulduğunu evde dinlenmeyi ve hizmet edilmeyi hak ettiğini dile getirmiştir. Üniversite mezunu olan 4 katılımcı erkeklerin ev işlerine yardımcı olmaları gerektiğini dile getirmişlerdir. Üniversite mezunu katılımcıların düşüncelerindeki erkek imgesinin ev içi işlere yardım eden- etmesi gereken kişi oldu anlaşılmaktadır. Bu kadınların ifadelerinden ev işlerinin birincil sorumlusunun kadınlar olduğunu düşündükleri çıkarımı yapılmıştır.

3.3.6. Kadına Yönelik Şiddeti Algılama ve Yorumlama Biçimleri

Evrensel bir kabul olarak bir etnik grubun diğerine ya da bir inanca mensup olanların olmayanlara uyguladığı baskı, şiddet ya da kısıtlamalar insan hakkı ihlali olarak kabul edilmektedir. Oysa şiddetin bir biçimi olan aile içi şiddet bir insan hakları sorunu olarak değil aile içi mesele kabul edilmekte, eşlerin kendi arasında çözmesi gereken özel alana ait mahrem kabulüyle müdahale edilmemektedir. Ataerkil ideoloji ve uygulamalarla beslenen eril tahakküm aile içinde yeniden üretilerek kadına yönelen şiddeti de normalleştirmektedir (İlkkaracan vd., 1996: 23).

Katılımcılara aile içinde herhangi bir erkek tarafından şiddet görüp görmedikleri sorulmuştur. Katılımcıların verdiği cevaplar incelendiğinde, bu konuda Suriyeli kadınların belirgin şekilde ikiye ayrıldıkları görülmektedir. Bu durum katılımcıların şiddet algılarında ve bunu yorumlama biçimlerindeki farklılıktan kaynaklanmakta olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların önemli bir kısmı hiç şiddet görmediğini Suriye'de kadına yönelik şiddetin sık görülmediğini belirtse de diğer bir katılımcı grubu ise şiddetin Suriyeli erkekler tarafından kadınlara sıkça uygulandığını ve hayatlarının bir bölümünde sistematik olarak şiddet gördüklerini dile getirmişlerdir.

Suriye’de kadınlar şiddet görmez pek. Ben çok duymadım. Benim eşim bana hiç şiddet uygulamadı. Edepli oturursan işini yaparsan niye dövsünler seni? (K5, 36, Halep).

Babamdan hiç şiddet görmedim. Çok sever bizi. Ben evden çıkmıyorum. Ailemin karşı çıktığı hiçbir şeyi yapmam. Anneme yardım ederim evde. Ailesini dinlemeyen Türkler gibi giyinip yaşamak isteyen kızlar var. Onlar gibi değilim (K6, 18, Halep).

Eşimden de babamdan da şiddet görmedim. Eskiden oluyormuş. Annelerimiz anlatırdı. Eskiden çok dayak yiyen kadın varmış (K11, 22, Şam).

Katılımcıların anlatılarından ataerkil kurallara bağlı oldukları ve bu kuralların dışına çıkmayarak ataerkin bakış açısıyla “erkeği tahrik ederek şiddet uygulamasına sebep olmadıkları” fiziksel şiddet görmedikleri anlaşılmaktadır. Katılımcı kadınların bir erkeğin kadına ya da hiçbir canlıya her ne sebeple olursa olsun şiddet uygulayamayacağı bilinci olmadığı anlaşılmaktadır. Şiddet gördüğünü ya da kendisi görmese bile Suriye’de bunun yaygın olduğunu söyleyen katılımcıların anlatıları şöyledir:

Ben Türkiye’ye geldikten sonra Gaziantep’te kaldığımız dönemde evlendim. Eşim hamileyken bile beni dövdü. Onunla 4 ay evli kaldım. Her gün dayak yedim. Hap içiyor (uyuşturucuyu kastediyor), içki içiyor beni dövüyordu. Babam da anneme çok şiddet uyguladı zamanında. Babam çok zalimdi. Annem kabul etti. Sessiz kaldı. Herkes sabret dedi. Çocuklarımı bırakıp gitmek istemedi (K10, 27, Halep).

Ben 13 yaşında evlendim. Hiçbir şey yapmayı bilmiyordum. Çok dayak yedim çok. Kaynanadan yedim, kayınpederden yedim, kocamdan yedim. Çok zulmettiler bana. Mesela yaptığım yemeği beğenmiyordu, dövüyordu. Mesela bir şeyi unutuyordum çocuğum ya işte sopayla dövüyordu. Şimdi dövmüyor artık. Benden 15 yaş büyük yaşlandı, şimdi artık uslandı. Hem ben artık kendimi dövdürür müyüm (gülüyor) (K15, 40, Halep).

Yakın bir zamana kadar kadınların maruz kaldığı şiddetin tüm biçimleri kadınların düşük eğitim seviyeleri ve erkeklere olan ekonomik bağımlılıkları ile ilişkilendirilmekteydi (Touraine, 2007: 113). Fakat kadınlar ekonomik özgürlüğünü elde etmiş olsa da şiddet görmeye devam etmektedir. Anlatılar şiddetin ekonomik bağımsızlığa indirgenemeyeceğini göstermektedir.

Ben ne babamdan ne eşimden şiddet görmedim. Fakat Suriye’de kadına şiddet çok yaygındır. Kim diyorsa yoktur yalan. Kadın okusa da çalışsa da fark etmez. Kadınlar tabi köle gibi davranırsa, erkeği sinirlendirmez onun keyfi için uğraşırsa gönlünü hoş ederse dayak yemeyebilir. Ama bir karşı gelsin dayak yiyor. Kadınların kanuni hiçbir hakkı yok ki. Mecburen sessiz kalıyorlar (K1, 32, Şam).

Ben evlendiğimde kaynanamın evine gelin gittim. Ev kalabalıktı. Çok çocuk vardı. İş hiç bitmiyordu. Çalışırdım eşimle beraber. Zeytin toplardım. Hayvanlara bakardım. Çiftçilik yapardım. Kaynanam eşime beni kötülerdi. Eşim de beni döverdi. O evden ayrılana kadar çok dayak yedim. Sinirliydi. Her şeye sinirlenirdi. Ufacık bir şeyden sinirlenir vururdu bana (K4, 38, Halep).

Günümüzde kadın haklarını ve bu bağlamda oluşturulan politikaların yönünü dünyayı saran networkün etkilediği ve belirlediği iddia edilmektedir. Dördüncü dalga feminist hareketler diye adlandırılan yeni nesil örgütlenme biçiminde internet ağlarıyla kadın aktivistlerin daha güçlü, daha hızlı ve kısıtlamalara maruz kalmadan örgütlendikleri görülmektedir (Knappe ve Lang, 2014: 364). Ayrıca dijital ağlarla birbirini tanımayan aktivistler kendine has tarz ve eylem biçimleriyle kendilerini ifade etmekte, hayat hikâyelerini anlatarak toplumsal cinsiyet temelli sömürü ve şiddeti daha geniş kitlelerin görebilmesini sağlamaktadır (Winch vd., 2016: 559). Günümüz dünyasında hiçbir şiddet türü gizli kalmamaktadır. Katılımcılardan bazıları internet kullanımıyla kadın haklarıyla ilgili bilgi edindiklerini, eyleme geçmeseler de gelecek kuşakların yetiştirilmesinde bu bilgilerin etkili olabileceğini ifade etmiştir:

Ben okula gitmesem de internette görüyorum. Kadınlar dayağa karşı çıkıyorlar. Okuyorlar. Her şeyi başarıyorlar. Ben Suriye’de bunları görmesem de kendi kızlarımı öyle yetiştireceğim. Okusunlar. Kendilerini ezdirmesinler (K7, 19, Afrin).

Touraine (2007: 26), mesleki statü ve gelirden erkekler ile eşit olma mücadelesinin hızlandığı ve kazanımların elde edildiği ülkelerde kadına uygulanan şiddetin de boyutunun arttığını belirtmektedir. Bunu geçmişe göre uygulanan şiddetin daha görünür olmasına, kadınların bunu dile getirmedeki cesaretine, bilginin yayılma hızına ya da yasalara bağlamak bir yanılgıdır diyerek kadına uygulanan şiddeti erkeğin iktidarını paylaşma konusunda isteksizliğine bağlamaktadır.

3.4. Cinselliği Değerlendirme Biçimleri, Cinsel Yaşamları ve Beden Algıları

Toplumsal yaşam içinde bireyler yapıp etmelerini, gündelik yaşam pratiklerini, inançlarını, kültürlerini, değer yargılarını ve sosyal hayata dair tüm olguları bedenleri ile gerçekleştirmektedir. Bu anlamda beden yalnızca canlı bir organizma, biyolojik bir nesne olarak düşünülmemelidir. Bireyler bedenleri ile sosyal ilişkilere girmiş, bedenleri ile kültür üretmiş ve bunu yeni nesillere aktarmışlardır. Birçok çalışmada insan bedeninin ihmal edildiği, bireylerin tüm bu üretimlerinin bedenden bağımsız düşünüldüğü yer olsa da ihmal edilen beden değil kadın bedeni olmaktadır. Zira tüm bu insan eliyle yaratılan toplumsal değerlerin, kültürün, toplumu var eden bilimden sanata, teknolojiye uygarlığa akla gelen her ne varsa kadını yok sayma ya da bunları yalnızca erkeklerin bedenleriyle gerçekleştirdikleri görüşü açık ya da gizli olarak yer almaktadır (Dişçi, 2020: 90). Bu temanın altına kadının bedenini ve cinselliğini kontrol etme ve düzenleme mekanizmaları olan, bekâret, namus, flört, evlilik, çok eşlilik ve boşanma ile ilgili bulgular sunulmaktadır.

3.4.1. Cinsellik Algıları ve Cinsel Yaşama Yansıması

Toplumsal cinsiyet, bedenlerin toplumsal ilişkileri ve mekânsal hareketleri ile inşa edilmektedir. Toplumsal edimlerle beraber bedenin kendi maddi edimleri toplumsal cinsiyeti belirlemektedir (Sancar, 2014: 25-26). Toplumsallıkta bedenimiz dışarıdan ve benliğimizden kaynaklanan biçimlendirmeler ile var olmaktadır. Ne giyeceğimizden nasıl görünmemiz gerektiğine karar veren bir güç ile çevrelenmiş durumdayız. Yalnızca görünüşümüz ve davranışlarımız değil, kurallara uymadığımızda bedenimizin nasıl cezalandırılacağı, neyi yiyip içebilirken neyin bedenimiz için zararlı, yasak ya da haram olduğu örgütsel yapılar, kurumlar ile denetlenmektedir (Foucault, 2003: 103). Katılımcıların bir kadının cinsel yaşamının nasıl olması gerektiği ile ilgili görüşleri ve kendi cinsel yaşamlarına dair anlatıları şöyledir:

Eşim her istediğinde yaparım (cinsel ilişkiden bahsediyor). Erkek istediğinde karşı gelmek çok günah hem de çok (K11, 22, Şam).

Benim eşim her gün istiyordu. Yıllarca bu böyle devam etti. Vallahi bıktım ben de. Ben ona dedim ki yeter ben artık yaşlandım. Bir gün olsun bir gün olmasın. O da kabul etti. Sonunda rahatladım (gülüyor). Rızasını almazsan olmaz. Erkek istedi mi yapmazsan günahdır. Dinimiz böyle emrediyor (K4, 38, Halep).

Eşim istediğinde bazen benim canım istemiyor. Ama o bana sarılıyor öpüyor bir süre sonra ben de istiyorum. O beni ikna eder zorlamaz hiç (K28, 21, Afrin).

Benim kocam çok düşkündür o işe (cinsel ilişkiden bahsediyor). Ben her gece ona raks yaparım. Evet, her gece böyle oynarım (dans ediyor). Çok sever o. Kıyafetlerimiz var giyeriz süsleniriz güzel temizleniriz. Saçlarımızı böyle açarız (sarıya boyanmış saçlarını sallıyor). O işi yapmasam bile her gece raks yaparım. Gelinimi de her hafta böyle düğün gibi, yeni gelin gibi süslüyorum. Giydiriyorum, saçlarını yapıyorum, oğlumun yanına yolluyorum. (Cep telefonundan gelininin anlattığı halinin resimlerini gösteriyor. Normalde siyah çarşafı olarak karşımda oturan bu kadının resimlerdeki son derece dekolte ve seksi olarak nitelenebilecek giyimi, sarıya boyanmış, maşalanmış saçları ve ağır makyajı gündelik yaşamdaki görünüşünden oldukça farklı ve radikal bir değişim gibi görünüyor) (K15, 40, Halep).

Katılımcıların cinsel yaşamında geleneksel dini öğretilerin ve kültürlerinin etkisi oldukça güçlü hissedilmektedir. Kadınların yaşamının erkeğin cinsel tatminine adanmış ve odaklanmış olduğu anlaşılmaktadır. Bununla beraber çok eşliliğin yaygın olması kadınlarda kuma korkusu yaratmış ve onları erkeği her anlamda memnun etmeye şartlandırmış görünmektedir.

Ben her gece yaptım (cinsel ilişkiden bahsediyor). Bizim erkekler düşkündür. Ben niye yaptım bak benim kumam yoktur. Yapmasam kuma gelecek. Mecbursun (K13, 49, Halep).

Eşim birlikte olmak istediğinde itiraz etmem. Erkek istediğinde yapmazsan gözü dışarı kayar. Bu erkeği zinaya götürür. Zina yapmamak için ne yapacak kuma getirecek. Kuma istemiyorsan erkeğin isteğini yerine getireceksin (K8, 28, İdlilb).

Katılımcıların cinsel yaşamları ile ilgili deneyimlerini birbirleri ile daha önce de paylaştıkları, görüşme sırasında kadınların birbirleri ile diyaloglarından anlaşılmaktadır. Görüşmeler gerçekleşirken “onun kocası çok düşkün bak ona sor”, “bunun kocası anlayışlı çok istemez”, “bu kendisi kocasından beter” gibi sözleri olmuştur. Ayrıca katılımcıların eşleri ile baş başa kaldıklarında dekolte kıyafetler giymeleri, saçlarını açmaları, çoğunun saçlarını sarıya boyatması Suriyeli erkeklerin Batılı kadın imgesini çekici bulduklarını, Suriyeli kadınların da de özel alanlarında Batılı kadınlara benzemeye çalışarak eşlerini mutlu etmeye çalıştıklarını düşündürmektedir. Örneklem içinde kadınların evlilik dışı cinsel ilişkide bulunması kabul edilmediğinden bekâr olan katılımcılara cinsel yaşamları ile ilgili soru sorulmamıştır ancak evlilik dışı cinsel ilişki hakkında ne düşündükleri sorulmuştur.

Böyle bir şey düşünemem bile. Çok ayıptır. Ahlaksızlık. Öldürürler böyle kızları zaten (K7, 19, Afrin).

Suriye’de öyle bir şey yapan kız olmaz. Çok günahtır. Haramdır. Olursa da öldürülür (K6, 18, Halep).

Evli katılımcılara bir kadının evlilik dışı cinsel ilişkiye girmesi durumunda toplumlarında nasıl karşılanacağı sorusu sorulmuştur. Katılımcıların tamamı bu soruyu bir el işareti ile cevaplamışlardır. Bu işaret boğazın kesilmesini sembolize eden bir el hareketi olmuştur.

Çok görülen bir şey değil. Kadın zina ederse, iffetsiz davranırsa ya da birinin tecavüzüne uğrarsa ne olur? (Parmağıyla boğazını kesme işareti yapıyor). Suçu olmasa da öldürülür. Namusu gitmiştir. Bazıları kızın suçu yoksa öldürmüyor ama o kızı tecavüz edenle evlendiriyorlar. Bu daha çok görülüyor. Ama böyle şeyler Suriye’de çok olmuyor (K5, 36, Halep).

Öldürmek iyi bir şey değil elbet. Ama sen ona o kadar söylemişsin, öğretmişsin, lafını tutmamışsa cezasını çekecek (boğazı kesme işareti yapıyor). Benim kendi kızım bile olsa. Ben demişim ona bu doğrudur bu yanlıştır, bu helaldir bu haramdır. Kendi dediğini yaparsa ne diyebilirim ona (K4, 38, Halep).

İktidarca inşa edilen bedene “pasifleştirilmiş beden” diyen Foucault (2003: 103)’ya göre iktidar baskı sonucunda bu bedende varlık bulmakta ve yeniden üretilmektedir. Zamanla engelleyen değil destekleyen bir şekle “biyo-iktidar”a dönüşmektedir. Biyo-iktidar cinselliği yasaklamaz fakat kontrol eder. Çünkü aynı zamanda bir üretim nesnesi olan bedenin üreme işlevini ekonomik verilere göre denetim ve kontrol altına almak istemektedir. Kendi denetim ve kontrolünde bir cinsellik inşasını en çok kadın bedeni üzerinden politikalar üreterek yapmaktadır.

3.4.2. Cinsel Saflığın ve Ahlakın Ölçüsü Olarak Bekâret

Katılımcılar ile yapılan görüşmelerde kadınların tamamının bekâret konusunda hemfikir olduğu, kadının bekâretini evleneceği kişiye saklaması gerektiği düşüncesinin hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Rızası dışında bekâretini kaybeden cinsel saldırı mağduru kadın hakkında görüşleri sorulduğunda verilen cevaplar şöyledir:

Suriye’de Kürtler arasında da Araplar arasında da aşiret sistemi oldukça yaygındır. Bu aşiretler oldukça güçlüdür. Yöneticileri ve hukuku etkileri altına alacak kadar güçlüdür. Bir kadın kendi rızasıyla ya da zorla bekâretini kaybettiği zaman öldürülür. Kimse yasalardan korkmaz. Öldüren kişiler ya hapse hiç girmez ya da usulen girse bile kısa sürede dışarı çıkar. Herkes bunu bilir. O yüzden yasanın toplumda bir geçerliği ve yaptırımı yoktur (K1,32, Şam).

Evlenene kadar bekâretini koruyacaksın tabi. Kızların en korktuğu şey bekâretini kaybetmektir. Ben küçüktüm bir kere yüksek bir yerden düştüm. Annem hemen külotumu çıkarmamı istedi. Açtı baktı sonra şükür dedi. Sonra bana külotunda kan olursa hemen bana söyle dedi. Benim her yerim ağrıyordu önemsemedi. O zaman anlamamıştım ben (K6, 18, Halep).

Katılımcılardan K3, K4, K5 ve K6 ile yapılan görüşme de bekâretini kaybeden kadın ile ilgili sözel bir görüş bildirmeden elleriyle boğazlarını kesme işareti yaparak böyle bir kadının öldürüleceğini göstermişlerdir. Rızası olmaksızın zorla bekâreti alınsa bile mi? sorusuna “kader” cevabını vererek tekrar boğazlarını kesme işareti yapmışlardır.

Toplumlar tarihsel süreçte çeşitli dini formlara evrilip, politeist inanç biçimlerinden monoteist inanışlara geçmiş olsa da tüm dinsel yaklaşımların kadını ve onun cinselliğini ele alış şekli birbiriyle benzerlik göstermektedir. Kadın bedeninin ve cinselliğinin denetimi bakire ve sadık olma şartıyla toplumda yer edinmesine izin verilerek sağlanmaya çalışılmıştır (Şefkatli Tuksal, 2000: 41). Hristiyanlıkta Bakire Meryem figürüyle bakirelik kutsallaştırılmaktadır (Berktaş, 1996: 81-88). Kuran’da da kadın bekâretine atfen delil gösterilen ayetler bulunmaktadır. Rahman Suresi (55) ve (56) “Artık rabbinizin nimetlerinden hangisini inkâr edebilirsiniz? Oralarda eşinden başkasına bakmayan kadınlar vardır ki onlardan önce kendilerine ne bir insan ne de bir cin dokunmuştur.” Vakıa Suresi (36), (37) “Onları ahiret mutluluğuna erenler için, hep bir yaşta, eşlerini çok seven gösterişli bakireler yaptık” demektedir. (URL 18). Bununla birlikte ataerkil toplumun kadın bekâretini dini kodlarla olduğu kadar kültürel kodlar ile kutsadığı görülmektedir.

Benim oğlumun biri evlendi bir Suriyeli kızla. Gelinim çocuğunu da bıraktı gitti. Oğluma yeni bir kız aldım. Evlenmiş boşanmış almadım, bakire aldım tabi. Kimse istemez öylesini. Ama oğlumdan ayrılan eski gelin bir tane Türk ile evlendi gitti. Türk koca buldu kendine başka ne yapacak. Suriyeliler onu alır mı artık kız değil (K15, 40, Halep).

Benim 5 oğlum var hiçbirisi de kız olmayan biriyle evlensin istemem. Onlar da öyle bir şey yapmaz. İyi bir kız olsa da ben nereden bileyim ki kiminle ne yapmış. Hem iradesine sahip çıkmayan ahlaksız olur. Ahlaksız kim ister. Temiz olsun, masum olsun, ahlaklı olsun (K3, 37, Halep).

Mesela soruyorsun ya bekâretini tecavüz ettiler kaybetti. Hiç suçu yok. Olsun yine de öldürdüler o kız. Bilmiyorum ben. Öyledir yani. Bazen ama çok nadir ailenin büyük erkekleri toplanır karar verirler. Karşı taraf evlenmeyi kabul ederse kız ona verirler. Böylece kız ölümden kurtulur (K4, 38, Halep).

Arap kültürünün, Kuran'ın mevcut yorumlarının ve tamamı erkek olan hadisçilerin aktardığı hadislerin Müslüman toplumların (Taslaman ve Taslaman, 2019: 40-41) dolayısı ile Suriyeli kadınların dini pratiklerinden gündelik yaşam içindeki eylemlerine, giyinme şekillerinden cinsellik davranışlarına kadar tüm toplumsal ve bireysel alanları biçimlendirdiği gözlenmektedir. Tarihsel süreçte cinsel anlamda temizlik olarak nitelenen bekâret babadan kocaya geçen bir maddi olguya evrilmiştir. Bekâretini kaybeden bir kadın namusunu kaybettiği gibi maddi değerini de kaybederek kazançlı bir evlilik yapma şansını yok etmiştir (Berktaş, 1996: 81-88).

3.4.3. Bir Cinsel Kontrol Biçimi Olarak Namus

Kadına atfedilen namus esasen erkeğin dolayısıyla da ataerkil toplumun onuru gururu haysiyetidir ve erkek ve toplum kendi şerefini kadının omuzlarına yüklemektedir. Kadın erkeğin şerefine, haysiyetine leke düşürmemelidir. Erkeğin doğasından ötürü cinsel isteklerine ket vurmakta zorlandığı söylemiyle erkek hegemonyası güçlendirilmektedir. Bununla birlikte sadakatsizliği basit bir ayıplamayla geçiştirilmekten öte toplumsal bir dışlamanın da olmadığı görülmektedir (Sancar, 2009: 198-201). Katılımcıların namus kavramı ile ilgili düşünceleri şöyledir.

Namus, şeref. Bunlar bir insan için her şey. Namussuz kadını kim ister. Kadın bir erkeğin namusuna leke getirdi mi işte o erkek halkın içine çıkamaz (K30, 46, Halep).

Kadın da erkek te namusu için yaşayacak. Ama kadın için daha önemli niye dersin erkeğe hiçbir şey olmaz. Erkek namussuzluk etti mi unuturlar, susarlar. Ama kadın namussuzluk etti mi kendini de bitirir ailesini de bitirir (K26, 42, Şam).

Suriye'de 1 Temmuz 2009'a kadar Fransız sömürgesi olduğu dönemden kalan kanun ile namus cinayeti adı altında bir kadını öldürenler ceza almıyordu. Uygulamaya konan 2009 tarihli Yasaya göre ise namus adı altında cinayet işleyenler iki yıla kadar hapisle cezalandırılabilirdiği yer almaktadır (URL 18). Yasada cezalandırılma konusunda kesinlik ifadesi olmadığı görülmektedir. Pratikte de bu yasanın uygulanmadığı bilinmektedir.

Namus dünyanın her yerinde önemlidir. Hangi erkek karısının kızının namusunu korumak istemez. Yalnız bizim erkeklerde yok ki sizde de var. Nereye gidersen git hangi erkek eşine başka erkekler baksın dokunsun ister. Erkek namusuna laf geldi mi dayanamaz öldürür (K8, 28, İdlib).

Bizim orada bir kız vardı. Okula gidip geliyordu. Bir gün duyduk tanıştığı bir erkekle kaçmış. Bir zaman sonra çıktı geldi bu. Bütün aile, çevre, herkes dışladı onu. Hiç kimse bir daha onunla konuşmadı. O kızı bir daha gören olmadı. Kimi dedi öldürdüler kimi dedi bir yaşlı adamla evlendirip yolladılar. Belli değil ne olduğu (K10, 27, Halep).

Dışarı çıkmaya korkuyoruz. Belki kötü bir şey yapan olur. Yabancı yerdeyiz. Korkuyoruz. Belki kaçırlılar. Namusumuza bir zarar gelmesin (K6, 18, Halep).

Yazılı ve görsel basında yer alan haberlere göre özellikle zina yapan, yaptığı düşünülen ve yazdığı kitap, şiir, senaryo ya da kullandığı sosyal medya sebebiyle zinaya özendirdiği iddia edilen kadınlar recm edilebilmektedir (URL 20, 21, 22). Nawal el Saadawi (1980: 31) “Bizim Arap toplumumuzda çarpık bir namus kavramı vardır. Bir adamın namusu, ailesinin kadın üyelerinin himenleri (kızlık zarı) sağlam olduğu sürece güvencedir. Namus, adamın kendi davranışlarından çok, ailedeki kadınların davranışları ile ilişkilidir” demektedir. Bulgular ışığında anlaşılmaktadır ki erkekler gibi kadınlar da kendi namuslarından erkeğin sorumlu olduğunu ve davranışlarının erkeğin namusuna atfedildiğini düşünmektedirler.

3.4.4. Bir İlişki Biçimi Olarak Flört ve Flört Algıları

Flört kelimesi “Kadın ve erkek arasındaki duygusal ilişki” olarak tanımlanmaktadır (URL 2). Batı kültürü ve modern toplumun düşünce yapısına ait olduğu düşünülen flört “karar verme, seçme özgürlüğü ve evlenmeden önce cinsel ilişki” gibi kavramları içerebilmektedir (Yılmazçoban, 2008: 130). Araştırmada örneklem grubuyla yapılan görüşmelerde yalnız K1 ve K27, flört ederek evlendiklerini bildirmişlerdir. Flört ederek evlendiklerini belirtenlerle yapılan görüşmelerde flört etmenin anlamının batı toplumlarında görüldüğü biçimiyle kadın ve erkeğin yalnız kalmaları, sohbet etmeleri, birbirlerini tanımaları ya da cinsel birliktelikleri olmayıp yalnızca görüp beğenme ve aileden birinin ya da yakın bir arkadaş eşliğinde konuşup tanışma olduğu anlaşılmaktadır.

Şam’da İngilizce öğretmenliği yapıyordum. Hem bir okulda çalışıyordum hem de kurs merkezinde İngilizce dersi veriyordum. Bir işverenin çalışanları İngilizce kursuna yazılmış. Onlara ders veriyordum. Eşim de onların arasındaydı. Benden hoşlanmış. Benimle konuştu evlenmek istediğini söyledi. Bir süre görüştük. Ağabeylerime durumu anlattım. Onlarda tanıştı onayladılar (K1, 32, Halep).

Eşimle üniversitede okurken tanıştık. Okul bitene kadar ailemin haberi olmadan görüşmeye devam ettik. Hiç yalnız kalmadık, okul ortamında görüşüp konuştuk. Okul bitince onlar beni istemeye geldi. Sanki hiç

konuşmamışız gibi davrandık tabi. Sanki uzaktan beni beğenmiş ve istemeye gelmişler gibi yaptık (K27, 29, Halep).

Katılımcılardan bekâr olanlara Flört hakkında ne düşündükleri sorulmuştur. “Flörtünüz oldu mu ya da olabilir mi?” sorusuna verilen cevaplar şöyledir:

Flörtüm olmadı. Olmasını istemem. Nasıl güveneceksin? Erkek kötü niyetli olabilir. Seninle eğlenip bırakabilir. Suriye’de de erkekler konuştukları kızlarla evlenmiyor. Bu kız benimle konuşabiliyorsa ahlaklı bir kız değil demek ki diyorlar. Flört ettikleri kızlarla evlenmiyor görücü usulü evleniyorlar (K6, 18, Halep).

Suriyeliler hiç hoş karşılamazlar bir kızın bir oğlanla görüşmesini. Çok dedikodu yaparlar. Ama kızları gizli saklı konuşuyor haberleri yok. Türkiye’de her şey değişti artık Suriye'deki gibi değil. Ben tanımadığım bir erkekle evlenmek istemem. Konuşacağım anlaşıcağım. Kafama uyan biriyle evlenmek istiyorum ben (K7, 19, Afrin).

Ben evlenmek isterdim fakat savaşla hayatım değişti. Buraya geldik. Hayat çok zor. Burada mahalledeki okulda öğretmenlik yapıyorum. Vatandaşlık aldım. Türk vatandaşım. Evlenmek için karşıma uygun birisi çıkmadı. Suriye’de bu yaşta bekâr bir kız görmek zordur (gülüyor). Evlenmiş olmak için evlenmek istemedim. Anlaşabileceğim biriyle evlenmek isterim. Flört edemem ailem izin vermez. Dedikodu olur aileme kötü söz söylesinler istemem. Bir Türk erkek ile de evlenebilirim. İyi bir insan olsun ve eğitimi olsun istiyorum. Belki benim gibi öğretmen olabilir. Geç kaldım biliyorum. Nasip (K12, 28, Halep).

Katılımcıların anlatımından flört etmenin evlilik ile sonuçlanması gereken bir ilişki biçimi olarak algılandığı anlaşılmaktadır. Flört eden katılımcıların sürecin sonunda evlilik yaptıkları ve karşı cins ile flörte başlarken bu niyetle yola çıktıkları görülmektedir. Flört edip ayrıldığını söyleyen bir katılımcı bulunmamaktadır.

3.5. İktidarın Üretim Mekânı Olarak Aile, Evlenme Biçimleri ve Ritüelleri

Evrensel bir kurum olan aile toplumun en temel birimi olarak işlevini tarih boyunca sürdürme gelmiş ve önemini geleneksel toplumlarda koruduğu gibi modern toplumlarda hiçbir zaman kaybetmemiştir. Tüm toplum biçimlerinde aile kurumu hukuki düzenlemeler ya da toplumsal normlar ve birtakım ritüelleri içeren evlilik yolu ile oluşturulmaktadır. Mezopotamya’dan bu yana toplumsal yaşamda bireyin ihtiyaçlarının karşılarken bireye sorumluluklar da yükleyen aile kurumunun ve evlilik şekillerinin norm ve yazılı yasalar ile güvenceye alındığı ve düzenlendiği görülmektedir (Sümbül, 2020: 110). Tarihsel süreçte ailenin ortaya çıkışıyla ilgili çeşitli teoriler ortaya atılmıştır. Engels (1884: 163- 184) tarihsel süreçte toplumların geçirdiği evrimsel süreçler sonucu ailenin ortaya çıktığını iddia etmektedir. Erkeğin avlanıp yiyecek bulduğu, kadınınsa evde yemek yapıp, çocuk baktığı bir iş bölümünün sonucunda erkek mülkün hâkimi olarak gücün ve zenginliğin de sahibi olmuştur. Engels’e göre erkek elde ettiği bu gücü ve zenginliği kendinden olduğu kesin olan

çocuklara miras yoluyla aktararak sürdürmek istemiştir. Bunu sağlayabilmenin tek yolunu kadının tek eşli olmasında gördüğünden zamanla “karı-koca ailesi” ortaya çıkmıştır. Aile evrensel bir kurum olsa da her toplumda alt-üst yapılarla ve bunların etkileşimleriyle biçimsel olarak değişmekte ve farklı derecelerde toplumu, bireyi ve toplumsal yapıyı etkileyen işlevleri yerine getirmektedir (Kongar, 1972: 3, 4).

3.5.1. Ataerkin Akrabalık Stratejisi Olarak Aile

Katılımcılar ile yapılan görüşmelerde kadınların akraba evliliği yapma oranının oldukça yüksek olduğu görülmüştür. Evlilik yapmış olan 25 katılımcının 12’sinin akraba evliliği yaptığı öğrenilmiştir. Katılımcılardan K29 dayısının oğluyla evlendiğini diğer akraba evliliği yapanlar ise amcasının oğlu ya da amcasının oğlunun oğlu ile evlendiğini bildirmişlerdir. Katılımcılardan K1 ve K27 dışındakiler görücü usulü evlendiklerini belirtmişlerdir. Suriye’nin kıyı kentlerinde nispeten daha az görülmekle birlikte ülkede İslam’dan önce de yaygın olan babasoylu evlilik tipi oldukça sık görülmektedir. Araplarda amcakızı, amcaoğlu ile yapılan evliliklerin birlik beraberlik duygusunu güçlendirdiğine inanılmaktadır (Courbage ve Todd, 2011: 30).

Eşim dayımın oğludur. Ben evlendiğimde 18 yaşındaydım. Lisede okuyordum. Birbirimizi tanıyorduk. Uzaktan seviyorduk birbirimizi. Çok sevda çektik (gülüyor). Okulu bırakıp evlendim (K29, 28, Halep).

Amcamın oğluna verdiler beni. İsteyip istemediğimi soran olmadı. Geldi istediler. Ailem verdi. Onanda fikrini soran olmamış (K2, 38, Halep).

Ben 17 yaşında evlendim. Eşimle biz çok severek evlendik. Biz eşimle birbirmizi çocukluktan beri biliyor tanıyorduk. Birbirimizi seviyorduk. Hiç konuşmuşluğumuz yoktur. Aynı köylüyüz ve akrabayız. Amcamın oğludur. Biz şanslıyız sevdiğimizle evlendik (K3, 37, Halep).

Eşimle akrabayız. Babalarımız amca çocukları. Önceden görmüştüm ama hiç konuşmuşluğumuz yoktu. Ben 16 yaşındaydım evlendiğimde (K4, 38, Halep).

Görücü usulü evlilik yaptığını söyleyen katılımcıların bir kısmı ailelerinin evlilik kararı almasından önce eş adaylarının yüzünü hiç görmediklerini, bir kısmı da sadece resminin gösterildiğini söylemişlerdir. Katılımcılardan bazıları evlenmesine karar verilen kişi ile hiç konuşmadıklarını fakat birkaç kez de olsa yüzünü gördüğünü, bazıları ise birkaç kez konuştuğunu ifade etmiştir. Bu tema altında verilen bulgularda katılımcının etnik kökeni de belirtilmiştir. Bunun sebebi evlilik öncesi eş adaylarının tanışması ya da evleneceği kişiye karar vermesinde etnik kökenin önemli bir belirleyen olmasıdır.

Bizde kadınlar ile erkekler genellikle birbirlerini düğünlerde görürler. Düğünler yalnız eğlence değil gençlerin eş seçmesine vesile oluyor. Biz Kürtler düğünlerimizi kadın erkek karışık yaparız. Araplarda öyle değil. Onlarda kadın erkek birbirini göremez (K22, 32, Afrin, Kürt).

Bizde evlenmeden önce görüşüp tanışabilirsin. Yalnız olmamak şartıyla konuşabilirsin dışarda buluşabilirsin. Bizde kız ve oğlan birbirini görüp beğenirler. Düğünlerimiz kadın erkek karışık olur. Araplarda bu olmaz. Kürtler daha çok bu düğünlerde birbirini görüp beğenir. Hatta düğünlere gitmenin bir amacı da eş seçmektir. Kaynanalar oğulları için gelin bakmaya giderler. Düğünlerin önemli bir amacı da budur (K7, 19, Afrin, Kürt).

Eşim amcamın torunudur. Birbirimizi görmüştük evlenmeden önce. Öyle sizdeki gibi gezip tozma yoktu ama tanyorduk yani. Sevmiştim beğenmiştim o da beni sevmişti (K24, 28, Afrin, Kürt).

Katılımcılardan Kürt kökenli olanların evlenmeden önce görüp beğendikleri kişiler ile evlendiklerini söylemelerine rağmen bu kişilerin babasoylu bir akraba olması dikkat çekicidir. Bu durum kadınların çocukluktan itibaren evlenecekleri kişi ile ilgili yönlendirildiğini düşündürmektedir. Katılımcılardaki bu şartlanmanın kaynağının babasoylu evlilik yapılan bir toplumun içinde toplumsallaşmaları olabilir. Bununla beraber düğün, bayram ve cenaze gibi toplu etkinliklerin çoğunlukla akrabalar ile gerçekleştirilmesi kadın erkek ilişkilerini ve evlilikleri de bu yönde şekillendirebilmektedir.

Eşimi istemeye geldiklerinde gördüm. Beğendim. Ailem bana fikrimi sordu. Kabul ettim (K5, 36, Halep, Arap).

Evlenmeden önce bana eşimin bir fotoğrafını gösterdiler. Evlenene kadar başka hiç görmedim. Aslında beğenmedim ama ailem evlenmemi istiyordu. İtiraz etmedim. Kabul ettim (K10, 27, Halep, Arap).

Eşimi evlenene kadar hiç görmedim. Gelmişler, istemişler. Ailem verdi. Bana sormadılar bile. Sevdin mi dersin ne sevdim ne sevmedim (K16, 34, İdlip, Arap).

Katılımcıların genç olanları eş adayının yüzünü hiç görmeden ya da fotoğrafını görerek evlenmenin geçmişte kaldığını belirtmişlerdir. Yaygın kullanılan cep telefonları ile kendileriyle evlenmek isteyen ya da ailelerinin evlenmesini istedikleri eş adayı ile konuştuklarını, kamera aracılığı ile görüntülü iletişime geçtiklerini ve böylece eş adaylarını tanıdıklarını belirtmişlerdir.

Benim gelinimle oğlum telefonda konuşup tanıştılar. İzmir'den getirdim ben bu gelini. Bir ahbabımız birbirlerine uygun görmüş. Bunların telefonlarını birbirlerine vermiş. Onlarda internetten tanışmış konuşmuşlar. Biz de görmüş tanımış olduk gelinimizi. Şimdi gençler ellerinde internet istediklerini yapıyorlar. Her şey değişti (K15, 40, Halep, Arap).

Gaziantep’te bir akrabamızın düğününe gitmiştik. Nişanım orada görmüş beğenmiş beni. Akrabamız bana söyledi tanışmak ister misin diye. Aslında benim evlenmeye henüz niyetim yoktu ama olur dedim. İnternette görüntülü konuştuk tanıştık. Beğendim bende (K23, 20, Halep, Kürt).

Evli olan katılımcılardan K1 ve K27 dışındakiler evlendikten sonra erkeğin ailesinin evine yerleştiklerini belirtmişlerdir. Ortadoğu’da yaygın olan baba ve evli erkek kardeşlerin aynı evde ikamet ettiği birleşik aile yapısı (Gökçe, 1976: 62; Lindholm, 2004: 54) devam etmektedir.

Evlendim kaynanamın evine yerleştim. Bizde öyle ayrı eve çıkmak yok. Ancak 1 çocuk 2 çocuk belki ondan sonra. Ne zaman diğer erkek kardeşler de evlendi, ev çok kalabalık oldu. Ben o zaman ayrı eve çıktım. Köyümüzde kendimiz yaptık evimizi ayrıldık. Ben 6 sene kaynanamın evinde kaldım (K4, 38, Halep).

Evlenirken eşya ya da ev döşemek diye bir şey yok bizde. Zaten kaynanamın evine yerleştim. Herkes öyle yapar. Sadece yeni geline bir oda yaparlar ya da kaynanasının yatağını ona verirler. Ancak birkaç oğlan çocuk olduktan sonra ve diğer oğulları evlendikten sonra imkân varsa başka eve çıkabilir gelinler. Ben şimdi eltim ve onun 1 yaşındaki çocuğuyla beraber kaynanamın evinde oturuyorum (Evin içi çok kalabalık görünüyor). Bu ev 3 oda 1 salon. Bir oda kaynanam ve kayınpederimin, bir oda benim, bir oda eltimin. Çocuklar salonda hep birlikte yatıyor. Evde 16 yaş ile 9 ay arasında olan 6 çocuk daha var. Tek bir banyo ve ayrı tek bir tuvalet var (K14, 20, Halep).

Suriye’de evlenen herkes kaynana evine gider. Adet böyledir. Benim gelinlerim var bak ikisi de benim yanımda. Suriye’de böyle değil evlerimiz çok geniştir. Herkese yetecek oda var. Burada evler küçük. Kimse sığmıyor. Türkler bizim gibi değil. Onlar ayrı ev istiyor. Öyle evlilik ne zordur. Bir evi eşyasını baştan sona yeniden yapacaksın. Bizde masrafa gerek kalmıyor. Bir odayı yeni geline veriyorsun hepsi bu (K13, 49, Halep).

Evlendiğimden beri kaynanamla yaşıyorum. Herkes öyle. Bizde kaynana izin verecek başka oğulları evlenecek belki o zaman ayrı eve çıkarsın. Benim kocam Suriye’de hapiste olduğu için kaynanamı yanımda getirdim. Kadının kocası hapiste de olsa veya ölse bile kaynanasının evinde bekler. Bırakıp gitse nereye gidecek. Ya bekler ya da kayınlarından biriyle evlendirilir. Başkasıyla evlenip giden de olur ama nadir. Dul bir kadını ancak dul bir yaşlı adam alır (K3, 37, Halep).

Suriye’de evli çiftlerin erkeğin ailesinin evine (patrilokal) yerleştiği görülmektedir. Evliliklerin önemli bir bölümünün patrilokaldır ve kırsal ve kent arasında patrilokal evlilik oranında belirgin bir fark görülmemektedir. Ayrıca Suriye toplumunda endogaminin oldukça yaygın bir evlilik türü olması dikkat çekmektedir. Özellikle babasoylu evlilik Arap ve Kürt gruplarda sıklıkla uygulanmaktadır. Bu durumun aile içi ilişkileri yumuşattığı, gelini kayınpeder zulmünden kısmen koruduğu ve egzogamide sıklıkla görüldüğü iddia edilen gelinin kayınpeder tarafından cinsel istismarını önlediği iddia edilmektedir (Courbage ve Todd, 2011: 30-34).

3.5.2. Evlenme Biçimleri ve Ritüelleri

Evlilik, aile kurumunun ilk adımı kabul edilmektedir. Ortadoğu’da yaygın olan endogami Suriye’de oldukça yüksek oranda görülmektedir. Evlilik yalnızca toplumsal değil hukuki boyutu da olan bir birliktelik biçimidir (Ayan, 2018: 226). Parsons (1954: 109), evliliğin bireylerin ruhsal doyumu, kişiliğin denge durumunun sağlanıp korunması ve toplumsal rol ve sorumlulukların toplumun yeni bireylerine aktarılması gibi önemli işlevleri olduğunu iddia etmektedir. Fakat Donovan (2014: 98-98) evliliğin toplumsal düzenin sağlayıcısı değil kadının sömürülme aracı olduğunu söylemektedir. Ayrıca hayatta kalabilmesinin tek yolunun evlilik olduğunu anlayan kadının bütün enerjisini erkeğin cinsel ilgisini üzerine çekebilmek için kullandığını ve kendi kişisel gelişimini tamamlayamadığını iddia etmektedir. Kadın yaşamsal varlığını devam ettirebilmek için tek yolun erkek ile gireceği cinsel ilişki olduğuna inandırılmıştır. Katılımcıların evlilik ile ilgili anlatıları şöyledir:

Gösterdikleri resimdeki adamı pek beğenmedim. Evlenmek istemedim aslında. Ama ailem yuvanı kur. Rahat edersin. Bak savaştayız. Yoksulluk var. Ne olacağımız belli değil. Nasıl olsa evleneceğim dedim kabul ettim (K10, 27, Halep).

Bana eşimin resmini gösterdiler. Beğendim. İstemeye geldiler. Zaten amcanın oğludur. Anneler birbirine söylüyorlar. Kızın annesi de babasına söylüyor kızı istiyorlar diye. İstemeye geldiklerinde kız ile oğlan görebilir birbirini. Aileden biriyle birlikte başka bir odada konuşabilirler birbirleriyle (K14, 20, Halep).

Ben evlendiğimde 13 yaşındaydım. Beni istediler. Düğün yok. Aldı götürdüler. Böyle kadınlar raks etti o kadar. Benim babam küçükken ölmüştü. Çok fakir ve kimsesizdik. Kimse benim için bir şey yapmadı. Annem de bir boğaz eksildi diye düşündü. Başlık parası mehir hiçbir şey istemedi (K15, 40, Halep).

Katılımcılardan K9 dışındaki evli kadınlar evliliklerini ait oldukları toplumun geleneklerine uygun olarak ailelerin karşılıklı onayını alarak gerçekleştirmiştir. Her toplumun kendine ait evlilik ritüelleri bulunmaktadır. Suriye’de de evlilik ritüelleri, gelenek, görenek ve adetleri mevcuttur. Ailelerin onayı alınmadan “kaçarak” yapılan evliliklerde bu ritüeller gerçekleştirilmediği gibi özellikle kadının babası bunu şerefine kast eden ve namusunu lekeleyen bir davranış olarak kabul edebilmektedir. Ayrıca kadının ailesinin ait olduğu sosyal grupta statü kaybına yol açabilen bu durum aile onayını almadan evlenen çiftlere özellikle kadına yönelen bir şiddete dönüşebilmektedir.

Savaştan sonra ailemiz Adana’ya yerleşti. Adana’da bir düğünde birbirimizi görüp sevmiştik. Önce beni istediler. Babam bir süre direndi ama sonra ikna oldu. Nişanlandık ama babam sonra Ankara’da iş buldu, oraya taşındık. Ankara’da babam bizi evlendirmekten vazgeçti. Nişanı bozduğunu söyledi. Beni Adana’ya

yollamayacağını söyledi. Çok seviyorduk. Kaçmaya karar verdik. Eşim geldi beni kaçırdı. Biz aslında gizleniyoruz. Korkuyorum. Bizde kaçan bir kızı öldürebilirler (K9, 19, Afrin).

Katılımcıların kız isteme, nişan ve düğün gibi adetleri, gelenek ve görenekleri Türkiye'deki pratikler ile benzerlikler göstermektedir. Fakat nişan ve düğünlerine ait fotoğraf ve videolara bakılırsa bu törenlerde Türkiye'deki kadınlara göre giyim, makyaj, saç şekli ve dekoltenin oldukça abartılı olduğu söylenebilir. Ayrıca bu kadınların gündelik hayatta saçlarını örten ve İslam geleneğine göre vücutlarını göstermeyecek şekilde giyinen kadınlar oldukları düşünüldüğünde, bu törenlerde oldukça farklı bir kadın görünümü sergiledikleri dikkat çekmektedir.

Önce erkeğin anne ve babası kızın ailesine haber gönderiyor. Erkeğin ailesi kabul ediyor yanlarında oğulları olmadan önce oğlanın anne babası konuşuyorlar. Eğer anlaşılırsa sonra oğlanla birlikte bir kez daha geliyorlar. O zaman söz kesiliyor aile arasında bir halva (tatlıların genel adı olduğu öğrenilmiştir) yeniyor. Kız ve oğlan başka bir odaya geçip karşılıklı şartlarını ya da isteklerini konuşabilirler. Yanlarında aileden bir genç kadın oluyor genellikle (K24, 28, Afrin).

Aileler anlaşıp söz kesildikten bir hafta sonra oğlanın ailesi kızın ailesini yemeğe çağırır. Bir hafta sonra da kızın ailesi oğlanın ailesini yemeğe çağırır. Aslında bu ailelerin daha iyi tanışıp kaynaşması gibi bir şeydir. Kız ile oğlan nişanlandıktan sonra görüşüp konuşmak için bir araya gelebilirler. Dışarı çıkıp gezebilirler. Alışverişe gidebilirler ama yanlarında aileden bir kadın olmak şartıyla. Yalnız görüşemezler (K4, 38, Halep).

Katılımcıların anlatılarına göre Suriyeli kadınlar resmi nikâha çok önem vermemektedir. Çok eşliliğin yaygın ve yasal olduğu ülkede kadınların haklarının da oldukça yetersiz olması resmi nikâhı anlamsız kılmış gibi görünmektedir. Bununla beraber imam nikâhının oldukça önemli olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcılar arasında imam nikâhsız evlilik yapan bulunmamaktadır. Resmi aile defteri dedikleri belgeyi de hâlihazırda nikâhı kıyan imam vermektedir. Bu durumda devlet tarafından da imam nikâhı zorunlu hale getirilmiş olmaktadır.

Düğünden önce kızın ailesinin evinde imam nikâhı kıyılır. İmamı ve aile yakınlarından oluşan konuklara yapılan ikramlıkları erkek ailesi getirir. İmam nikâhı kıyılırken imam herkese şartlarını yazmasını ister. Bu sözleşme gibi bir şey. Herkes istediğini yazabilir. Kadına verilecek mehir, aileye verilecek başlık parası hepsi burada yazılır. Zaten önceden konuşulmuştur bunlar. Sonra bu şartlar altında evliliği kabul edip etmediklerini imam sorar. Şahitler de hazır bulunur. İmam nikâhı kıyıldıktan sonra imam oğlana bir defter verir. Bu defter ile devlete gidersin, ondan sonra o deftere işlenir evlilik. Böylece resmi nikâhta kıyılmış olur (K11, 22, Şam).

İmamın verdiği defter resmi kurumda onaylanır. Bütün Suriye'de böyle evleniliyor. Gayrimüslimler nasıl yapar bilmiyorum. Bu deftere 4 kadın işletebiliyor erkek. Yani diyelim yıllar sonra bir daha evlendi aynı deftere, sonra bir daha yine aynı deftere. Diyelim ki 5. kadını istiyor birini boşaması gerekir (K27, 29, Halep).

Görüşmelerde Suriye’de başlık parası ve mehir (kadına evlendiği erkek tarafından evlenirken verilen ve kadının güvencesi olduğunu düşündükleri para, altın) geleneğinin yaygın şekilde uygulandığı görülmektedir. Aile onayı ile evlenen katılımcıların tamamı evlenirken başlık parası ve mehir ödemeleri yapıldığını anlatmışlardır.

Mehir desen yüzünü görmedim. Başlık parası anneme vermişler. Çocuktum bilmiyorum. Kadınlara altın takıyorlar veya para veriyorlar. Bu senin mehirin diyorlar. Düğünden sonra hoop hepsini geri alıyorlar (K15, 40, Halep).

Vallahi Suriye’de takılan altın hiç kadınlarda kalmıyor ki. Millete gösteriş yapıyorlar. Desinler ki falancanın oğlu çok altın taktı, falanca gelinine çok altın verdi. Sonra bir bakıyorsun bir iş yapacağız altın ver, araba alacağız altın ver, hepsi bitiyor (K4, 38, Halep).

Benim annemin evlenirken takılan bilezikleri onun mehri yani hala duruyor. Babam bunlar senin hakkın diyor. Almıyor elinden. Bir kere işleri bozuldu para lazım oldu. Annemden biraz bilezik aldı. Ama borcunu ödeyince hemen o altını anneme geri verdi (K22, 32, Afrin).

Katılımcılar düğünleri etnik kökenlerine göre farklılık göstermektedir. Kürt kökenli katılımcılar düğünlerinde kadın erkek bir arada eğlenildiğini ve nadiren haremlilik selamlık eğlence yapıldığını anlatırken Arap kökenli katılımcılar kadın ve erkeğin birlikte yer aldığı bir düğün yapmadıklarını bildirmişlerdir. Bu tema altında ritüellerin şeklinde önemli bir belirleyen olduğundan görüşmecilerin etnik kökenleri de verilmiştir.

Düğün olmadan önce bir davetiye gelir. O davetiye ile kız tarafının misafiri misin oğlan tarafının misafiri misin belli olur. Düğünümüze bekleriz yazıyorsa oğlan tarafı davet ediyordur. Halva (tatlı anlamında kullanılıyor)’ya bekleriz yazıyorsa kız tarafı davet ediyor demektir. Düğünde bazı aileler kadın erkek ayrı mekânlarda eğlenir. Bazı aileler ise aynı mekânda evlenir. Düğünde takı merasimi olur sizdeki gibi. Takılar gelin ve damada takılmaz. Gelinin akrabaları gelinin ailesinden bir büyüğe, erkeğin akrabaları erkeğin ailesinden bir büyüğe hediyelerini verirler. Takılar verilince düğün biter. Takıların nasıl paylaşılacağını aileler önceden kendi aralarında konuşmuş olurlar. Nasıl karar verdiler ise öyle. Bazen çiftlerin anne babaları alıyor bazen tamamını geline veriyorlar (K22, 32, Afrin, Kürt).

Düğünde ikram edilen yiyecekler içecekler dâhil her şeyi oğlan tarafı karşılar. Suriye’de kız evlendirmek kolay. Niye? Çünkü hiçbir masraf yapmıyorsun (gülüyor). Düğünler kadın erkek karışık oluyor. Müzik falan oluyor. Halay çekiliyor. Sizdeki gibidir aynı. Kadın erkek ayrı yaparlarsa o zaman kadınlar daha da süsleniyor açık elbise (dekolte) giyiyorlar. Ooh görsen kadınlar çok süslenir çok gösterişli giyinir. Saçlarını da açarlar öyle olursa. Aslında daha çok eğleniyorlar ayrı yapınca (K4, 38, Halep, Kürt).

Düğünlerimizde kadın erkek ayrı yerlerde eğlenir. Evlerde ya da siz düğün salonu diyorsunuz öyle yerlerde yapılır. Kız tarafında yapılan düğünün ikramlarını da masraflarını da karşılar. Kadınlar çok süslü gösterişli giyinir. Danslar edilir. Gelinlik sizdeki gibi beyaz olur ama kapalı olur. Kadınlar arasındayken gelinliğin üstündeki giysiler çıkarılır. Açık bir gelinlik giyenler oluyor çünkü. (Telefonundan resimler gösteriyor). Bak bu benim kız kardeşim. Gelinliğine bak (derin göğüs ve sırt dekoltesi olan bir gelinlik giymiş

kadının resimlerini gösteriyor). Saçları da sarıya boyanmış. Kız kardeşinin gündelik yaşamda tesettürlü bir giyimi var (K5, 36, Halep, Arap).

Suriyeli ailelerin bu ritüel ve gelenekleri devam etse de göçten sonra uygulanış şekillerinde değişiklikler olduğu öğrenilmiştir. Toplumun kolektif deneyimlerimden oluşup kuşaktan kuşağa aktarılan, gelenek ve görenekler ile kalıcılaşan adetler toplumda hem olan hem de olması gerekeni simgelemektedir. Zaman içinde değişime uğrayabilen ya da ortadan kalkabilen adetlerin yaptırımını da bulunmaktadır. Bununla birlikte "eğer bir ülkede bir âdete aykırı bir davranış açıkça sergilenabiliyorsa o adet değişim sürecine girmiş ya da ortadan kalkmıştır" (Durkheim, 2013: 190).

Suriye’de düğünler kalabalık olurdu. Yemekler verilirdi. Çok güzel elbiseler giyilirdi Bazen evlerde bazen de kiralık bir mekânda yapılırdı. Göçten sonra her şey değişti. Çok fazla akraba ve çevre olmadığı için gelen az oluyor. Ayrıca yoksulluk var şimdi. Kimse öyle yemekli büyük düğünler yapamıyor. Burada mahallede evin önüne böyle plastik sandalye kiralayıp koyuyorlar. Erkekler evin dışında buralarda bekliyor. Kadınlar evin içinde kendileri bir müzik açıp oynuyorlar. Belki böyle meyve ve kola falan ikram ediliyor. Sonra gelini erkek tarafı alıp gidiyor (K23, 20, Halep, Kürt).

Değişen toplumsal koşullar altında ritüellerin biçimi değişse de kadının aile içi rolü değişmemiş gibi görünmektedir. Evlendikten sonra erkeğin ailesinin evine yerleşen yeni gelin sorumluluklarını bir erkeğin evinden diğer bir erkeğin evine taşımış, üstelik bu sorumluluk ve görevlere neslin devamı için doğurmak ve eşinin cinsel tatminini sağlamak eklenmiştir.

3.5.3. Tehdit ve Üreme Aracı Olarak Kuma Olgusu

Toplumda kurallar ile düzenlenen kadın ve erkeğin cinsellik içeren birlikteliği olarak tanımlanan evlilik kurumu yeni bireylerin topluma katılımı ve neslin sürdürülebilmesinin yanı sıra bireylerin maddi, fiziksel, cinsel, ruhsal ihtiyaçlarını karşılamamanın toplumca onaylanan yoludur. Evlilik şekilleri toplumdan topluma değişse de her toplumda kültürel müeyyideleri olan evrensel bir kurum olmaya devam etmektedir. Bazı kültürlerde çok eşlilik onaylanırken bazı kültürlerde ayıplamak ve yasalar ile engellenmektedir (Haviland, 1998: 284). Çok eşliliğin bireylerin doğasında var olduğunu söyleyen mikro yaklaşımların ve ruh bilimci bakış açısının toplumsallığı göz ardı ederek olguların toplumsal gerçekliğin bir sonucu olduğunu fark edemediğini söyleyen Durkheim (2013: 137,138) çok eşlilik bireyin ruhsal durumunun değil içinde yaşadığı toplumsal ortamın getirdiği kolektivitinin bir sonucudur demektedir. Katılımcıların çok eşlilik ile düşünceleri şöyledir:

Suriye’de erkekler dört kere evlenebilir. Zaten resmi nikâh yok. Çok kolay. Canı isterse alıyor canı isterse bırakıyor. Kadın erkeğin isteklerini yerine getirmezse kuma getirir diye korkuyor. Erkekler karısı çocuk

doğurmasa, çocuğu olmasa, cinsel ilişki istemese kuma getirebilir. Kadın tüm görevlerini yerine getirse bile yine de kuma getirebilir. Hakkı var erkeğin (K5, 36, Halep).

Benim babamın bir eşi daha vardı. Biz hiç görmedik kim olduğunu bilmedik. Annem de bilmedi. Sadece ayrı bir ailesini olduğunu bilirdik o kadar. Bir gece gelirdi bir gece o evde kalırdı. Annem tabi istemezdi kuması olsun. Babam sadece ona bir evlilik daha yapacağını bildirmiş o kadar. Biz göç ettiğimizde annemizi alıp geldik Türkiye'ye. Babam diğer ailesiyle Suriye'de kaldı (K27, 29, Halep).

Katılımcılar savaş ve göçle birlikte çok eşliliğin görülmediğini ya da nadiren görüldüğünü belirtmişlerdir. Değişen toplumsal koşullar erkeklerin ekonomik güçlerini kaybetmelerine sebep olmuştur. Mevcut aile üyelerinin geçimini sağlamakta zorlanan erkeğin yeni bir evlilik yapmak için uygun koşulları sağlayamadığı anlaşılmaktadır.

Suriye'de erkeklerin çoğunun birkaç karısı var. Daha çok 2 karısı olan var. Erkeklerin 4 kadın alması çok görülmez. Çok zengin olursa belki alır. Ama biz buraya geldik her şey değişti. Şimdi erkeklerde para yok. Evler küçük. Şimdi başka kadın getirse ona da bakacak. Ondanda birçok çocuk doğacak onlara da bakacak. Artık Türkiye'de zordur. Suriye'de kolay. Niye kolay? Geçinmek çok kolaydır orada. Bir erkek tek başına çalışsa bile çok rahat birkaç ev geçindirebilir. Burada bir evde birkaç kişi birden çalışıyor yine geçinemiyorsun. Ha ama Suriye'de başka. Şimdi biz görüşüyoruz telefonla oradaki akrabalarımızla. Duyuyoruz ki o kadar çok kadın ortada kalmış. Kimsesiz, aç, yoksul. Orada erkekler daha çok kuma getirmeye başlamış. Kadınlar bir lokma ekmek için kuma gitmeye razı (K4, 38, Halep).

Bize diyorsunuz niye kumayı kabul ediyorsunuz. Sanki sizde yok mu? Sizde daha beteri var. Türk erkekler çeşit çeşit kadınla gizli gizli yapıyor. Bizimki bellidir en azından. Gizli yapsa daha kötüdür. Zina olur hem öyle (K15, 40, Halep).

Çalışmada, çok eşlilik kadınlar için değil erkekler için kullanılan bir kavramdır. Suriyeli erkek birden çok kadınla evlenebilmekte (polijini), üç kere “boş ol” diyerek kolayca boşanabilmekte ve cinselliği baskı ve kontrolden muaf yaşamaya devam etmektedir.

Suriye'de erkekler kadınları hep kuma ile korkutmuş. Sen sohbetlerde onların her şeyi sakladıklarına bakma. Dayak yese de itiraz etmiyor. Parasız bırakılsa da sessiz kalıyor. Çünkü kuma getirebilir. Bunu hiçbir kadın istemiyor. Çocuk doğurmak istemese kuma getirebilir. Cinsel ilişki istemese kuma getirebilir. Dediğini yapmazsa kuma getirebilir. Diyeceksin kuma gelir mi öyle kolay kolay. Gelir. Hele göçten sonra yoksulluk var kimsesiz kalan birçok kadın var daha kolay gelir (K1, 32, Şam).

Arap kültüründe güncelliğini koruyan “Baba ölünce, dul kalan karısıyla üvey oğlunun veya ağabey-kardeş ölünce, dul kalan karısıyla hayattaki kardeşin evlenmesi” olan levirat tipi evliliğin kadını, çocukları ve aileyi korumak ve ailenin dağılmasını engellemek için yapıldığı öne sürülmektedir. Bununla beraber asıl amacın bir mal olarak görülen kadının aileden ayrılmasını ve mirasın bölünmesini engellemek olduğu iddia edilmektedir (Türküne, 1995:

183). Kadınlar levirat tipi evlilik yoluyla ya kuma olmakta ya da eşleri tarafından eski eltileri kuma olarak yaşamlarına dâhil edilmektedirler.

Savaşta kocam öldü ve dört çocukla ortada kaldım. Para yok, ev yok, yemek yok. Akrabalar karar verdiler kaynımla evlendim. Çocuklar ortada kalmasın diye böyle oldu. Bizim orada kocası ölenin kayını ile evlenmesi normaldir. Eskiden daha çokmuş. Şimdi daha az ama savaş bazı şeyleri mecburen yaptırıyor. Bana sahip çıktı. Eltimin çocukları babam size bakıyor diyor bazen çocuklarıma. Üzülüyorlar. Eski eltim şimdi kumam. Kim ister böyle olsun. Önce çok üzüldü oda istemedi beni ama aile büyükleri karar verdi. Ben bakamazdım o kadar çocuğa. Kocam ölmüş nereye gideyim. Savaş var ortalık karışık. En doğrusu böyleydi o yüzden böyle yaptık. Şimdi alıştık. Eşimin karısı da alıştı ama yine de istemez beni. Çocukları da istemiyor. Çocuklarımı eziyorlar. Geçiniyoruz kavga etmiyoruz. Ama mecbur geçiniyoruz, aynı evin içinde çok zor. Şimdi 5-6 aylık hamileyim. Keşke ayrı evim olsaydı daha iyi olurdu ama para yok. Burada Türklerin çok tuhafına gidiyor. Kuma ile yaşayan yok. Hele de eşimin önceden kaynım olduğunu öğrendiklerinde çok şaşıyorlar. Biz onlara değişik geliyoruz (K18, 30, Afrin).

Erkeğin çok eşliliğinin (polijini) nedeni ile ilgili çeşitli teoriler mevcuttur. Polijininin biyolojik bağlamından başka ekonomik, siyasi, demografik, dini, kültürel bağlamlarına dikkat çekilmektedir. Polijini olgusunu erkeğin cinsel arzusuna indirgemek toplumsal boyutunun göz ardı edilmesine sebep olmaktadır (White ve Burton, 1988: 881-887). Bununla birlikte Ortadoğu'da kullanılan “Kadının burnunu sürtmek istiyorsanız eve bir diğerini getirin” sözü kumalığın kadın için bir ceza ve aşağılama yöntemi olarak uygulandığının göstergelerinden biridir (Mernissi, 1995: 79, 80).

3.5.4. Çocukluğun Ziyarı: Çocuk Yaşta Evlilik Olgusu

“Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 20 Kasım 1989 tarih ve 44/25 sayılı kararına göre erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır” (URL: 23). Ortadoğu ve Kuzey Afrika’da 18 yaşından önce, çocuk sayılacak yaşta evlendirilenlerin sayısı 40 milyonu bulmaktadır (UNİCEF, 2018). Çocuk gelin sorunu ataerkin toplum içinde kadını değersizleştirmesine ek olarak ekonomik, politik, ideolojik etkenler ile şekillenen yoksulluk, şiddet ortamı, eğitimsizlik ve toplumsal kaos gibi faktörler ile ele alınmaktadır. Suriye Arap Cumhuriyeti 09/07/1953 tarihli ve 59 yasama sayılı Medeni Hal Kanununa göre erkek 18 kadın ise 17 yaşını doldurmak şartıyla evlilik yapılabilir. Fakat aynı kanun erkek 15, kız ise 13 yaşını doldurup buluğ iddiasıyla evlilik talebinde bulunabilir ve bu durum hâkiminin inisiyatifine bırakılmıştır (Sarıhan, 2018: 4). Bununla beraber imam nikâhının yaygın, resmi nikâhın ise önemsiz olması çocuk yaşta evliliğin artmasına sebep olmaktadır.

Araştırmada katılımcılara evlilik yaşı sorulmuş, çocuk yaşta evlilik ile ilgili düşüncelerini belirtmesi istenmiştir. Evlilik yapmış olan 25 katılımcının 13'ü 18 yaş ve üstünde evlilik gerçekleştirmiştir. Diğer 12 katılımcı ise çocuk olarak kabul edilen 18 yaş altında evlenmişlerdir.

Suriye’de kızlar erken evleniyor. Bir kız 15, 16 yaşına girdi mi evlenir. 18-19 yaşında kızlara evlenmek için geç kaldı diyorlar. En fazla 19 oldu mu o kız evde kalmış sayılıyor. Ben geç kaldım evlenmeye diye anneme bu kızı niye evlendirmiyorsun evde kaldı diyorlar (K23, 20, Halep).

Khalid (2013, 28)’e göre yoksulluk ailelerin kızlarını çocuk yaşta evlendirmeye iten sebeplerden biridir. Evlenen kızın geçimi artık kocasına devredilmiştir. Nielsen (2015) ailelerin “politik ve etnik ittifak” kurmak amacıyla çocuk yaşta evliliği onayladığını belirtmektedir. Ekonomik sebepler kadar kültürel normların da çocuk evliliğini desteklediğini belirten Nour (2009: 53) aileler kızlarını cinsel saldırıya uğramadan ya da cinsel ilişki yaşamadan evlendirmek istediklerini söylemektedir (akt. Nagar vd., 2018: 12, 22).

Küçükken evlenmesi iyidir kızların. Evine, kocasına, kaynanasına, kayınpederine erkenden alışır. Küçük gelin uyumlu olur söz dinler. Ben oğullarıma küçük gelin aldım. Geçimleri iyidir. Bir tanesi Türkiye’de evlendi. Kız 22 yaşındaydı. Geçinemediler ayrıldılar. Sıkıntıya gelemes asi olur yaşı büyük gelin (K30, 46, Halep).

Ben 13 yaşında evlendim. Evlilik ne nasıl oluyor bilmiyordum ki. Çok fakirdik. Fakirlikten verdi annem. Babam küçükken öldüğü için yeni baba geldi, sandım. Benden çok büyüktü. Gerdek gecesi ne olduğunu anlayınca başladım ağlamaya. Kocam da bana 15-20 gün dokunmadı. Benimle konuştular. Kaynanam görümcelerim. Alıştırdılar. Baktım mecburum. Anladım (K15, 40, Halep).

Çocuk yaşta evlendirilip gebe kalan kız çocukları için gebelik süreci ve doğum olayı hayati risk içermektedir. Dünya çapında 15-19 yaş kız çocukları arasında en yaygın ölüm sebebi adolesan gebeliği olarak bildirilmektedir (URL 30). Çocuk yaşta evlilik kadının genel sağlığını ve üreme sağlığını tehlikeye atmaktadır.

3.5.5. Boşanma, Miras, Velayet Hakları ve Kadının Hak Bilinci

Suriye’de 1953’te “Suriye Alıval-i Şahsiye Kanunu” ile ülkede “evlilik, miras, vasiyet, nafaka, velayet” gibi bireyin hukuki varlığı ile ilgili konular düzenlenmiştir (Mahmasani ve Dönmez, 1986: 360). Suriye Medeni Hal Kanunu’nun 85. maddesi ile 18 yaşını dolduran erkekler yasal olarak boşanma talebinde bulunabilirken kadınlar için böyle bir kanun maddesi yoktur (Landinfo, 2018: 14). Suriye’de kadınların idari olarak boşanma talebinde bulunma hakkı yoktur ancak geçimsizlik, erkeğin evin geçimini sağlamaması, kocalık görevlerini yerine getirmemesi gibi gerekçeler ile kadınlar şer’i mahkemelere başvurabilirler.

Uygulamada karmaşık ve uzun bir süreç gerektiren bu boşanma işlemleri bireylerin din ve mezheplerine göre de farklı yasal uygulamalar ile düzenlenmiştir (Mousa, 2018: 6). Katılımcılar ile yapılan görüşmelerde boşanmanın onlar için istenmeyen bir durum olduğu, eşlerinin onları boşamasından oldukça korktukları, boşanan kadınlara ise Suriye toplumunda iyi gözle bakılmadığı anlaşılmaktadır. Katılımcılardan K10, K20 ve K19 boşanmış olduklarını bildirmişlerdir. Bu boşanmaların kendi istekleriyle ve Türkiye'ye geldikten sonra olduğunu söylemişlerdir.

Ben 4 aylık hamileyken gördüğüm şiddete dayanamayarak ayrılmaya karar verdim ve Antalya'ya ailemin yanına geldim. Bebeğim doğduktan sonra 6 ay emzirdim. Sonra babasına verdim. Şimdi 5 yaşında. Bebeğini niye verdin diye sorarsan beni bir türlü boşamadı. Resmi nikâhım yoktu ama imam nikâhım vardı. Bana bir türlü boş ol, boş ol, boş ol demedi. Çocuğu verirsen derim dedi. Ben de boş ol desin diye çocuğu vermek zorunda kaldım. Dinimizde o beni boşamadıktan sonra boşanamıyorum. Kadının boşamaya hakkı yoktur. Suriye'de yaşasak boşanmaktan çekinirdim. Burası gibi değil. Burada daha özgürsün (K10, 27, Halep).

Halep'te iş yoktu. Parasız kaldık. Zor günler geçirdik. Antalya'ya geldik. Kazandığı parayla geçinmek mümkün değildi. Eşim bir gün ben daha fazla dayanamayacağım dedi. Suriye'ye gitti. Esad güçlerine katılmış. Düşün bizi öldürenler ile birlik olmuş. Biz hepimiz onu sildik. O bizim için bir haindir. İmam nikâhlı evliyedik ama erkek de olsa İslam'a ters şeyler yaptığı için benim boşanma hakkım oldu (K20, 32, Halep).

Buraya yerleştikten sonra bizim Suriyelilerden çok isteyen oldu beni ama Türk bir komşumuzun oğluyla evlendim. Nikâhım Türk kanunlarına göre kıyıldı. İmam nikâhı da kıyıldı. Türkler karısının kıymetini biliyor diye düşündüm. Suriyeli erkekler gibi olmazlar kadını ezmezler rahat ederim diye düşündüm. Fakat kültürümüz çok farklıymış sonradan anladım. Beni sürekli küçümsediler. Yaptığım yemeği beğenmiyorlardı. Bir şey istesem sanki Suriye'de gördün mü onu diye dalga geçtiler. Çok uzun süre evli kalmadım. Bir yıl olmadı baktım bana huzur yok ayrıldım. Nafaka istemedim. Suriyeliler dedikodumu çok yapıyor duyuyorum. Türk'le evlendi boşandı diyorlar. Suriye'de olsa boşanmazdım (K19, 24, Afrin).

Görüşmelerde kadınların boşanma yoluna gitmeyi tercih etmedikleri, aile içinde yaşanan her türlü şiddet eylemine katlanmayı tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Boşanmış olan 3 katılımcının Türkiye'de boşanmış olmaları ve Suriye'de boşanmaya cesaret edemeyeceklerini söylemesi boşanma durumunda kadınların düştüğü dezavantajlı durumu anlatmaktadır.

Dayak yedim, eziyet edildim. Çok zalimlik yaptılar. Ama boşanmadım. Boşansan nereye gideceksin. Suriye'de kadın boşandı mı hiçbir hakkı yok ki. Çocuk da vermezler nafaka da. Zaten dul kaldın mı ya gidip karısı ölmüş yaşlı biri alır seni ya da sefil olursun (K15, 40, Halep).

İslam hukukuna göre nikâhtan önce ödenen mehir (ücret) boşanma ya da eşin ölümü durumunda kadının sosyal ve ekonomik olarak teminatı olduğu düşünülen uygulamadır. Nikâh kıyılmadan önce ebeveynler tarafından karara bağlanan bir miktar para ya da mal evlenecek kadına verilir. Boşanma durumunda ise boşanmak isteyen taraf erkek ise mehrin

yarısını kadına geri öder. Evlilik fiilen gerçekleşmeden iptal edilmiş ya da erkek evlenecek cinsel olgunluğa ulaşmadan nikâh kıyılmış ise evlilik sonlandırılır ve kadına mehir ödenmez. Mehrin tasarrufu kadına aittir. Mal ya da para olarak kadına verilen mehri kadın istediği gibi kullanabilir (URL 26).

Kanunda kadının hakkı var ama gerçekte yok. Kadına evlenirken verilen mehir hep geri alınıyor. Hep gösteriş (K1, 32, Şam).

Evlenirken anlaşma yapılıyor. Kim ne vermek istiyorsa yazıyor. Kimi diyor ev, kimi diyor tarla, kimi diyor altın para. O kâğıtta yazanı yapmazlarsa kadının şikâyet hakkı var. Ama kim şikâyet edecek. Ya vermiyorlar ya da elinden alıyorlar sonra (K15, 40, Halep).

Evlenirken kıza bir şeyler alınsın diye veriliyor. Kıza kıyafet çeyiz alınsın diye. Ama o parayı olduğu gibi kızına kullanan az. Aile yiyor o parayı genellikle (K4,38, Halep).

Suriye’de çocukların velayet hakkı da 1953 “Kişisel Statü Kanunu” ile düzenlenmiştir. Buna göre çocukların velayeti babaya aittir. Eğer baba ölmüşse büyükbabaya ya da erkek akrabalarından birine verilir. Boşanma ya da baba ölümü durumunda erkek çocuk 13, kız çocuk 15 yaşına kadar velayet baba ya da başka bir akraba erkekte olmak kaydıyla annesiyle kalabilir. Bu yaştan sonra baba isterse çocukları yanına alabilir. Kadın bir başkasıyla evlenirse çocuklar kaç yaşında olursa olsun kadından alınır. Ebeveynlerin çocukları görme hakkı karşılıklı anlaşma ya da hâkim kararıyla düzenlenir (Van Eijk, 2016: 49-51). Kadın çocukların velayetini almış olsa bile çocuklarını ülke dışına çıkaramaz, pasaport alamaz (Landinfo, 2018: 16).

Çocuklardan 2.’si yanımda. Diğer çocuklarım eşimin ailesinde. Vermediler onlar 12 yaşından büyük. Aslında çocuklarım benimle kalmak istiyor. Hele kızım ağlıyor ama vermiyorlar (K20, 32, Halep).

Bizde çocuk erkeğin sayılıyor. Boşandı mı kadına hiçbir şey yok. Öylece çocuklarını da bırakıp çekip gidiyor. Çocuklar 12 yaşından küçükse anneye verilebiliyor. Ama anne eski kocasından habersiz onları bir yere götüremez. Kocasını yok ise kocasının ailesinden bir erkekten izin kâğıdı alacak. Seyahat edemez (K22, 32, Afrin).

Suriye Kişisel Statü Yasasına göre Müslümanlar için geçerli olan miras uygulaması kadına 1, erkeğe 2 pay, Hristiyanlara ise 2010 yılında yapılan düzenleme ile kadın ve erkeğe eşit pay şeklindedir (Mousa, 2018: 7). Fakat Suriye toplumunda bu yasa gündelik yaşamda karşılık bulmamaktadır. Kuran’da Nisa Suresi 11. Ayette (URL 18) belirtilen belirtilen mirastan erkeğe iki, kadına ise bir pay verilmesi konusundaki dini emri de mal paylaşımında uygulanmadığı görülmektedir. Suriye toplumunda kadınlar mirastan ne yasal ne de dini kuralların öngördüğü payı da alamadıklarını belirtmektedirler. Katılımcıların tamamı

babalarından kalan mirasından pay almadıklarını, Suriye’de böyle bir gelenek olmadığını söylemişlerdir. Kadınların miras ile ilgili ifadeleri şöyledir:

Kadına miras vermezler. Evlendi gitti tamam. Kadın başkasına geçti artık o aileden çıktı. Kocasına düşen paydan faydalanacak (K30, 46, Halep).

Eskiden kadınlar hiç mal talep etmezdi. Şimdi kadınlar da istiyor. Ama hoş karşılanmıyor. Kimse mirastan pay isteyen kadına destek vermiyor, haksız görüyor (K17, 29, Halep).

Görüşmelerde kadınların yetersiz de olsa birtakım hakları bulunduğu fakat kadınların bunları kullanmaktan çekindikleri ve kullanmayı tercih etmedikleri görülmektedir. Yasal düzenlemelerin ve dini hükümlerin kültürel kodlarla oluşmuş uygulamaları değiştiremediği ve kadın haklarının kullanımında toplumsal cinsiyetçi perspektifin hâkim olduğu anlaşılmaktadır.

3.6. Suriyeli Kadınların Doğurganlık Davranışları

Biyolojik olarak bir canlının rahminde yavru büyütüp doğurabilmesi ve üreyebilmesi yeteneği olarak tanımlanabilen doğurganlığın her toplum, kültür ve inanç yapısında farklı anlamları olmaktadır. Demografik veriler ve tıbbi istatistiklerde kullanıldığı şekliyle ise toplumda birim zamanda gerçekleşen canlı doğum sayısını ifade etmektedir. Toplumun gelişmişlik düzeyini gösteren bir veri olarak kullanıldığı gibi sağlık hizmetlerinin kalitesini de göstermektedir (Eşin, 2012: 19-21). Doğurganlığın farklı bağlamları olduğu gibi çeşitli sebep ve sonuçları bulunmaktadır.

3.6.1. Doğurganlığın Kültürel Kodları

Suriye etnik köken ve dini inanç çeşitliliğine sahiptir ve nüfusun çoğu Arap olmakla beraber Kürt, Ermeni, Çerkez, Türkmen, Hristiyan ve Ezidi’lerden oluşmaktadır (URL 27). Suriye’nin 1960’lı yıllardan itibaren doğurganlık oranlarındaki düşüş devletin nüfus artışıını destekleyen politikalarına rağmen devam etse de ülkede doğum hızı yüksektir. Suriye’de ailede çocuk sayısının fazlalığı kültürel olarak istenen ve desteklenen bir durumdur. Çocuk sayısının çokluğuna rağmen doğan çocuk sayısı arzu edilen sayıdan düşüktür. Kürt nüfusta doğum hızı oldukça yüksek olmasına karşın Sünni Arap nüfusun doğurganlık hızı diğer gruplara göre daha yüksektir. Bu durum İslam inancına bağlansa bile asıl sebebin Arap kültüründe var olan babasoylu evlilik ve mirasın erkek çocuğa kalacak olmasıdır. Bir kadın ne kadar çok çocuk yaparsa erkek çocuk doğurma olasılığı da artacağından ailelerde kadının doğurması teşvik edilen, istenen bir durum olmaya devam etmektedir (Courbage ve Todd, 2011: 55-58). Ülkede etnik köken ve inanç farklılıkları olsa da kültürel özellikler benzerlik

göstermektedir. Çalışmada ataerkil yapıya sahip bir Ortadoğu ülkesi olduğu düşünülen Suriye'de doğurganlık davranışları ve üreme örüntülerinin de bu yapıya göre şekillendiği düşünülmektedir.

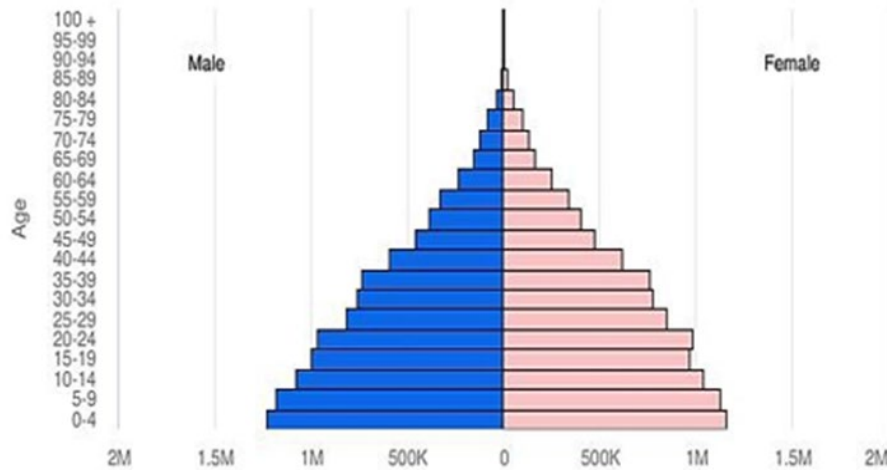
Kaynanam menopoza girdi. Nasıl adet görebilirim diye uğraşıyor. Daha çocuk doğurmak istiyor. Eltisinin 9 kendisinin 7 çocuğu var. Eltime yetişeyim diye uğraşıyor. Bizde çok doğururlar. Mesela benim annem 20 tane doğurmuş (K24, 28, Afrin).

Benim 8 çocuğum var. Aslında 11'di 3'ü öldü. Bizim orada herkesin çok. Doğmuşlar iyi ki doğmuşlar. Çocuklarım benim desteğim (K15, 40, Halep).

Benim 9 çocuğum var çok şükür. Çok çocuk iyidir. Benim hiçbir hastalığım yok. Çok doğurdum gençleştim (gülüyor) (K13, 49, Halep).

Kingsley Davis'in 1945 yılında ortaya koyduğu "Demografik Dönüşüm Kuramı" tüm ülkelerde yüksek doğum ve ölüm hızının düşük doğum ve ölüm hızına evrildiğini iddia ederek bunun modernitenin ve sanayileşmenin bir dayatması olduğunu ileri sürmektedir (akt: Özbay, 2015). Suriye'nin 1960'lı yıllardan itibaren doğurganlık oranlarındaki düşüş devletin nüfus artışını destekleyen politikalarına rağmen devam etse de ülkede doğum hızı yüksektir. Suriye'de ailede çocuk sayısının fazlalığı kültürel olarak istenen ve desteklenen bir durumdur (Courbage ve Todd, 2011: 56). Suriye'de doğum hızı 2021 yılı verilerine göre %0,23'tür ve total doğurganlık hızı 2.85'tir (URL 24).

Grafik 1: Suriye Nüfus Piramidi (2021)

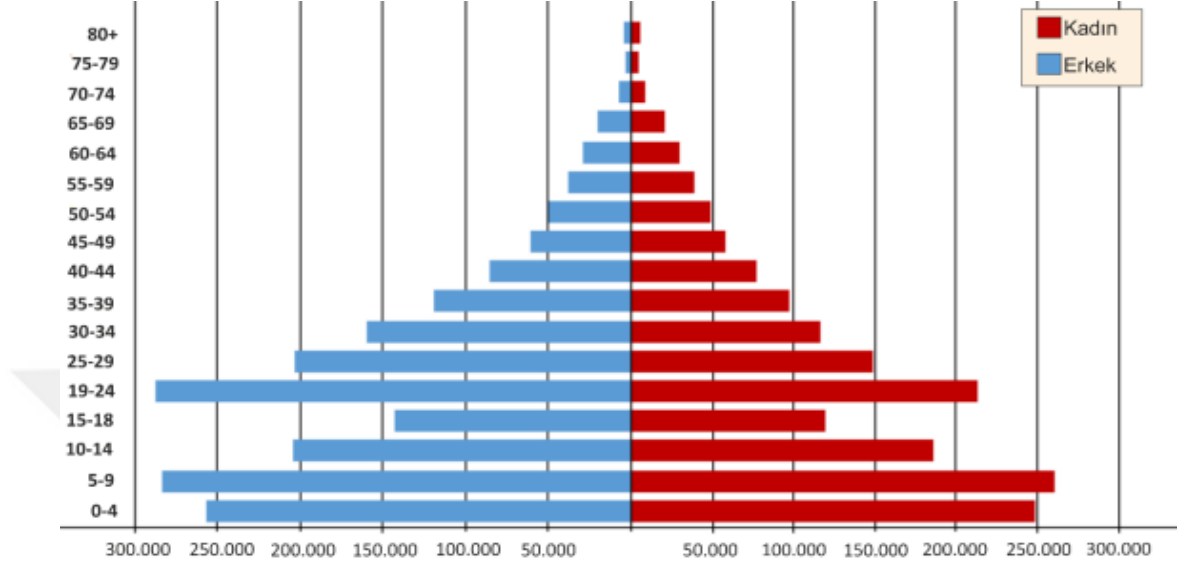

Kaynak: (CIA, 2021) (URL 24)

Bireylerin üreme zamanları toplumsal olarak belirlenen uygun bir yaşa gelmiş olmak ve ailenin geçimini sağlayabileceği bir gelire sahip olmak koşuluna bağlanırken, mekân bağlamında üreme kontrolü ise kentsel nüfusun planlanması şeklinde olmaktadır. Tüm bu sebepler ile üreme, beden ve nüfus kontrolü politik bir alandır ve üreme kontrolünün “zaman”

ve “mekân” bağlamı olduğu iddia edilmektedir (Turner, 2008: 40-41). Suriyeli bireylerin göçle yerleştikleri yeni mekân olarak Türkiye’de doğurganlık durumlarında artış olduğu görülmektedir. Grafikte genç nüfustaki artış dikkat çekmektedir.

Grafik 2: Türkiye’deki Suriyelilerin Nüfus Piramidi (2020)

Kaynak: (Sönmez ve Ayık, 2020: 69)

3.6.2. Ataerkil Pazarlık ve Doğurganlık Örüntüsü

Ortadoğu ve özellikle Arap toplumunda doğurganlık davranışlarının kökeninde kültürel örüntülerin önemli rol oynadığı düşünülmektedir. İbni Haldun (2013: 2001) çöl gibi doğa şartlarının biyolojik varlığı sürdürmeyi zorlaştırdığı bir coğrafyada toplulukların hayatta kalabilmelerini bireylerin özellikle de erkek bireylerin sayıca çok olmalarına bağlamaktadır. Bireyler yakınlarının karşılaştıkları bir zorluk ya da saldırı karşısında içgüdüsel bir bağlılık davranışı ve savunma duygusuyla hareket etmekte ve kendisinin zarar göreceğini bilse dahi yakınlarını korumaya çalışmaktadır. Toplum içinde bireylerin kan bağı ve akrabalık derecesi ne kadar yakınsa dayanışma ruhunun da o derece kuvvetli olacağını belirtmektedir.

Suriye’de ne kadar çok çocuk o kadar şeref. Erkeklerin çocukları, kızları değil de oğlan çocukları ne kadar çoksa milletin içinde o kadar gururlu gezerler (omuzlarını geriye doğru atarak yürüme taklidi yapıyor). Desinler ki vay bu adamın bileği bükülmez (K4, 38, Halep).

Kimin çocuğu çoksa ona kimse zarar veremez. Korkarlar. Bilirler onlar kalabalıktır, güçlüdür (K15, 40, Halep).

Çocuğu çok olanın her şeyi çok oluyor. Çalışanı çok oluyor. Malı mülkü çok oluyor. Gücü çok oluyor. Soyu kalabalık olanın sırtı da yere gelmiyor (K30, 46, Halep).

İbni Haldun (2013: 201) bireyin toplumsal yaşamda varlığını sürdürebilmesinin ancak toplumsal bir iş bölümü ile mümkün olabileceğini söylemektedir. Bireyler gündelik yaşamda çeşitli zorluklar ile karşılaşmaktadır. İbni Haldun'a göre Allah hayvanlara verdiği güç ve saldırganlık karşısında insanlara akıl ve analiz etme yeteneği vermiştir. Doğada insanoğlunun bu hayvan saldırılarına karşı koyabilmek için saldırı taktikleri ve araç gereç kullanımı gibi becerileri olsa da bunu tek başına gerçekleştirecek gücünün olmadığını belirterek toplumsal yaşamda her bireyin diğerine ihtiyacı olduğunu belirtmektedir.

Bu savaş bize gösterdi ki akrabası olan arkası kuvvetli olanlar perişan olmadı. Çoğu insan göç edemedi. Niye? Bir destekçin olacak. Mesela çoğu Suriyeli akrabalarının yanına göçtü. Akrabası olanlar evlerini önceden ayarladı. Çok yardım ettiler (K26, 42, Şam).

Benim 5 oğlum var. Keşke 5 daha olsaydı diyorum. Kocam hapisteydi oğullarım arkamdaydı. Kimse yan gözle bakamadı. Savaş oldu göç oldu buraya bilmediğimiz yerlere geldik. Onlara güvenerek geldim. Bana hiç zorluk yaşattırmadılar. Ama kimsesi olmayanlar sefil oldu (K3, 37, Halep).

Ortadoğu kültüründe var olan çok eşlilik ve cariyelik sistemi kadınları çocuk doğurmaya teşvik etmektedir. İslam dinine göre köle kadın (cariye), sahibi olan erkekten çocuk doğurursa doğurduğu çocuk ve kendisi köle statüsünden kurtulur. Evli özgür kadın çocuk doğurmak istemediğinde kocası bir başka kadını kuma olarak alabilmektedir ve bu durum hukuki olarak erkeğin lehine olacak şekilde düzenlenmiştir. Ortadoğulu kadın çocuk doğurarak ekonomik kaynağını ve konumunu koruyabilmektedir. Leila Ahmed (2003: 61, 62)'e göre Arap kültüründe kadının doğurması ve anneliği yüceltilmektedir ve bu durumun dini kaynaklar ile desteklenmesi kadının ikna edilmesinde etkili bir yöntem olmaya devam etmektedir.

Doğurmak istemesem de korunamıyorum. Eşim doğurmazsam kuma getireceğini söylüyor (K2, 38, Halep).

Çocuğum olmadığı için eşimin ailesi beni istemiyor. Oğlumuz zürriyetsiz mi kalacak diyorlar. Eşime de kuma getirmesi için baskı yapıyorlar (K17, 29, Halep).

Ortadoğu'da kadınlar mirastan pay alamamaktadır. Üst sınıfa ait kadınların kendi mülkü olabilmekte ancak bunun aile bütünlüğünü tehlikeye atacağı ön kabulüyle erkek tarafından mülküne el konulabilmektedir. Kadınlar bekledikleri güce ve güvenceye ancak doğurdukları erkek çocukları sayesinde kavuşabilmektedir. Kadınlar tüm bu toplumsal örüntüler içinde var olabilmek adına birtakım taktikler geliştirerek bir anlamda ataerki ile pazarlık yapmaktadır (Kandiyoti, 1996: 120-123).

3.6.3. Üreme Yetisinin Olmaması (İnfertilite) ve Kadınlığın Annelik Bağlamı

Ataerkin kadına yüklediği rol ve sorumluluklardan biri olan annelik ve infertilite sosyokültürel bağlamda kadının kimliğini doğurma durumuna indirgemekte, kadın ya “anne” ya da “kısır” kimliğine bürünmektedir. ‘Çocuklar artık istenmez olunca kadınlar da artık gereksiz olur’ sözü toplumsal cinsiyetçi bakış açısının “anne” olmaz ya da olamaz ise kadını yok saydığını anlatmaktadır (Woolf, 2012: 125).

Sekiz yıllık evliyim. Çocuk olmadı. Kocam kuma getirdi. Çok ağladım çok üzüldüm ama elden ne gelir. Şimdi beş aylık oğlu var. Belki Allah bana da nasip eder bir gün (K25, 27, Halep).

Toplumun kadına biçtiği bir rol olarak anneliğin bir takım toplumsal etkinlik ve bağlar bütününden oluştuğu düşünülmektedir. Anneliğe atfedilen görevler yani bireyin beslenme ve bakımına dair tüm faaliyetler esasen kadının yalnızca kendi çocuğu için değil aile içinde tüm bireylere, hasta ve yaşlılara verilen bakımı kapsamaktadır. Bu durum anneliğin yalnızca erkek değil kadın tarafından da toplumsal süreçler ile oluşturularak özümsemişliğini göstermektedir. Ataerki kadının besleme ve bakım gibi görevlerini sürdürmesi için anneliği kutsallaştırmakta ve her kadın tarafından istenen bir durum olduğunu ve olması gerektiğini vurgulamaktadır (Forcey, 1987: 157-162).

Ben evlenip anne olmak istiyorum. Çocukları çok severim ben. Çocuğum olsun severek bakarım. Bir kadın için en güzel şey anne olmak bence (K6, 18, Halep).

Nişanlıyım. Şimdi evlenene kadar çalışacağım tekstilde. Evlendikten sonra bırakacağım. Çocuklarımı büyütme istiyorum. Evimle çocuklarımla ilgili hayaller kuruyorum (K23, 20, Halep).

Biyolojik bir sebeple kadın ya da erkeğin üreme yetisinin olmaması, çocuk sahibi olamaması anlamına gelen İnfertilite her iki cinsiyete de toplumsal baskı uygulanması sebep olsa da kadınlar açısından farklı şekilde deneyimlenmektedir. İnfertilitenin sosyokültürel, sosyoekonomik ve psikolojik boyutları olmakla beraber yarattığı toplumsal baskının hem uygulayıcısı hem de baskıya maruz kalan tarafı kadın olabilmektedir. Dyer vd. (2017), Afrikalı göçmenler üzerinde yapılan bir çalışmaya atıfta bulunmak geleneksel toplumlarda ailelerin çocuk sahibi olma güdülerinin çok daha baskın olduğunu ve infertilitenin sosyal baskıya neden olduğunu belirtmektedir.

On bir senedir evliyim. Çocuğum olmadı. Suriye’de doktora gittim olmadı. Türkiye’de gittik. Tüp bebek tedavisi gördüm birkaç ay önce ama başarısız oldu. O kadar çok üzüldüm ki. Eşim de çok üzüldü. İkimiz de ağladık. Eşimin ailesi çok baskı yapıyor bize. Eşim inşaatta çalıştı, 20 bin TL para biriktirdi tüp bebek için. Elleri parçalanana kadar çalışıyor görsen elleri hep yara olmuş. Annesi diyor ki ona bu para boşa gitti bir tane eş getirseydin daha iyi olurdu. Eşime de çok baskı yapıyorlar kuma getirmesi için. Onun için de kolay değil. Diyor ki kimseyi görmek istemiyorum (K17, 29, Halep).

Biyoloji temelli varsayımlar çocuk sahibi olma isteğinin içgüdüsel bir dürtü olduğu iddia etmektedir. Toplumbilimciler ise bu dürtülerin varlığını yadsımamakla birlikte bireylerin anne baba olma dürtülerinin gücünü içinde yaşadıkları toplumsal kültürün şekillendirdiğini düşünmektedir. Ataerki toplumlarında “soyadının devamı” son derece önemlidir ve bu durum çocuk isteğinin birincil sebebi olmaktadır (Bos ve Van Rooij, 2007: 19-21).

3.6.4. Toplumsal Cinsiyet ve Üreme Sağlığı İlişkiseliliği

Üreme hakkı, “insanların tatmin edici ve güvenli bir cinsel yaşamlarının olması, üreme yeteneğine ve üreme yeteneklerini kullanmada karar verme özgürlüğüne sahip olmaları demektir” (Akın vd., 2009: 4). Toplumsal cinsiyetçi baskılar, kültürel faktörler ve muhafazakâr gruplar kadının üreme hakkının kullanımında oldukça güçlü bir etkiye sahip olabilmektedirler. Kadının biyolojik varlığının parçası olan üreme fonksiyonlarını ve doğurganlığını toplumsal varlığının bir şartı olarak gören ataerki, üreme fonksiyonlarını da belli kurallar ve toplumsal sözleşmelere bağlamış görünmektedir. Görüşmelerde kadınlara 2 yıldan daha sık aralıklarla doğum yapmanın kadın sağlığını olumsuz yönde etkilediğini bu konuda ne düşündükleri sorulmuştur.

Ben 11 tane doğurmuşum. Vallahi bilmiyorduk ki ara verelim. Her sene bir tane doğururdum neredeyse. Ağzımda diş kalmadı. Her çocuk bir diş aldı (K15, 40, Halep).

Benim 9 tane var. Ölenlerde oldu bilmem kaç tane. Belki 2 belki 3. Bizde korunmak diye bir şey yok. Allah verdimi doğuruyorsun. Şimdi gençler daha başka ama bizde öyle bir şey yoktu. Ne hastalığın var dersen kanım çok düşük. O kadar doğum kan mı bıraktı bende (K13, 49, Halep).

Ben 1 yılı biraz geçti evliyim. Oğlum 9 aylık. Şimdi yine hamile kalmak istiyorum. Kocama söz verdim her sene 1 tane doğuracağım. Kocamı sevindirmek istiyorum (K14, 20, Halep).

Bizde 2 tane oğlun olacak ondan sonra belki ara verebilirsin. Korunabilirsin ama 2 oğlanı garantilemeden korunmak yok (K11, 22, Şam).

Katılımcılara içinde bulundukları şartlarda jinekolojik problemler yaşadıklarında sağlık hizmeti almaları konusunda eşlerinin tutumları sorulmuştur. Aynı şartlarda erkek bireylerin genital organları ya da üreme sağlığı ile ilgili sorun yaşandığında tutumlarının ne olduğu sorusu da ilk cevaptan sonra eklenmiştir. Katılımcıların anlatıları şöyledir:

Benim 4-5 ay önce rahmimden kitle aldı doktor. Oturma iznimiz olmadığı için çok pahalı oluyor. Bize ağır geliyor. Kontrole gitmem lazım. Çünkü birkaç gün önce bir şeyler düştü benden. Para yok gidemiyoruz. Kocaların orasına bir şey olsa dururlar mı (gülüyor). Koşarak giderler paraya bakmazlar (K4, 38, Halep).

Hamileyim, 6 ay oldu. Hiç doktora gitmedim. Kontrol olmadım. Hiç tahlil yaptırmadım. Hamilelik için para harcar mı bizimkiler. Hamilelik işte doğurursun diyor kaynanam. Ben o kadar çocuğu doktora giderek mi doğurdum diyor. Ben biliyorum aslında ultrasona girmem lazım. Sakat mı, sağlıklı mı gösteriyor. Bir sefer sağlık ocağında kan verdim. Doktor dedi çok kansızsın. Bir daha da gitmedim. Allah büyük, inşallah sağlıklı doğar (K18, 30, Afrin).

Katılımcılara ergenlik çağına girmiş kız çocuklarını hiç jinekolojik kontrole götürüp götürmedikleri sorulmuştur. Ataerkil toplumsal yapıda kadının cinselliği ve üreme sağlığı evlilik ve doğurganlıkla ilişkilendirildiğinden kız çocuklarının bir jinekoloğa hiç götürülmediği ve kontrolden geçmediği öğrenilmiştir.

Kız çocuğunu niye götürelim kadın doktoruna. Bekârdır daha. Hem ondan sonra laf söz olsun bu niye gitti kadın doktoruna. Varsa bir hastalığı evlenince belli olur (K2, 38, Halep).

Ataerkil toplumda kadının çocuk sayısına, gebelik aralığına, ne zaman ve nasıl doğuracağına hiçbir baskıyla karşılaşmaksızın karar verebilmesi toplumsal, kültürel dini ve ekonomik boyutları içeren kompleks yapılara bağlı olmaktadır. Kadınlar içinde yaşadığı toplumun kendilerini konumlandıkları statüye göre bu hakkı kullanabilecek araçlara ve daha önemlisi bilgiye ulaşabilmektedir. Sağlık hizmeti alabilmek için maddi gücü bulunmayan, okuryazar olmayan, bulunduğu ülkenin dilini bilmeyen ya da hizmete ulaşımı bulunmayan bölgelerde yaşayan kadınların bu hakkı kullanabilmesi oldukça zor görünmektedir. Bununla birlikte cinsel istismar ve şiddete maruz kalan kadınlar toplumsal baskı ve utanma sebebiyle bunu dile getiremeyebilirler. Aile içinde eşi, kayınpederi ya da aile bireylerinden biri tarafından baskı gören ve kamusal alanda bulunamayan kadınlar için de bu hakları kullanmak zorlaşmaktadır. Görülmektedir ki kadınların üreme sağlığı hizmetlerinden faydalanmaları ve üreme haklarını kullanabilmeleri mali kaynakların yeterliliğinden fazlasını gerektirmektedir (Petchesky, 2003).

3.6.5. Göçün Doğurganlık Davranışına Etkisi

Göç bireyleri, kültürleri, inançları, örf ve adetleri ve malları bir yerden bir yere taşımakla kalmamakta, hastalıkları ve vektörleri de taşımaktadır. Bununla beraber göç bireylerin metabolizmasını, ruhsal sağlıklarını ve doğurganlıklarını etkilediği gibi doğurganlık davranışlarını da belirleyebilmektedir (Crawford ve Campbell, 2012: 3). Görüşmelerde katılımcıların bazıları değişen yaşam koşullarında çocuk istemediklerini dile getirmişlerdir.

Bizim 3 çocuğumuz var. Kocam diyor 1 tane daha olsun. Kızdım ona. Dedim vatan yok, para yok, güvence yok. Deli misin sen? Çocuk yapamayız. Ben hap kullanıyorum (K1, 32, Şam).

Kadınlar şimdi Suriye'deki kadar çok doğurmuyorlar. Onlar da Türklerden öğrendi. Az çocuk istiyorlar. Suriye'de olsa büyüklerden korkarlardı. Kocalarını da kandırmışlar. Doğurmuyorlar (K30, 49, Halep).

Burada para yok. Hasta oluyor doktora götüremiyoruz. Gelecekleri ne olacak belli değil. Suriye'deki günler geçmişte kaldı. Şimdi her şey zordur. Doğmuş olanları kurtarsak yeter (K28, 21, Afrin).

Gilmore (1990: 48) Akdeniz çevresinde yer alan ülkelerin kültürlerinde güçlü erkeğe atfedilen görevlerin ailesini korumak, neslin devamı için eşini gebe bırakmak ve geçimlik ihtiyaçları karşılamak olduğunu yazmaktadır. Göçle birlikte yaşanan ekonomik zorlukların, güvencesiz çalışma koşullarının ve ait oldukları toplumsal kültürün baskı gruplarından uzaklaşmış olmanın kadınlık ve erkeklik rol ve temsillerini de değişime uğrattığı görülmektedir. Bu değişimin hızı yavaş olsa da derin ve etkili olduğu anlaşılmaktadır.

3.6.6. Doğum Kontrol Yöntemi (Kontrasepsiyon) ve Erkeğin Cinsel Konforu

Kadının üreme sağlığını etkileyen en önemli biyolojik süreçlerden biri olan gebeliğin kadın, erkek ya da her ikisi tarafından istenmediği durumlarda Kontrasepsiyon son derece etkilidir. Ataerkil toplumda Kontrasepsiyon uygulamak ve sorumluluğunu taşımak çoğunlukla kadına yüklenmektedir. Erkekler anatomik olarak kullanımı kolay ve yan etkisiz yöntemler olan prezervatif ve geri çekme yöntemlerini cinsel zevki engellediği ya da azalttığı gerekçesiyle kullanmayı reddedebilmektedir. Kadın Kontrasepsiyonu ağırlı ve yan etkileri olabilen hormon replasmanları, RİA (rahim içi araç) kullanımı, Tüp ligasyonu (yumurtalık kanallarını kesilme ya da bağlanması) ve kimyasallar içeren spermisit (sperm öldürücü) ilaç kullanımı gibi yöntemlerdir (Başer vd., 2020). Bu durumda erkekler gebelikten korunma sorumluluğunu ve sıkıntısını da kadına yüklemiş görünmektedir.

Benim 5 tane çocuğum var. Eşim hala çocuk yapmak istiyor. Ben eşime kesinlikle bir daha çocuk doğurmak istemediğimi söyledim. Doktora gittim lolap (Rahim içi araçtan bahsediyor) taktırdım fakat o beni hasta etti. Karın ağrısı yaptı. Çok kanama yaptı. Çıkarttırdım. Şimdi eşim poşet gibi bir şey var ya (Dolaptan çıkardığı kondomu gösteriyor) bunu kullanıyor (K4, 38, Halep).

Annem babama marketten prezervatif alıyor. Babama kalsa hala çocuk olsun ister. Annem artık istemiyor. Lolap çok kanama yaptı. Hap midesine dokunuyor. Babama dedi ki mecbur sen korunacaksın artık (K10, 27, Halep).

Yapılan görüşmelerde Suriyeli kadınların kontrasepsiyon ve kontraseptifler hakkında yeterince bilgi sahibi oldukları anlaşılmaktadır. Yan etkileri sebebiyle gelişmiş ülkelerde tercih edilmeyen ancak gelişmekte olan ya da geri kalmış ülkelerde sık kullanılan RİA'nın en tercih edilen kontraseptif olduğu öğrenilmiştir.

Bende 5 çocuk var. Bir daha çocuk istemiyorum. Yoksulluk var. Bunlara bakamıyoruz. Eşim anlamıyor. Olacak diyor. Allah verirse doğur diyor. (Kontraseptif kullanması öneriliyor.) Korunursam kocam kızar. Gizli gizli hap içsem bile doğurmuyorsun diye kuma getirir, O (K2, 38, Halep).

Katılımcıların kontrasepsiyon kullanmak isteseler bile eşleri tarafından engellendikleri anlaşılmaktadır. Doğurmadıkları zaman baskı ve şiddet gördüklerini ya da kuma tehdidiyle korkutulduklarını dile getirmişlerdir. Türkiye’de birinci basamak sağlık kurumlarında ücretsiz olarak dağıtılan kontraseptifleri Antalya’da oturma izinleri olmadığı için alamadıklarını belirtmişlerdir.

3.6.7. Üreme Kontrolü Bağlamında Küretaj Din ve Kültür İlişkisi

Üreme kontrolü bağlamında kullanılan kontrasepsiyon yöntemleri gebeliği önlerken, oluşmuş gebeliği sonlandırmak amacıyla uygulanan küretaj işlemi, anne ve bebeğin hayati tehlikesi söz konusu olduğunda uygulanmaktadır. Türk Ceza Kanunu Madde 100’de “Gebelik süresi on haftadan fazla olan kadının çocuğunu isteyerek düşürmesi hâlinde, bir yıla kadar hapis veya adlî para cezasına hükmolunur” ifadesi yer almaktadır (URL 25). Küretaj işleminin bir doğum kontrol yöntemi olup olamayacağı tartışmalı bir konu olarak güncelliğini devam ettirmektedir. Küretajın başta dini, psikolojik, ideolojik, politik ve ekonomik yönü bulunmaktadır (Yıldırım, 2018: 56). Katılımcıların Küretaj ile ilgili düşünceleri farklılık göstermektedir.

Dinimizde kesinlikle gûnahtır. Bazıları 40 günlük olmadan kürtaj haram değil diyor. Bunu nereden uyduruyorlar. Hadisler uydurmuşlar. Kuran yasak demiş ona inanmıyor. Haramdır bir canı almak (K1, 32, Şam).

Suriye’de 2 ay dolmadan kürtaj olabilirsin. Hocalar öyle diyor. Kürtaj olmak istersen doktora gidiyorsun. Para veriyorsun. Kürtaj yaptırabilirsin ama çok yaptıran duymadım. Kimsenin çok istediği bir şey değil. Çocuk sevilir istenir Suriye’de (K3,37, Halep).

Leila Ahmed (2003: 62) küretajın dinen kabul edildiği bazı mezhepler ve bu mezheplerin delil olarak gösterdiği hadislerin varlığından söz etmektedir. Bu hadislerin Kuran ayetleri kadar geçerli kabul edilmese bile etkisinin yadsınamaz olduğunu belirtmektedir. Sözü geçen hadislerden İbn Abidin Redd’ül Muhrar’a göre gebeliğin 120. gününe kadar ruhu ve organları oluşmadığından bir insan sayılmayan cenin kürete edilebilir. Şafi mezhebinden olan Remli’de benzer görüş dile getirmiştir (Duman: t.y). İnancı küretaja izin verse de bu kadın için ruhen oldukça zor bir karardır. Kadının hamileliği öğrendiği andan itibaren beden ve ruhen anne olma sürecine girdiğini belirten Clara Zetkin (1992: 234) "kürtaja başvurmuş bir kadının gözlerinde görülebilen ruhsal kargaşa ve özlem, ananın özgürlüğü ne pahasına satın

aldığını göstermeye yeterlidir” demektedir. Küretaj bir kadının en zor kararlarından biridir. Kadını beden ve ruhen sarsabilmektedir.

Son çocuğu istemiyorduk ama istemeden oldu. Hap kullanıyordum ama yine de hamile kaldım. Küretaj olmayı düşündüm ama vazgeçtim. 40 gün olmadan küretaj günah değil çünkü. Hastaneye gittim özel hastane küretaj yapmadı. Parasını verecektik ama bilmiyorum niye yapmadı. (Kendisine Türkiye’de risksiz gebeliklerde küretajın hukuken yasak olduğu söylendiğinde şaşırıyor). Sonra başka bir doktor yapacaktı ama ben kıyamadım. Kendimi suçlu hissettim. Vazgeçtim (K27, 29, Halep).

Küretaj karşıtı hareketlerin anti feminist hareketlerden ziyade taktiksel hareketler olarak yorumlanması gerektiği, evlilik dışı cinsel ilişki ve küretaj hakkının erkeklerin lehine sonuçlandığı ve erkeklerin evliliğin yükümlülüklerini üstlenmeden cinsel ilişki rahatlığını elde ettikleri savunulmaktadır (Ginsburg, 1984’den akt. Kandiyoti, 1996: 129). Bununla beraber Evelyn Reed (1985: 71), küretaj hakkının kadın hakları mücadelesinin en önemli kazanımlarından olduğunu ve bunun kadının kendi bedeni ve üreme fizyolojisi üstünde karar verebilme hakkıyla birlikte ataerkil yapıya bir başkaldırı olduğunu dile getirmektedir.

Türkiye’de küretajın yasak olduğunu duymuştum. Bir arkadaşım küretaj olmaya gitti çocuk istemiyordu. Türkiye’de geçinmekte zorlanıyorlardı. Ama demişler yasak. Almak istememişler. Doğurup doğurmayacağına nasıl karışıyorlar din izin verdikten sonra (K24, 28, Afrin).

Mesela savaşta Suriye’de bazılarının başına o kötü iş geldi. Hamile kaldılar. O çocuğu doğurmak zorunda mı? Ya aldıracak ya düşürecek (K4, 38, Halep).

Beş çocuğumuz var. Zor şartlarda yaşıyoruz. Çocuklarımıza bakmakta zorlanıyoruz. En küçük çocuğumuz 1 yaşında ve nöbet geçiriyor. Epilepsi hastası dedi doktor. Test ve tahlilleri yapılacak. Dün tekrar hamile olduğumu öğrendim. Aldırmak istiyoruz. Çünkü bizim bu hasta kızımızla ilgilenmemiz gerekir. (Müslüman olduğunu belirten katılımcıya dininiz buna izin veriyor mu sorusu soruluyor). Dinen 40 günlük olana kadar izin var. Ruh verilmedi henüz o bir insan sayılmaz. Kuranda buna izin veren ayet var. Hangi ayet tam bilemiyorum ama hadisler var onları biliyorum. O yüzden vakit geçmeden aldırmahtım (K29, 28, Halep).

Kadın bedeninin politik bir malzeme olması, ne kadar doğurması gerektiği, küretaj olup olamayacağı, cinselliği kiminle ve ne şekilde yaşayabileceği, bedenini gösterme şekli ya da ne kadar gösterebileceği, örtünme biçimi, süslenme şekline kadar müdahaleyi beraberinde getirmektedir. Yaşam iki kutup üzerinde siyasallaşırken bunu bedeni tahakküm altında tutan “anatomo-politika” ve bedenin biyolojik süreçlerini kontrol eden “biyo-politikalar” üzerinden örgütlenerek yapmaktadır (Foucault, 2003: 103). Kadınlar toplumsal eşitsizliği ortadan kaldırmak kendi vücutlarının, doğurganlıklarının, yeni nesilleri büyütmenin ve bunların denetimi ile görevlendirilmiş tüm kurumların denetimini ele geçirmelidir (Firestone, 1993: 21,

22). Elde edilen bulgular kadınların bu kontrol mekanizmalarını kendi kontrollerine almasının mevcut ataerkil toplumsal düzende oldukça zor olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Savaş ve çatışma ortamlarının varlığı dünyanın çeşitli bölgelerinde süregelmekte ve kitlesel göç hareketlerinin en önemli sebepleri arasında sayılmaktadır. Türkiye sınırlarının hemen ötesinde yaşanan Suriye iç savaşı ise sosyo-ekonomik boyutlarıyla büyük bir coğrafi alanı etkileyen insan hareketliliğine sebep olmuştur. Göçle birlikte tabakalaşma ve eşitsizlikler daha da belirginleşebilmektedir. Bu durum özellikle kadınların dezavantajlı konumunu derinleştirebilmektedir. Yaşam alanlarının yakılıp yıkılması insanların hayatlarını zorlaştırırken sebep olduğu güvensizlik ortamı ise kadınları bir kez daha tehlikeye atmaktadır. Yaşanan bu kargaşa ve belirsizlik ortamında kadınlar bir birey olarak hayatta kalmaya çalışılırken bir kadın olarak toplumsal cinsiyet kalıplarının ürettiği eril gücün cinsel istismarından kendilerini korumak zorunda kalmaktadır. Ataerkil toplumun zayıf, kırılgan ve edilgen kabul ettiği kadın göç sürecinde kendi yaşamsal varlığını ve ataerkil yapının farklı anlamlar yüklediği namusunu koruyabilmek adına eril gücün gölgesine sığınmak durumunda kalmaktadır. Evlilik yoluyla güvenliğini ve geçimini garantiye almak isteyen mülteci kadınların bir kısmı göç ettikleri yeni ülkede kendilerinden yaşça büyük erkekler ile evlenme yoluna başvurabilmektedir. İçinde bulundukları şartların zorluğu eril güç tarafından suiistimal edilebilmekte ve çocuk yaşta evlendirilebilmektedirler. Çocuk gelin sorunu yasal olmayan bir birliktelik şekli olarak kadını hukuki zeminde dezavantajlı kılmaktadır. Ayrıca tıbbi, biyolojik ve ruhsal sorunları da beraberinde getiren travmatik bir olgu olarak toplumda varlığını sürdürmektedir. Yapılan çalışmada savaş ve göç sürecinin kadınlar açısından zorlayıcı bir süreç olarak deneyimlendiği belirlenmiştir. Kadının biyolojik varlığının doğasından kaynaklanan zorluklar savaş ve göçü kadın için çok daha sıkıntılı bir sürece dönüştürebilmektedir. Kadınların regl dönemleri gibi özel hijyen ve bakıma ve bunun için gerekli ped ya da temiz çamaşır gibi ürünlere erişememeleri, anatomik yapısının enfeksiyon ve sistemik hastalıklara açık oluşundan dolayı üreme sağlığını riske atmaktadır. Doğurganlık özelliğinden dolayı bir başka canlıyı bedeninde taşıyıp büyüten kadınlar göç sürecinde hamilelik durumunda hem kendinin hem bebeğinin hayatı için endişe yaşamaktadır. Doğum gibi özel şartlar altında gerçekleştirilmesi gereken ve bir kadının en kırılgan anlarından biri olan bir olayın göç sürecinde uygun olmayan şartlarda gerçekleşmesi annenin ve bebeğin yaşamını tehdit edebilmektedir. Bu süreçte kadınlar abortus (düşük), düşük doğum ağırlıklı bebek, prematüre doğum, anne ölümü ya da bebek ölümü gibi sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedirler.

Kadınların savaşla birlikte göç etme konusunda erkeklerden daha kararlı ve istekli oldukları anlaşılmaktadır. Kadınların karar sürecine dâhil oldukları ve eşlerini göçe teşvik

ettikleri belirlenmiştir. Suriyelilerin genel olarak aileleriyle, eş ve çocuklarıyla göç ettikleri görülmektedir. Göçün aile göçü şeklinde yapılması süreci zorlaştırsa da göç sonrası yeni yerleşilen ülkeye adaptasyonu hızlandırmıştır. Kadınların iletişim becerilerinin ve hane halkını bir arada tutma çabasının adaptasyonda önemli bir etkisi olduğu gözlenmiştir. Kadınların sosyal ilişkilerdeki başarısı göçmenlerin yerli halkla uyum içinde yaşam bağlamında olumlu etkiler yaratmaktadır. Suriyelilerin göç sürecinde göçmen ağlarını kullanmalarının aralarında kan bağı ya da sosyal ilişki bulunan göçmen bireylerin ve ailelerin aynı mekânda yoğunlaşmalarına sebep olduğu gözlenmiştir. Genellikle akrabalarıyla aynı mahalleye ya da kente yerleşen Suriyelilerin sosyal ilişkileri ve dayanışma biçimlerinin Suriye’de olduğu gibi devam ettiği gözlenmektedir. Suriyeliler kendilerini yalnız ve yabancı gibi hissetmemekte, akrabaları ile sık sık görüşmekte, düğün ve cenaze gibi ritüelleri de birlikte gerçekleştirmektedirler. Bununla beraber Antalya’da akrabası ya da bir tanıdığı olmadan, iş ya da bölgenin coğrafi çekimi sebebiyle göç eden Suriyeli kadınlar kendilerinin yalnız olduğunu düşünmekte ve güvende hissetmemektedirler.

Göç sonrası toplumsal cinsiyet rollerinin parçası sayılan ev işleri kadınların görünmeyen emeği olmaya devam etmektedir. Kadınlar gündelik yaşamı düzenleyerek hane içindeki çalışarak evin geçimini sağlayan bireyler için yaşamı kolaylaştırmaktadırlar. Gündelik yaşamda hane bireylerinin bakımı ve ihtiyaçları kadın tarafından yerine getirilen hizmetler ile karşılanmakta ve bu durum aile bireylerinin mevcut şartlar altında konforunu sağlamaktadır. Ayrıca kadınların ev içi emeği göçmenlerin yoksullukla mücadelesine önemli bir katkısı bulunmaktadır. Kadınların hane içi üretimleri piyasadan alınabilecek ihtiyaçları ve ürünleri ucuz yoldan hane halkının kullanımına sunmaktadır. Kadınlar evde yiyecek içecek hazırlayıp depolayarak, kıyafet ve diğer tekstil ürünlerini biçip dikerek hanenin maddi giderlerini önemli ölçüde düşürebilmektedirler.

Suriyeli kadınların genel olarak göçten sonra gündelik yaşamlarında bir değişiklik olmadığı gözlenmiş fakat az sayıda kadının aşağı yönlü dikey hareketlilik bağlamında bir statü kaybı yaşadığı belirlenmiştir. Suriye’de öğretmenlik yaparken göçten sonra ev hanımı olmak zorunda kalan az sayıda göçmen Suriyeli kadın görüşmeci bulunmaktadır. Suriyeli kadınların büyük bir bölümü Suriye’de de ev hanımıdır ve ev işleriyle ve çocuk bakımıyla ilgilenmektedirler. Suriyeli kadınların sosyal yaşamlarında da çok belirgin olmayan değişimler gözlenmiştir. Suriyeli kadınların bir kısmı Türkiye’de daha rahat gezebildiklerini, Suriye iken dışarı çıkmalarının hoş karşılanmadığını söylemişlerdir. Ayrıca sayıca az olsa da Suriyeli kadınların bir kısmı Suriye’de eğitimlerine, özellikle üniversite öğrenimi görmelerine engel olunan kız çocukları, Türkiye’de eğitim hayatına devam etmek istediklerini

belirtmişlerdir. Bu bağlamda göçle birlikte Suriyeli kadınların sosyal hayatlarında yavaş da olsa bir değişim başladığını söylemek mümkündür. Suriyeli kadınların genel görünümüne bakıldığında istihdamda ve eğitim hayatında yer almayan, kamusal alandan çok özel alan olan ev içinde konumlanan ve toplumsal cinsiyet rollerine uygun gündelik yaşam pratikleri sergileyen bireyler oldukları anlaşılmaktadır.

Göç sonrası Suriyelilerin barınma şekillerinde ve bununla ilişkili olan aile yapılarında da değişim görülmektedir. Antalya’da konut tipi genellikle Suriye’deki gibi geniş ve birleşik aile yaşamına uygun olmayan, modern çekirdek aile yaşamına göre planlanmış evlerden oluşmaktadır. Suriyeli bireylerin kültürel kodlarının ve ekonomik güçlerinin ayrı ayrı konutlarda, çekirdek aile biçiminde yaşamalarına izin vermediği görülmektedir. Geleneksel ailenin özelliklerinden olan birkaç kuşağın aynı evde yaşama kültürü ekonomik zorluklar ile birleştiğinde herkesin rahat edeceği kendine ait bir yaşam alanına sahip olması imkânsızlaşmaktadır. Antalya’da Suriyeli kadınlar arasında birden çok gelinin ve kaynananın eşleri ve çocukları ile beraber aynı evde ikamet etmesi yaygın bir yaşam şeklidir.

Suriyeli kadınların evlilik ve düğün ritüellerinde göçle beraber birtakım değişiklikler olduğu gözlenmiştir. Yabancı bir ülkede olmanın yol açtığı sosyal sermaye ve göçle birlikte ekonomik sermayenin kaybı düğünlerin çok daha az bireyle yapılmasına yol açmıştır. Suriye’de yapılan yemekli ve kalabalık düğünlerin yerini kısa süren, az davetlinin katıldığı ve davetlilere meşrubat, kuruyemiş ve pasta gibi daha az maliyet gerektiren ikramlıkların dağıtıldığı düğünler almıştır. Ekonomik gücü olan Suriyeliler “düğün salonu” olarak adlandırılan mekânları kiralayarak düğün yapabilmektedir. Bununla birlikte Suriyeliler düğünlerini yapmak için genellikle harcama gerektirmeyen mekânları yani ev ve sokakları tercih etmektedirler. Suriyeli kadınlar erkeklerin evin dışında, sokağa yerleştirilen sandalyelerde oturduğunu, kadınların evin içinde toplandıklarını, yerel dans ve oyunlar ile eğlendiklerini, gelinin ise beyaz gelinlik giydiğini ve saçlarının kapalı olduğunu anlatmışlardır. Evlilik, cinsellik, gerdek gecesi ve karı koca ilişkileri gibi konularda tüm bilgileri annelerinden öğrendiklerini belirten Suriyeli kadınların kendi aralarında ve kız çocuklarının yanında cinsellik ile ilgili konularda oldukça rahat konuşabildikleri gözlenmiştir. Cinsellik Suriyeli kadınlar arasında bir tabu gibi görülmemekte, kadının erkeğe karşı en önemli görevi olarak düşünülmektedir. Bu bağlamda kız çocuklarının bu role uygun yetiştirildikleri gözlenmiştir.

Savaş ve göç kadınların sosyoekonomik anlamda statü kaybına yol açmaktadır. Kadınlar yaşam standartlarının göçle birlikte düştüğünü, yoksullaştıklarını belirtmişlerdir. Yaşanan göçle birlikte aile içi rollerde değişimler gözlenmiş ve daha önce istihdamda yer

almayan kadınların güvencesiz ve düşük ücretlerle çalışmaya başladıkları gözlenmiştir. Ataerkil bir toplumun üyeleri oldukları kabul edilen Suriyeli bireylerin aile içi rollerinde yaşanan bu değişimin aile içinde gerilimlere yol açtığı düşünülmektedir. Evin geçimini sağlamaya başlayan kadın ekonomik güçle birlikte erkeğin sahip olduğu iktidardan pay almak istediğinde ortaya çıkan çatışma aile yapılarını ve aile bütünlüğünü etkileyebilmektedir. Suriye’de hukuki bağlamda haklarının yetersiz olduğunu düşünen kadınlar Türkiye’de kendilerini daha güçlü hissettiklerini belirtmektedirler. Türkiye’de boşanma, kadına karşı şiddet, namus cinayeti ve çocuk yaşta evlendirilme gibi sorunlarının yasal yaptırımlar ile engellenebileceğini düşünmektedirler. Suriyeli kadınların Suriye’deki hukuki durumları yasal hakları yetersizdir ve mevcut kısıtlı haklar da uygulanmamaktadır. Ataerkil toplum yapısı, kurumları ve yasaları ile kadınların ikincil konumunu derinleştirmektedir. Bu bağlamda araştırmada Suriyeli Kadınların ataerkil iktidarın kendileri için belirlediği konumu kabullenme, reddetme ya da geliştirdikleri uyum stratejileri ve ortaya koydukları kadınlık temsilleri irdelenmiştir. Ataerkin gücünden pay alma adına ortaya çıkan çeşitli kadınlık sunum biçimlerinin farklı kadınlık temsilleriyle gizli ya da açık biçimde çatışmaya girdiği görülmektedir. Kendi etnik kökenlerinden bir erkekle evlenmeyen, kendi giyim kuşam biçimlerini benimsemeyen, Kendi kültürel kodlarının şekillendirdiği toplumsal cinsiyet rollerine uygun davranmadıklarını düşündükleri kadınları kınayarak ya da eleştirerek dışlamaktadırlar. Bu onların ataerkil yapıya ve erkeklere “bizler doğru ve iyi olan kadınlarız, hak ettiğimiz değeri ve statüyü bize vermelisiniz” deme biçimi gibi görünmektedir. Suriyeli kadınlar kısmen kendilerini ötekileştirdiklerini ve kültürel olarak düşük bir toplumsal yapının kadınları olarak tanımladıklarını düşündükleri Türk kadınlar ile de gizli bir çatışma yaşamaktadırlar. Eylem ve gündelik yaşam pratiklerinde belli etmeseler de söylemlerinde bu durum kendini göstermektedir. Bu çatışmayı “Türk kadınları bakımsız, erkek gibi giyiniyor, süslenmiyor, biz Suriyeli kadınlar Türk erkeklerine daha çekici geliyoruz, onlar bizi tercih ediyorlar, Türk kadınlar erkekleri cinsel anlamda ihmal ediyorlar” gibi sözlerinden anlamak mümkün olmaktadır. Kadınların böylece bir çeşit kimlik ve benlik savunması geliştirdikleri görülmektedir.

Kadınların cinsellik ve doğurganlık davranışlarının biyolojik, sosyokültürel, ekonomik, ideolojik ve dini bağamları bulunmaktadır. Kadının cinselliğini denetleme bağlamında değerlendirilen namus, bekaret, kadın erkek ilişkileri, flört gibi konularda kadınların bu bağamların etkisiyle davrandıkları ve düşündükleri anlaşılmaktadır. Karşı cinsle evlilik öncesi sosyal ya da cinsel bir ilişki biçimi yaşamamanın kabul edilmediği Suriye toplumunda görücü usulü evlilik yapan kadınlar için bu durum teknolojik gelişmeler ile

değişim sürecine girmiş gibi görünmektedir. Sosyal medya aracılığı ile tanışıp görüşerek yapılan evliliklerin yaygınlaştığı ve kız ve erkek çocuklarının bu davranışının Suriyeli annelerce kabul edilebilir bir davranış olduğu anlaşılmaktadır. Suriye toplumunda erkeğin namusunu temsil ettiği, erkeğin namusunun taşıyıcısı ve koruyucusu olduğu düşünülen kadın kendi namusunu koruma görevini de erkeğe devretmiş görünmektedir. Kadın taşıdığı ve erkeğe ait olduğu kabul edilen namusa herhangi bir zarar gelmemesinden sorumludur. Erkek ise kadının erkeğe ait olan bu namusu korumadığını ve ‘lekelediğini’ düşündüğünde kadının biyolojik varlığını ortadan kaldırabilmektedir. Bu durumun yasalar ile yeterli kabul edilebilecek bir biçimde cezalandırılmayışı, namus cinayeti adı altında kadın cinayetlerinin örtülü bir biçimde desteklendiği düşündürmektedir.

Suriye toplumunda kadınlar “kadın” olmanın en önemli şartının anne olmak ve erkeğin soyunu devam ettirebilmek olduğuna inanmaktadırlar. Bir sebeple anne olamadıklarında kendilerini suçlamakta ya da kader kurbanı olarak değerlendirmektedirler. Bu durumda kumayı, aşağılanmayı ya da erkeğin kendilerini boşamasını hak ettiklerini düşünebilmektedirler. İnfertil olan kadınlarda eşlerine kuma getirdiklerinde ya da kendilerini boşamak istediğini söylediğinde olumsuz duygular geliştirmediği aksine erkeğin yapması gerekenin bu olduğu düşüncesinin yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki bu kadınlar infertil karısını boşamayan ya da üstüne kuma getirmeyen erkeğin çok fazla fedakârlık gösterdiğini düşünerek ona aşkın bir minnettarlık duymaktadırlar.

Göçün kadınların statülerinde, rollerinde, ekonomik durumlarında değişime yol açtığı sosyolojik bir gerçeklik olsa da bu değişimin kolay olmayacağı ve kısa sürede gerçekleşmeyeceği gözlenmiştir. Tarihten bu yana kadınların hak mücadelesine bakıldığında zorlu bir süreçten geçtiği bilinmektedir. Özellikle Ortadoğu kültüründe toplumsallaşan kadınların “kadın” olmayı nasıl tanımladıkları anlaşılmadan genelleştirilmiş Batılı feminist bakış açısıyla yapılan incelemeler bu kadınların toplumsal gerçeğini açıklama noktasında eksik kalabilmektedir. Ataerkil toplumun kadın ve erkeğe biçtiği roller doğrultusunda erkekler için normal kabul edilen birtakım davranışlar kadın için ayıp ve günah kabul edilmektedir. Suriyeli kadınların ait oldukları toplum yapı içinde var olabilmek ve yaşamsal varlığını korumak adına bu ayıp ve yasaklamalara uyum davranışı sergilediği görülmektedir. Kamusal alandan çekilerek ve istihdamda, eğitimde, bilimsel faaliyetlerde, siyasette alanı erkeğe bırakarak özel alana yani evinin içine sıkışmış bir hayata rıza göstermektedirler. Böylece ev işini ve çocuk bakımını temel vazifeleri olarak özümsemektedirler. Araştırmada Suriyeli kadınların ev işi ve çocuk bakımından daha önemli bir görevinin de erkeğin fiziksel, cinsel, ruhsal ihtiyaçlarını karşılamak olduğu

anlaşılmaktadır. Bunun sebeplerinden biri ülkede çok eşliliğin yasalar ve toplumun tüm bileşenleri ile destekleniyor olması gibi görünmektedir. Kadının yasal olarak güvencesiz bırakılması kuma tehdidiyle birleşip erkeğe biat etmeye rıza göstermesine sebep olabilmektedir. Ayrıca kız çocukları doğduğu günden itibaren toplum ve aile tarafından erkeğe hizmet etme görevini en iyi şekilde yerine getirmek üzere yetiştirilmektedir. Eğitim hakkını çeşitli sebeplerden kullanamayan ve bu sebeple bir meslek edinemeyen kız çocukları ekonomik olarak erkeğe bağımlı kalmaktadır. Kendi gücü ile toplumsal yaşamda var olabilmek becerileri kazanamayan kadın, var olmanın tek şartının erkeğin cinsel tatmininden ve onun soyunu devam ettirebilecek doğurganlıktan geçtiğini düşünebilmektedir. Judith Butler (2014: 35)'ın toplumsal cinsiyet kavramını açıklarken çıkış noktası bireylerin biyolojik varlığı değil toplumsal pratikleri olmuştur. Bireyler doğdukları günden itibaren kendilerine dayatılan eylemsel faaliyetler gösterirler. “Söylem/İktidar ilişkileri tarafından koşullandırılan faillik” olarak tanımladığı durumda bireyler bu pratikleri tekrarlayıp ve benimsemektedirler. Bilinçaltına işlenen bu pratikler istem dışı faaliyetler haline gelmekte ve bireyler toplumsal yaşam içinde kendiliğinden bu bilinçaltına göre hareket etmektedirler. Toplumsal cinsiyeti yalnızca kültürel inşa olarak düşünmenin yetersiz ve eksik bir değerlendirme olacağını söyleyen Butler, toplumsal cinsiyetin inşasında kültür ve söylemin bir araç olduğunu söylemektedir. Kadınların toplumsal cinsiyetinin yanında biyolojik cinsiyeti de ataerkil yapının denetimi altındadır. Kadının biyolojik varlığının gerektirdiği ihtiyaçları ve belli koşullar altında biyolojik varlığının etkilenme şekli erkekle aynı değildir. Kadın içinde bir canlıyı var eden, besleyip büyüten, zorlu ve uzun gebelik sürecinin ardından doğum olayının riskini ve acısını yaşayan bedensel bir varlığa sahiptir. Gebelik sürecinde yaşanan olumsuzluklar kadın bedeninde geçici ya da kalıcı bir sekel bırakabilmekte aynı zamanda topluma katılacak yeni birey ya da bireylerin de hayatları boyunca taşıyacakları hastalık ve sakatlık gibi istenmeyen durumlara yol açabilmektedir. Kadın üreme sağlığı tıp biliminin inceleme alanı olduğu kadar gelecek nesillerin sağlıklı bireyler olarak topluma katılması, sosyalizasyonu bağlamında sosyoloji biliminin de önemli inceleme konuları arasında yer almaktadır. Ataerkil toplumda üreme işlevi neslin ve soyadının devamı olarak algılanan, biyolojik süreçlerin önüne geçen bir baskı ve iktidar aracına dönüşmektedir. Kadının bedenine, cinselliğine, doğurganlığına yönelik bu baskı üreme gibi kadın için en hassas sayılabilecek bir konuda da kadını karar mekanizmalarından dışlamaktadır. Ataerkil toplumda doğurduğu kadar değer gördüğünü fark eden kadın ise eril güçten pay alabilmenin bir yolu olarak annelik statüsüne bel bağlamış görünmektedir. Özellikle erkek çocuk doğurarak toplumdaki saygınlığını katlamaya çalışmakta ve her doğumla erkek çocuk ihtimalini

artırdığından sık ve çok doğurmaktadır. Bununla birlikte doğurmayan ya da doğuramayan kadınlar toplumsal baskı araçları ile değersizleştirilmekte ve evlilik birliğinden dışlanabilmektedir. Ataerkil toplumun “kısır” kabul ettiği kadınlar ya boşanmaya ve bunun toplumsal ve sosyoekonomik sonuçlarına katlanmaya rıza göstermeye ya da kuma gerçeğiyle yaşamaya mecbur bırakılmaktadırlar.

Kadınların üreme sağlığı evlilik bağlamında düşünüldüğünden evlilik gerçekleştirmemiş kadınların ya da kız çocuklarının üreme sağlığı ihmal edilen bir konu olmaya devam etmektedir. Erkek çocukların ailenin ve soyun geleceği ve güvencesi olarak kabul edilmesi kız çocuklarının konumunu değersizleştirmenin yansira sağlıklarını da tehlikeye atmaktadır. Kız çocukları üreme sağlığı sorunu yaşadıklarında bu genellikle aileler tarafından fark edilmemekte ya da ihmal edilebilmektedir. Bununla birlikte Suriyeli kadınların üreme sağlığı ve kontrasepsiyon hakkında bilgi sahibi olmadıkları ya da kontraseptiflere ulaşamadıkları yönündeki yaygın görüş gerçekliği yansıtmamaktadır. Suriyeli kadınlar kontrasepsiyonu bilmektedir ve bazı Suriyeli kadınlar bu yöntemlerden birini ya da birkaçını hayatlarının bir döneminde kullandığını belirtmektedirler. Kontrasepsiyon kullanmayan kadınların kendi tercihleri ile ya da aile içinden gelen baskı sebebiyle kontraseptif kullanmadıkları öğrenilmiştir. Kadınlar Aile Sağlığı Merkezlerinde tamamen ücretsiz dağıtılan kontraseptiflerden faydalanmak istememekte, kendi istekleriyle ya da eşlerinin baskısıyla gebeliği ve doğurmayı tercih etmiş görünmektedir. Kadınların üreme sağlığı bu sık ve çok sayıda yapılan doğumlar ile birlikte sağlık hizmetlerine ödenen ücretler olumsuz yönde etkilemektedir. İnfertil kadınlar tüp bebek tedavisinin giderlerini karşılayamadıklarını devletin de bu tedaviyi ücretsiz yapmadığını bildirmişlerdir. Kadınların statülerinde önemli bir belirleyeni olan ve toplum tarafından kutsallaştırılan anneliği yerine getiremediği için kuma ya da boşanma tehdidiyle yaşamak durumunda kalmaktadırlar.

İnsanlığın varoluşundan bu yana din olgusu toplumsal kolektivitinin en önemli unsurlarından biri olarak toplum ve bireyin eylemlerine yön vermeye devam etmektedir. Diğer toplumsal olgularda olduğu gibi din de kadın ve erkek açısından farklı anlamsallığa ve ilişkiselliğe sahip olabilmektedir. Kadınlar toplumsal tabakalaşmanın hangi katmanında olursa kendilerine ait bir "kadın kültürü" oluşturmayı başara bilmişlerdir. Ataerkil toplumun erkeğe atfettiği medeniyet üretme rolüne karşılık kadına yüklediği doğurganlığıyla nesli üretme görevi hem bir baskı aracı olarak kullanılmış hem de hafife alınmıştır. Bu sebeple ataerkil toplumun baskı ve kontrol aygıtlarından biri olan din de dâhil olmak üzere tek başına hiçbir olgu kadının mevcut konumunu açıklamaya yetmemektedir. Açıktır ki kadınlar hem "tarihin kurbanı hem de faili" konumundadır (Berktaş, 1996: 9).

Ortadoğulu, Müslüman kadın kimliği ile tanımlayabileceğimiz Suriyeli kadının ataerkil tahakkümün yalnızca edilgen bir nesnesi olduğu kabulü toplumsal gerçeği tam olarak yansıtmaktadır. Kandiyoti (1996)'nin “ataerkil pazarlık” kavramsallaştırmasında vurguladığı ataerkin denetim aygıtlarının baskısını sürekli üzerinde hisseden kadın kurtuluşu uyum göstermekte bulmuş görünmektedir. Babasının tahakküm ve koruması altında iken evlilik yoluyla bir başka erkeğin tahakküm ve korumasına geçen kadın, kendisini bir erkek tarafından korunmaya muhtaç ve zayıf bir varlık gibi görmeye başlamaktadır. Kadınlar bu uyum davranışı ile ataerkil yapının yeniden üretiminde paradoksal bir faillığe sebep olmaktadır. Kazandıkları güvence ve eril güçten aldıkları pay ile bunu kaybetme korkusu kadınların hayatında bir arada var olmaktadır. Kadınlar erkek çocuk doğurarak bu statülerini garantilediklerini düşünmekte, kız ve erkek çocukları yetiştirirken sergiledikleri tutum ile eril tahakkümün yeniden üretenleri olmaktadır. Yetiştirdikleri kız çocuklarını da kendileri gibi ataerke boyun eğmeye ve aile içi rollerine hazırlamaktadırlar. Suriyeli kadınların doğurganlık davranışlarını ataerkin ve onun destekleyici yapıları olan toplumsal kültür ve geleneksel dini anlayışın belirlediği anlaşılmaktadır. Görülmektedir ki mevcut koşullarda başka bir çıkış yolu bilmeyen kadınlar kendilerince en uygun yol olan uyum göstermeyi seçerek ataerkil gücün yanında yer almışlardır.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen göç, konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa* (1. b.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Adıgüzel, Y. (2019). Kentin yeni sivil aktörleri: İstanbul'daki Suriyeli dernekler. *Şehir ve Düşünce*, 92-103.
- AFAD. (2014). *Türkiye'deki Suriyeli kadınlar*. Ankara: Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.
- AFAD. (2017). *Türkiye'deki Suriyelilerin demografik görünümü, yaşam koşulları ve gelecek beklentilerine yönelik saha araştırması*. Ankara: Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.
- Ahmed, L. (2003). Arap kültürü ve kadınların bedenlerinin yazılışı. P. İlkaracan içinde, *Müslüman toplumlarda kadın ve cinsellik* (ss. 55-75). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akçadağ, E. (2012). *Yasa dışı göç ve Türkiye*. İstanbul: Bilgesam Yayınları.
- Akın, A. ve Türkçelik, E. (2018). *Sağlık hizmetlerine erişimde toplumsal cinsiyet eşitliği*. Ankara: Ceid Yayınları.
- Akın, A. ve Koçoğlu, G. (2021, 12 07). *Üreme sağlığı uluslararası kararlar ve Türkiye uygulamaları*. Ankara, Türkiye. Erişim adresi: http://www.thb.hacettepe.edu.tr/arsiv/2002/sayi_3/baslik3.pdf (erişim tarihi: 18.11.2021).
- Akın, A., Özvarış, Ş., Özgülnar, N., Dilbaz, B. ve Özaydın, N. (2009). *Üreme sağlığına giriş*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü.
- Akkayan, T. (1979). *Göç ve değişme*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Yayınları Basımevi.
- Akşit, G., Bozok, M. ve Bozok, N. (2016). Zorunlu göç, sorunlu karşılaşmalar: Hisar Köyü, Nevşehir'deki Suriyeli göçmenler örneği. *Maltepe Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (1+2), 92-114.
- Aktaş, M. T. (2015). Ücret odaklı uluslararası işgücü hareketliliğinin işgücü piyasalarına etkileri. *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), 197- 219.

- Akyiğit, H. (2016). Etnik toplumsal ağların işgücü piyasasına geçişlerdeki etkisi: Suriyeli mülteciler örneği. *Avrasya Bilimler Akademisi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 168-189.
- Akyıldız, İ. E. (2016). Göç teorilerinin karşılaştırmalı analizi. *Uludağ Journal of Economy and Society / B.U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35(2), 127-176.
- Akyıldız, Ş., Kenanoğlu, M., Güven, S., Kurt, T., Doğanay, C. ve Kadıköy, O. (2021). *İşgücü piyasalarında Suriyeliler*. Ankara: TEPAV.
- Alsaba, K. ve Kapilashrami, A. (2016). Understanding women's experience of violence and the political economy of gender in conflict: the case of Syria. *Reproductive Health Matters*, 24(47), 1-17.
- Arı, K. (1995). *Büyük Mübadele: Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Aşkın, D., Güllüoğlu, F. (2014). Göçmen Kürt gençlerinde kültürel değişim parametreleri: İnegöl Huzur Mahallesinde saha çalışmasından izlenimler. *İdealkent*, 5(14), 277-308.
- Ayan, D. (2018). Aile sosyolojisi ve hukuk. *Aile Sosyolojisi içinde* (ss. 212-234). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Aybar, D. H., Aksoy, B., Çizel, B. ve Çizel, R. (2018). *Ortadoğu'dan göçün Türkiye üzerindeki etkileri raporu*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Turizm Fakültesi.
- Aygül, H. H. (2018). Mülteci emeğinin Türkiye işgücü piyasalarındaki görünümü ve etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 9(20), 68-82.
- Aygül, H. H. ve Kaba, E. (2019). Suriyeli kadınların işgücüne katılımı ve deneyimleri (İstanbul Sultanbeyli Örneği). *Turkish Studies Social Sciences*, 14(4), 1255-1275.
- Babahanoğlu, V. ve Bilici, Z. (2018). Realizm versus idealizm: göç, bölgesel barış ve istikrar düşmanı mı? *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(61), 734-740.
- Babuş, F. (2006). *Osmanlı'dan günümüze etnik-sosyal politikalar çerçevesinde göç ve iskân siyaseti ve uygulamaları*. İstanbul: Ozan Yayıncılık.
- Bakiroğlu, A., Artar, F. ve İzmir, H. (2018, Eylül). *Ankara'daki Suriyelilerin mültecilik deneyimleri*. Ankara, Türkiye: Sosyoloji Derneği Yayını.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Barın, H. (2015). Türkiye'deki Suriyeli kadınların toplumsal bağlamda yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 10-56.
- Barut, I. (2018). Osmanlı Dönemi'nde gerçekleşen göçlerin kurumsallaşma ve göç politikaları üzerindeki etkileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 40(2), 161-190.
- Başer, D. A., Arslan, T., Yağlı, Z., Dağcıoğlu, K., Fidancı, İ., Aksoy, H. ve Cankurtaran, M. (2020). Genç erişkin erkeklerin kontrasepsiyon yöntemleri kullanım durumları ve etki eden faktörlerin değerlendirilmesi. *The Journal of Turkish Family Physician*, 11(4), 159-170.

- Benard, C. (1994). Rape as terror: The case of Bosnia. *Terrorism and Political Violence*, 6(1), 29-43.
- Berg, B. L. ve Lune, H. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (H. Aydın, Çev.) Konya: Eğitim Yayınevi.
- Berktaş, F. (2012). *Tek Tanrılı dinler karşısında kadın Hristiyanlıkta ve İslamiyet'te kadının statüsü üzerine karşılaştırmalı bir yaklaşım* (4 b.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Bhugra, D. ve Gupta, S. (2011). *Migration and mental health*. New York: Cambridge University Press.
- Biernacki, P. ve Waldorf, D. (1981). Snowball sampling: problems and techniques of chain referral sampling. *Sociological Methods & Research*, (10), 141-163.
- Bora, A. (2010). *Kadınlar sınıfı, ücretli ev emeği ve kadın öznelliğinin inşası* (3 b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bos, H. M. ve Van Rooij, F. (2009). The influence of social and cultural factors on infertility and new reproductive technologies. *Journal of Psychosomatic Obstetrics and Gynecology*, 28(2), 65-68.
- Bozkurt, Y. ve Ayfer, R. (2018). Göçün kentleşme üzerine etkisi: Kütahya il örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (57), 114-162.
- Brettell, C. B. ve Hollifield, J. (2007). *Migration theory talking across disciplines*. New York: Routledge.
- Brownmiller, S. (1984). *Cinsel zorbalık (ırza tecavüz olgusunun bir tarihçesi)*. (S. Öncü, Çev.) İstanbul: Cep Yayınları.
- Budak, F., Özer, Ö. ve Zubaroglu Yanardağ, M. (2018). Suriyeli sığınmacıların fizik sağlık algılarını etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 5(3), 68- 75.
- Butler, J. (2014). *Cinsiyet belası feminizm ve kimliğin altüst edilmesi* (4 b.). (B. Ertür, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Buturovic, A. ve Schick, İ. (2009). *Osmanlı döneminde balkan kadınları, toplumsal cinsiyet kültür tarih* (1 b.). (G. Erginsoy, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cantek, F. Ş., Ulutaş, Ç. ve Çakmak, S. (2017). Kamusal ile özel “ara”sında kalanlar. F. Ş. Cantek içinde, *Evin İçindeki Sokak, Sokağın İçindeki Ev* (s. 121-160). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Castles, S. ve Miller, M. (2008). *Göçler çağı modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Certeau, M. D. (1996). *Gündelik hayatın keşfi* (1. baskı b.). (L. A. Özcan, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi.
- Ceylan, A. ve Uslu, İ. (2019). 2011 sonrası Suriye kökenli kitlesel göç hareketi. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, (36), 199-217.

Chesley, M. Ç. (2020). Mülteci hakederliği ve toplumsal cinsiyet temelli kırılabilirlik arasındaki ilişkiyi anlamak: uluslararası koruma altındaki mülteciler için sosyal yardımlar örneği. *Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye Göç Araştırmaları* içinde. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmelliyet Merkezi ve Göç Araştırmaları Derneği.

Cliff, T. (1981). *Kadınların özgürlüğü ve sınıf mücadelesi* (1. b.). (Ş. Beştoy, Çev.) İstanbul: Ataol Yayıncılık.

Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *The American Journal of Sociology*, 94, 95-120.

Coşkun, İ. (2018). *Suriye'de eğitimin geleceği ve Fırat Kalkanı bölgesinde eğitim faaliyetleri*. İstanbul: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA).

Courbage, Y. ve Todd, E. (2011). *A convergence of civilizations, the transformation of Muslim societies around the world*. (G. Holoch, Çev.) New York: Columbia University Press.

Crawford, H. M. ve Campbell, B. C. (2012). *Causes and consequences of human migration-an evolutionary perspective*. Cambridge University Press.

Çağlayan, S. (2006). Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (17), 67-91.

Çalım, İ., Kavlak, O. ve Sevil, Ü. (202). Evrensel bir sorun: göç eden kadınların sağlığı ve sağlık hizmetlerinde yaşanan dil engeli. *Sağlık ve Toplum Dergisi*, 22(2), 11-18.

Çelik, H., Baykal, N. ve Memur, H. (2020). Nitel veri analizi ve temel ilkeleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 379- 406.

Çetin, İ. (2021). Suriyeli mültecilerin işgücüne katılımları ve entegrasyon: Adana- Mersin örneği. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(4), 1001-1016.

Çiçekli, B. (2009). *Uluslararası hukukta mülteciler ve sığınmacılar*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Dağışan, E. ve Aydın, S. (2017). Göçün sosyal hayata yansımaları: 93 Harbi döneminde Oltu'dan Tokat'a bir göç hikayesi. O. Köse içinde, *Geçmişten Günümüze Göç* (ss. 737-745). Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları.

Danış, A. D. (2004). Yeni göç hareketleri ve Türkiye. *Birikim*, (184-185), 216-224.

Dedeoğlu, S. ve Gökmen, Ç. (2020). Göç teorileri, göçmen emeği ve entegrasyon. G. A. Derneği içinde, *Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye'de Göç Araştırmaları* (ss. 18-37). İstanbul: Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Göç Araştırmaları Derneği.

Demir, O. Ö. ve Soyupek, Y. (2015). *Mülteci krizi denkleminde AB ve Türkiye: ilkeler, çıkarlar ve kaygılar*. Ankara: Global Politika ve Strateji Yayınları.

Demirhan, Y. ve Aslan, S. (2015). Türkiye'nin sınır ötesi göç politikaları ve yönetimi. *Birey ve Toplum*, 5(1), 23-62.

Dişçi, Z. (2020). *İktidar ve sapma, Teresa de Lauretis'in toplumsal cinsiyet teorisi* (1 b.). Ankara: Çizgi Kitabevi.

- Donovan, J. (2014). *Feminist teori* (8 b.). (A. Bora, Ağduk Meltem ve F. Sayılan, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dorling, D. ve Rigby, J. (2007). Net cohort migration in England and Wales: how past birth trends may influence net migration. *Population Review*, 46(2), 51-62.
- Douglas, J. D. (1970). *Understanding everyday life*. Chicago: Aldine Publishing Company.
- Duman, H. (tarih yok). *İslam hukukunda gebeliğin kısıtlı sonlandırılması*. *Diyanet Dergi*. Erişim adresi: <https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php?ID=14088#> (erişim tarihi: 10.05.2021).
- Durkheim, E. (2013). *Toplumbilimin yöntem kuralları* (1 b.). (Ö. Ozankaya, Çev.) İstanbul: Cem Yayınevi.
- Duruel, M. (2016). Suriyeli sığınmacıların eğitim sorunu. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 30(5), 1399-1414.
- Uluslararası Göç Örgütü (IOM). (2020). *Dünya göç raporu 2020*. Erişim adresi: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2020-turkish-chapter-1> (erişim tarihi: 15.11.2021).
- Dyer, S. J., Abrahams, N., Hofman, B. ve Van Der Spuy, Z. (2002). Infertility in South Africa: women's reproductive health knowledge and treatment-seeking behaviour for involuntary childlessness. *Human Reproduction*, 17(6), 1657-1662.
- Eijk, E. v. (2016). *Family law in Syria. Patriarchy, pluralism and personal status laws*. London: Tauris.
- Elma, F., Şahin, A. (2015). Suriye'den Türkiye'ye göç ve açığa çıkan temel sorun alanları. *Turkish Migration Conference* (ss. 430-439). London: Transnational Press London.
- Engels, F. (2002). *Ailenin devletin özel mülkiyetin kökeni: barbarlık ve uygarlık* (9. bs.). (K. Somer, Çev.) Ankara: Sol Yayınları.
- Erdoğan, M. (2013). *Türkiye'deki Suriyeliler: toplumsal kabul ve uyum araştırması*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi.
- Erdoğan, M. M. (2020). *Suriyeliler barometresi 2019 Suriyelilerle uyum içinde yaşamın çerçevesi*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Erkal, M. (1980). Beyin göçü. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, (18), 73-80.
- Erol, E., Akyol, A. E., Salman, C., Pınar, E., Gümüştan, İ., Mısırlı, K. Y. ve Mutlu, P. (2017). *Suriyeli göçmen emeği*. İstanbul: Birleşik Metal-İş Yayınları.
- Eşin, M. Ş. (2012). *Van Merkez ilçede doğurganlık analizi*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Bilim Dalı.
- Et- Tirkavi, H., Alabdallah, A. ve Nasrallah, B. (2021). *Suriye'de nüfus değişimi 2011-2021*. Informa-Gene. Erişim adresi: https://www.jusoor.co/content_images/users/5/contents/1409.pdf, (erişim tarihi: 15.11.2021).

TÜİK Türkiye İstatistik Kurumu. (25.02.2021). *Evlenme Boşanma İstatistikleri 2020*. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2020-37211>, (erişim tarihi: 16.10.2021).

Faist, T. (2000). Transnationalization in international migration: implications for the study of citizenship and culture. *Ethnic and Racial Studies*, 23(2), 189-222.

Fichter, J. (2009). *Sosyoloji nedir*. (N. Çelebi, Çev.) Ankara: Anı Yayıncılık.

Firestone, S. (1993). *Cinselliğin diyalektiği* (2 b.). (Y. Salman, Çev.) İstanbul: Payel Yayınları.

Fisher, S. K. (1996). Occupation of the womb: forced impregnation as genocide. *Duke Law Journal*, 46, 91-133.

Forcey, L. R. (1987). Feminist perspectives on mothering and peace. *Journal of the Association for Research on Mothering*, 3(2), 155-174.

Foucault, M. (2003). *Cinselliğin tarihi* (2 b.). (H. U. Tanrıöver, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Gaude, M. (2011). *İltica uluslararası göç ve vatansızlık: kuram, gözlem ve politika*. (Ö. Çelebi, S. Özçürümez ve Ş. Türkay, Dü) Ankara: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği.

Giddens, A. (1994). *Modernliğin sonuçları* (1 b.). (E. Kuşdil, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Giddens, A. (2012). *Sosyoloji* (1 b.). (C. Güzel, Çev.) İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Gilmore, D. D. (1990). *Manhood in the making: cultural concepts of masculinity*. Yale University Press.

Gökçe, B. (1976). Aile ve aile tipleri üzerine bir inceleme. *Hacettepe Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 8(1), 46-67.

Göle, N. (2011). *Modern mahrem, medeniyet ve örtünme* (11 b.). İstanbul: Metis Yayınları.

Gönül, S. (2019). Zorunlu göç ve toplumsal cinsiyet: Suriyeli kadınların evlilik deneyimleri. G. A. Derneği, R. Zapata-Barrero ve E. Yalaz (Dü) içinde, *Avrupa Göç Çalışmalarında Nitel Araştırmalar* (ss. 80-95). İstanbul.

Güllüpinar, F. (2012). Göç olgusunun ekonomi- politiki ve uluslararası göç kuramları üzerine bir değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 53-85.

Güvenç, B. (2002). *İnsan ve kültür* (9 b.). İstanbul: Remzi.

Haldun, İ. (2013). *Mukaddime* (Cilt 1). (A. Tekin, Çev.) İstanbul: Kültür Sanat Yayıncılık.

Harunoğulları, M. ve Cengiz, D. (2015). Suriyeli göçmenlerin mekânsal analizi: Hatay (Antakya) örneği. *TÜCAUM VIII. Coğrafya Sempozyumu*, (ss. 309-318). Ankara.

Harunoğulları, M. ve Agcadağ Çelik, İ. (2019). Kilis yerel halkının algısında Suriyeli sığınmacılar ve toplumsal etkileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(67), 581-600.

Haviland, W. A. (1998). *Cultural anthropology*. Harcourt Brace College Publishers.

Hazan, J. C. (2012). Geçmişten geleceğe zorunlu göç: mülteciler ve ülke içinde yerinden edilmiş kişiler. S. G. Öner ve N. Öner (Dü) içinde, *Küreselleşme Çağında Göç, Kavramlar Tartışmalar* (ss. 183-198). İstanbul: İletişim Yayınları.

İçduygu, A., Erder, S. ve Gençkaya, Ö. (2014). *Türkiye'nin uluslararası göç politikaları 1923-2023*. İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmalar Merkezi-TÜBİTAK.

İlkkaracan, P. (2014). *Müslüman toplumlarda kadın ve cinsellik* (4 b.). İstanbul: İletişim Yayınları.

İlkkaracan, P. ve İlkkaracan, İ. (1998). 1990'lar Türkiye'sinde kadın ve göç. *75 Yılda Köylerden Şehirlere* içinde (ss. 305-322). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

İlkkaracan, P., Gülçür, L. ve Arın, C. (1996). *Sıcak yuva masalı, aile içi şiddet ve cinsel taciz* (1 b.). İstanbul: Metis Yayınları.

İnan, C. E. (2016). Türkiye'de göç politikaları: iskân kanunları üzerinden bir inceleme. *2(3)*, 10-33.

İnce, C. (2019). Göç kuramları ve Suriye göçü üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Toplumsal Araştırmalar Dergisi*, *11(18)*, 2579-2615.

Kahraman, F. ve Nizam, Ö. (2016). Mültecilik hallerini mekân üzerinden okumak: Gaziantep örneğinde Türkiyelilerin gözünden Suriyeli kent mültecileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *44(9)*, 808-825.

Kandiyoti, D. (1996). *Cariyeler bacılar yurttaşlar* (1 b.). İstanbul: Metis Yayınları.

Kara, C. Ö. (2016). Türkiye'de yabancıların çalışma hakkı: Suriyelilerin işgücü piyasasındaki durumu. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 151-174.

Karakaya, E., Margırt Coşkun, A., Özerdoğan, N. ve Yakıt, E. (2017). Suriyeli mülteci kadınların doğurganlık özellikleri ve etkileyen faktörler: kalitatif bir çalışma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *10(48)*, 417-426.

Karasu, M. A. (2018). Türkiye'ye yönelik dış göçler, Suriyeli sığınmacı göçü ve etkileri. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, *14(1)*, 21-41.

Kartarı, A. (2017). Nitel düşünce ve etnografi: etnografik yöntemle düşünsel bir yaklaşım. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 207-220. doi: <https://doi.org/10.17572/mj2017.1.207220>

Kaya, M. (2017). *Türkiye'deki Suriyeliler: iç içe geçişler ve karşılaşmalar*. İstanbul: Hiperyayın.

Kaya, M. (2020). Türkiye'deki Suriyeli mülteci gruplara yönelik şiddet. *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi*, (4-5), 231- 243.

Kaypak, Ş. ve Bimay, M. (2016). Suriye savaşı nedeniyle yaşanan göçün ekonomik ve sosyokültürel etkileri: Batman örneği. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, *6(1)*, 84-110.

Knappe, H. ve Lang, S. (2014). Between whisper and voice: online woman's movement outreach in the UK and Germany. *European Journal of Women's Studies*, *21(4)*, 361-381.

- Koca, Ş. N. (2019). Suriyeli sığınmacıların Türk emek piyasasına katılım süreçlerinin toplumsal boyutları. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 314-357.
- Kocadaş, B. (2018). Suriyeli sığınmacılar ve çalışma hayatı. *Sosyolojik Düşün*, 3(1-2), 1-13.
- Kofman, E., Phizacklea, A., Raghuram, P. ve Sales, R. (2000). *Gender and international migration in Europe: employment, welfare and politics*. London: Routledge Taylor and Francis Group.
- Kolukırmık, S. (2014). Uluslararası göç ve Türkiye: yerel uygulamalar ve görünüm. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 37-53.
- Kolukırmık, S. ve Özcan, N. (2019). Farklılık ve farkındalık ekseninde Suriyeli göçmen nüfusun sosyolojik özellikleri: Payas ilçesi örneği. *Göç Dergisi*, 6(2), 191-212.
- Kolukırmık, S. ve Duru, G. (2020). Türkiye'de Suriyeli nüfusun sosyal ve mekânsal görünümü: Adana Suriyeliler caddesi örneği. *Mediterranean Journal of Humanities*, 319-337.
- Konak, N. (2014). *Kent sosyolojisi: Dünya kenti ve küresel kent kavramına yaklaşımlar*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Kongar, E. (1972). *İzmir'de kentsel aile*. Ankara: Türk Sosyoloji Derneği Yayınları.
- Korkmaz, A. Ç. (2014). Sığınmacıların sağlık ve hemşirelik hizmetlerine yarattığı sorunlar. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi*, 1(1), 3742. doi:10.5222/SHYD.2014.037
- Koyun, A., Özpulat, F. ve Özvarış, Ş. (2013). Bir eğitim geliştirme ve değerlendirme süreci: orta öğretim kız çocukları için "genital hijyen" eğitim programı. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(4), 443-459.
- Kuş, E. (2012). *Nitel-nitel araştırma teknikleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kümbetoğlu, B. (2011). Feminist yöntem ve kadın çalışmalarına ilişkin bazı sorular, sorunlar. S. Sancar içinde, *Birkaç Arpa Boyu*, 21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar (ss. 475-505). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Landinfo. (2018). *Syria: marriage legislation and traditions*. Oslo: Landinfo Country of Origin Information Centre. Erişim adresi: <https://landinfo.no/wp-content/uploads/2018/10/Report-Syria-Marriage-legislation-and-traditions-22082018.pdf>, (erişim tarihi: 15.12.2021).
- Lee, E. S. (1966). A theory of migration. *Demography*, 47-57.
- Lefebvre, H. (1996). *Modern dünyada gündelik hayat*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Lindholm, C. (2004). *İslami Ortadoğu* (1 b.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Mahmasani, S. ve Dönmez, İ. (1986). İslam hukukunun tedvini. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 0(4), 361-384.
- Manderson, L. (1999). Social meaning and sexual bodies: gender, sexuality and barriers to women's sexuality and health care. T. M. Hyatt içinde, *Sex Gender and Health* (ss. 75-93). Cambridge University Press.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A. ve Taylor, J. (2014). Uluslararası göç kuramlarının bir değerlendirmesi. *Göç Dergisi*, 1(1), 11-46.

- Mernissi, F. (1995). *Peçenin ötesinde (İslam toplumunda kadın erkek dinamikleri)* (1 b.). (M. Küpçü, Çev.) İstanbul: Yayınevi Yayıncılık.
- Mousa, D. (2018). *Syrian personal status law*. Beyrut: Friedrich-Ebert-Stiftung.
- Nagar, S. E., Mahjoub, M., Idris, A. ve Tonnessen, L. (2018). *CMI Sudan report: community views on child marriage in Kassala: prospects for change*. University of Bergen CHR Michelsen Institute.
- Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal araştırma yöntemleri, nitel ve nicel yaklaşımlar* (7 b.). (S. Özge, Çev.) Ankara: Yayınodası Ltd.
- Orhan, O. ve Gündoğar, S. (2015). *Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye etkileri*. Ankara: ORSAM Yayınları.
- Ördek, K. (2017). *Türkiye'de "Geçici Koruma" altında Suriyeliler ve seks işçiliği*. Ankara: Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği.
- Özbay, F. (2015). *Dünden bugüne aile, kent ve nüfus*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özcan, E. D. (2016). Çağdaş göç teorileri üzerine bir değerlendirme. *İş ve Hayat*, 2(4), 183-215.
- Özdemir, F. ve Özkan, B. (2016). Türkiye'de sosyal medya kullanıcılarının Suriyeli mültecilere ilişkin sosyal temsilleri. *Nesne Psikoloji Dergisi (NPD)*, 4(8), 227-244.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323- 343.
- Özgüler, C. (2018). Kitlel göçlerin Türkiye emek piyasasına etkisi: Türkiye'deki Suriyeliler. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* (74), 77-102.
- Öztürk, S. ve Çoltu, S. (2018). Suriyeli mültecilerin Türkiye ekonomisine etkileri. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 188-198.
- Parlak, B. ve Şahin, A. (2015). Türkiye iltica ve göç mevzuatının coğrafi kısıtlama yönünden analizi. *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), 65- 79.
- Parsons, T. (1954). The incest taboo in relation to social structure and the socialization of the child. *The British Journal of Sociology*, 5(2), 101–117.
- Peker, B. ve Sancar, M. (2001). *Mülteciler ve iltica hakkı*. Ankara: İnsan Hakları Derneği Yayınları.
- Petchesky, R. P. (2003). *Global prescriptions: gendering health and human rights*. London: Zed Books and UNRISD.
- Petersen, W. (1958). A general typology of migration. *American Sociological Review*, 256-266.
- Portes, A. (2000). The two meaning of social capital. *Sociological Forum*, 15(1), 1-12.
- Ravenstein, E. G. (1889). The laws of migration. *Wiley Journal of the Royal Statistical Society*, 241-305.

- Reed, E. (1985). *Kadın özgürlüğünün sorunları* (2 b.). (Z. Saraçoğlu, Çev.) İstanbul: Yazın Yayınları.
- Ribas Mateos, N. (2005). *The Mediterranean in time of globalization: migration, borders and welfare*. Somerset, United Kingdom: Taylor & Francis Inc.
- Saadawi, N. E. (2008). *Bekaretin "el değmemiş" tarihi*. (E. Ergün, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sallan Gül, S. ve Kahya Nizam, Ö. (2019). Türkiye'de emeğin en savunmasız hali: Şanlıurfa'da Suriyeli mülteci çocuk işçi olmak. *Çalışma ve Toplum*, 2(61), 917-940.
- Sam, D. L. (2006). Acculturation of immigrant children and women. D. L. Sam ve J. Berry (Dü) içinde, *The Cambridge Handbook of Acculturation Psychology* (ss. 403-418). New York: Cambridge University Press.
- Sancar, S. (2009). *Erkeklik: imkânsız iktidar ailede piyasada ve sokakta erkekler* (1 b.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Sancar, S. (2014). *Türk modernleşmesinin cinsiyeti erkekler devlet, kadınlar aile kurar* (3 b.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sarıhan, H. N. (2018). Türkiye Suriye perspektifinde evlilik hukukunu dair inceleme. İstanbul. Erişim adresi: [http://humanistburo.org/dosyalar/humdosya/Turkiye%20Suriye%20Perspektifinde%20Evlilik%20Hukukuna%20Dair%20Inceleme%20\(H.N.Sarihan\).pdf](http://humanistburo.org/dosyalar/humdosya/Turkiye%20Suriye%20Perspektifinde%20Evlilik%20Hukukuna%20Dair%20Inceleme%20(H.N.Sarihan).pdf), (erişim tarihi: 08.08.2021).
- Sassen, S. (2005). The global city: introducing a concept. *The Brown Journal of World Affairs*, 11(2), 28-43.
- Selek, P. (2014). *Maskeler, süvariler gacılar Ülker Sokak: bir alt kültürün dışlama mekânı* (2 b.). Ankara: Ayizi Yayıncılık.
- Sen, K., Al-Faisal, W. ve Al-Saleh, Y. (2013). Syria: effects of conflict and sanctions on public health. *Journal of Public Health*, 35(2), 195-199.
- Sevli, H. (2020). Gündelik direniş deneyimleri: Gaziantep'te Suriyeli kadınlar. K. Biehl ve D. Danış (Dü) içinde, *Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye'de Göç Araştırmaları* (ss. 56-79). İstanbul: Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezi (SU Gender).
- Sezik, M. ve Ağır, O. (2015). Suriye'den Türkiye'ye yaşanan göç dalgasından kaynaklanan güvenlik sorunları. *Birey ve Toplum*, 5(1), 95-124.
- Sirkeci, İ. ve Bardakçı, S. (2016). Suriye'den gelenler misafir değil bir göç kültürünün öncüleri. *Humanitas- Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 531-544.
- Sirkeci, İ. ve Cohen, J. (2015). Hareketlilik, göç ve güvensizlik. *İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi* (15), 8-21.
- Sönmez, M. E. ve Ayık, U. (2020). Sınır illerindeki (Gaziantep, Hatay ve Şanlıurfa) Suriyeli sığınmacıların. *Gaziantep Üniversitesi Ayıntâb Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 64-75.

- Stouffer, S. A. (1940). Intervening opportunities: a theory relating mobility and distance. *American Sociological Review*, 5(6), 845-867.
- Sümbül, N. (2020). Eski Mezopotamya hukukunda aile ve evlilik. *OANNES, Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 99- 113.
- Şahin, H. (2018). Yoksulluğun gündelik hayat üzerinden analiz edilmesinde anahtar bir kavram: hayatta kalma stratejileri üzerine yapısal bir çalışma. *Yönetim ve Ekonomi*, 134-153.
- Şakacı, B. K. (2000). Türkiye'ye göç ve iskân politikaları, 1935 tarihli 2510 sayılı İskân Kanunu incelemesi. *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergi*, 1(3), 36-57.
- Şefkatli Tuksal, H. (2000). *Kadın karşıtı söylemin İslam geleneğindeki izdüşümleri*. Ankara: Ankamat Matbaacılık.
- Şeker, B. D., Sirkeci, İ. ve Yüceşahin, M. (Dü.). (2015). *Göç ve uyum*. London: Transnational Press London.
- Şeker, O. (2019). Suriyeli mültecilerin değişen toplumsal cinsiyet rolleri. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(23), 227- 245.
- Tanrıkulu, F. (2016). Türkiye'de Yaşayan Suriyeli çocukların eğitim sorunu ve çözüm önerileri. *Liberal Düşünce Dergisi*, (86), 127- 144.
- Taslaman, C. ve Taslaman, F. (2019). *İslam ve kadın* (1 b.). İstanbul: İstanbul Yayınevi.
- Taştan, C., İrdem, İ. ve Özkaya, Ö. (2018). *Politika ve uygulama boyutlarıyla göç ve uyum*. Polis Akademisi Yayınları.
- Tekeli, İ. (1975). Göç teorileri ve politikaları arasındaki ilişkiler. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 153-176.
- Tekeli, İ. (1998). Türkiye'de iç göç sorunsalı yeniden tanımlanma aşamasına geldi. *Göç Konferansı* (s. 7-21). İstanbul: Türkiye Ekonomik Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Tilly, C. (1990). Ethnicity and social structure: transplanted networks. V. Y. McLaughlin (Dü.) içinde, *Immigration Reconsidered: History, Sociology and Politics* (ss. 79-95). New York: Oxford University Press.
- Touraine, A. (2007). *Kadınların dünyası* (1 b.). (M. Morali, Çev.) İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Turner, B. S. (2008). *The body and society explorations in social theory*. London: Nottingham Trent University.
- Türkay, B. (2019). *Suriyeli mülteciler sosyal medya ve sivil toplum: entegrasyon süreci ve arayışları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı.
- Türköne, M. (1995). *Eski Türk toplumunun cinsiyet kültürü* (1 b.). Ankara: Ark Yayınevi.
- UNHCR Türkiye. (18.06.2020). *UNHCR Küresel Eğilimler raporu*. Erişim adresi: <https://www.unhcr.org/tr/24189-dunyadaki-insanlarin-1-i-yerinden-edilmis-durumda-unhcr-kuresel-egilimler-raporu.html>, (erişim tarihi: 03.10.2021).
- UNICEF. (2018). *A profile of child marriage, Middle East and North Africa*. UNICEF. Erişim adresi: <https://www.unicef.org/mena/reports/profile-child-marriage>, (erişim tarihi: 15/12/2021).

- Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Yayınları.
- Wallerstein, İ. (2014). *Modern Dünya sistemi* (Cilt 4). (L. Boyacı, Çev.) İstanbul: Yarı Yayınları.
- Weber, W. (2012). *Ekonomi ve toplum* (1 b.). (L. Boyacı, Çev.) İstanbul: Yarı Yayınları.
- White, D. R. ve Burton, M. (1988). Causes of polygyny: ecology, economy, kinship, and warfare. *American Anthropologist*, 90(4), 871-887.
- Winch, A., Littler, J. ve Keller, J. (2016). Why "intergenerational feminist media studies"? *Feminist Media Studies*, 16(4), 557-572.
- Wollstonecraft, M. (2012). *Kadın haklarının gerekçelendirilmesi* (2 b.). (D. Hakyemez, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Woolf, V. (2012). *Kendine ait bir oda* (1 b.). (İ. Özdemir, Çev.) İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Yağmur, Y. ve Aytekin, S. (2018). Mülteci kadınların üreme sağlığı sorunları ve çözüm önerileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 11(1), 56- 60.
- Yalaz, E. ve Zapata-Barrero, R. (2019). Avrupa'da nitel göç araştırmalarını haritalama: açımlayıcı bir analiz. içinde *Avrupa Göç Çalışmalarında Nitel Araştırmalar* (Z. Karagöz, Çev.)(ss. 10-83). İstanbul: Göç Araştırmaları Derneği.
- Yaman, A. (2016). Suriyeli sosyal sermayenin inşası ve yeniden üretim sürecinin sivil toplum ve ekonomik hayat alanlarında incelenmesi. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 94-127.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, S. (2018). Hak, cinayet ve politika üçgeninde kürtaj hakkı. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Dergisi Kadın Çalışmaları Özel Sayısı*, 19(42), 55- 76.
- Yılmazçoban, A. M. (2008). *Flört ve görücü usulü evliliklerde psiko-sosyal özelliklerin etkisi- Demirci örneği-*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zetkin, C. (1992). *Kadın sorunu üzerine seçme yazılar*. (İ. Yarkin, Çev.) İstanbul: İnter Yayınları.

İnternet Kaynakları

- URL 1: Uluslararası Göç Örgütü (IOM). (2013). *Göç terimleri sözlüğü*. Erişim adresi: https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf, (erişim tarihi: 15.09.2021).
- URL 2: Türk Dil Kurumu. (tarih yok). *Türk dil kurumu sözlükleri*. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>, (erişim tarihi: 13.12.2021).
- URL 3: Geçici Koruma Yönetmeliği. (22.10.2014). *Resmi gazete*. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf>, (erişim tarihi: 15.11.2021).

URL 4: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (tarih yok). *T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı Uluslararası Koruma*. Erişim adresi: <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma>, (erişim tarihi: 20.12.2021).

URL 5: Resmî Gazete. (30.11.1994). *3941 sayılı 1994 Malî Yılı Bütçe Kanunu ile Bağlı (A) ve (B) İşaretli Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına ve Bir Ek Madde Eklenmesine Dair Kanun*. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22127.pdf>, (erişim tarihi: 19.12.2021).

URL 6: Resmî Gazete. (11.04.2013). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kanun No. 6458*. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>, (erişim tarihi: 18.11.2021).

URL 7: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Başkanlığı. (tarih yok). *T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Başkanlığı İkincil Koruma*. Erişim adresi: <https://www.goc.gov.tr/ikincil-koruma>, (erişim tarihi: 26.12.2021).

URL 8: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Başkanlığı. (tarih yok). *T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Başkanlığı Hak ve Yükümlülükler*. Erişim adresi: <https://www.goc.gov.tr/hak-ve-yukumlulukler>, (erişim tarihi: 26.12.2021).

URL 9: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Başkanlığı. (tarih yok). *T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Başkanlığı Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İllere Göre Dağılımı*. Erişim adresi: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, (erişim tarihi: 26.12.2021).

URL 10: Türk Kızılay. (2019). *Suriye insani yardım operasyonu*. Ankara: Türk Kızılay Göç Hizmetleri Direktörlüğü. Erişim adresi: <https://www.kizilay.org.tr/neler-yapiyoruz/goc-ve-multeci-hizmetleri>, (erişim tarihi: 19.11.2021).

URL 11: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2016). *Suriyeliler ile Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları evlilik araştırması*. Ankara. https://www.aile.gov.tr/Raporlar/ATHGM/Suriyeliler_ile_Turkiye_Cumhuriyeti_Vatandaslari_Arasin_daki_Evlilik_Iliskileri_Arastirmasi.pdf (erişim tarihi: 19.11.2021).

URL 12: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Başkanlığı. (tarih yok). *T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Başkanlığı Geçici Koruma*. Erişim adresi: <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, (erişim tarihi: 20.12.2021).

URL 13: Resmî Gazete. (22.10.2014). *SGK Sağlık Uygulama Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ*. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15-1.pdf>, (erişim tarihi: 10.12.2021).

URL 14: T.C. İçişleri Bakanlığı. (13.01.2020). *Çorum Gümüşhane ve Osmaniye'yle birlikte 112 Acil Çağrı Merkezleri 58 ilde aktif*. Erişim adresi: <https://www.icisleri.gov.tr/corum-gumushane-ve-osmaniyeyle-birlikte-112-acil-cagri-merkezleri-58-ilde-aktif>, (erişim tarihi: 15.10.2021).

URL 15: Mülteciler Derneği. (2021). *Türkiye'deki Suriyeli sayısı Kasım 2021*. Erişim adresi: <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>, (erişim tarihi: 25.11.2021).

URL 16: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (tarih yok). *Suriyeli çocukların Türk eğitim sistemine entegrasyonunun desteklenmesi projesi*. Erişim adresi: <https://piktes.gov.tr/>, (erişim tarihi: 20.12.2021).

URL 17: TimeTürk. (09.05.2013). *Göçün artık bir kadın yüzü var*. Erişim adresi: <https://www.timeturk.com/tr/2013/05/09/gocun-artik-bir-kadin-yuzu-var.html>, (erişim tarihi: 12.08.2021).

URL 18: Diyanet İşleri Başkanlığı (tarih yok). *Kur-an'ı Kerim*. Erişim adresi: <https://kuran.diyanet.gov.tr/>, (erişim tarihi: 13.12.2021).

URL 19: NTV. (09.07.2009). *Suriye'de namus cinayeti cezasız kalmayacak*. Erişim adresi: https://www.ntv.com.tr/dunya/suriyede-namus-cinayeti-cezasiz-kalmayacak_v_0wjmfUEEK53ssobKD5sQ, (erişim tarihi: 05.09.2021).

URL 20: Milligazete (04.03.2019). *Brunei'de zina ve recm cezaları bugün başlıyor*. Erişim adresi: <https://www.milligazete.com.tr/haber/1937262/bruneide-zina-ve-recm-cezalari-bugun-basliyor>, (erişim tarihi: 05.09.2021).

URL 21: Radikal. (27.07.2004). *İran'da "recm" cezası*. Erişim adresi: <http://www.radikal.com.tr/dunya/iranda-recm-cezasi-1203514/>, (erişim tarihi: 05.09.2021).

URL 22: Milliyet. (11.09.2019). *İşid genç kadını recm etti*. Erişim adresi: <https://www.milliyet.com.tr/milliyet-tv/isisd-genc-kadini-recm-etti-video-4578142>, (erişim tarihi: 05.09.2021).

URL 23: İnsan Hakları ve Eşitlik Uzmanları Derneği (09.05.2021). *Çocuk haklarına dair sözleşme bilgi notu*. Erişim adresi: <https://www.ihud.org/bilgi-notlari/cocuk-haklarina-dair-sozlesme-bilgi-notu>, (erişim tarihi: 21.12.2021).

URL 24: Central Intelligence Agency (CIA). (tarih yok). *The World Factbook*. Erişim adresi: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/syria/>, (erişim tarihi: 14.12.2021)

URL 25: İslam Ansiklopedisi. (tarih yok). *Mehir*. Erişim adresi: <https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/28/C28009237.pdf>, (erişim tarihi: 20.12. 2021).

URL 26: Resmî Gazete. (12.10.2004). *Türk Ceza Kanunu*. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/10/20041012.htm>, (erişim 12.14.2021).

URL 27: Al Jazeera Turk. (01.12.2011). *Suriye'nin dini ve etnik haritası*. Erişim adresi: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/suriyenin-dini-ve-etnik-haritasi>, (erişim tarihi: 09.15.2021).

URL 28: Ankara Tabip Odası (13.01.2020). *Hekim postası*. Erişim adresi: <https://ato.org.tr/news/show/700>, (erişim tarihi: 06.12.2021).

URL 29: Euronews. (17.12.2019). *2020 cinsiyet eşitliği raporu: Türkiye 153 ülke arasında 130. sırada*. Erişim adresi: <https://tr.euronews.com/2019/12/17/2020-cinsiyet-esitligi-raporu-turkiye-153-ulke-aras-nda-130-s-rada>, (erişim tarihi: 18.10.2021).

URL 30: WHO. World Health Organization (31.01.2004). *Adolescent pregnancy*. Erişim adresi:

http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42903/9241591455_eng.pdf;jsessionid=1D0E71864F2223A7C4255A3FE429097F?sequence=1, (erişim tarihi.5.09.2021).

URL 31: Resmi Gazete. (14.06.1934). 2510 Sayılı İşkân Kanunu. Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2733.pdf> , (erişim tarihi: 09. 12. 2021).

EK 1- GÖRÜŞME FORMU- TANITICI BİLGİ FORMU

Değerli Katılımcı,

Bu araştırma, Suriye’de yaşanan çatışma ve iç savaştan kaçarak zorunlu göçle Antalya İline yerleşen 18- 49 yaş arası üreme çağındaki kadınların üreme sağlığı, cinsel sağlık ve doğurganlık davranışlarını araştırmak amacıyla yapılacaktır. Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayalıdır. İstedığınız an görüşmeden ayrılabilirsiniz. Araştırma sonucunda hedeflenen amaca ulaşılabilmesi için vereceğiniz cevaplar önemlidir. Paylaşmış olduğunuz tüm bilgiler tarafımızca gizli tutulacaktır. Katılımınız için teşekkür ederiz.

Fadime SEVİMLİ

Doç. Dr. Hasan Hüseyin AYGÜL

Akdeniz Üniversitesi

Danışman

Yeni ve Yakınçağ Araştırmaları

Y.L. Öğrencisi

1. Yaşınız:
2. Medeni Durumunuz:
3. Var ise çocuk sayısı:
4. Doğum Yeriniz:
5. İkamet Yeriniz:
6. Eğitim Durumunuz:
7. Çalışma Durumunuz:
8. Suriye’nin hangi bölgesinden geldiniz:

GÖRÜŞME SORULARI

- Savaş öncesi hayatınızı anlatabilir misiniz? Günlük hayatta neler yapardınız?
- Savaş sırasında siz ya da bir tanıdığınız fiziksel ya da cinsel şiddet gördü mü?
- Göç kararına ve nereye göç edileceğine kim nasıl karar verdi?
- Göç kararında düşünceniz soruldu mu?
- Nereye göç edileceğine nasıl karar verdiniz?
- Göç bağlantılarını hangi yolla kurdunuz?
- Göç sırasında temel ihtiyaçlarınızı (beslenme, hijyen, barınma, vb.) nasıl karşıladınız?
- Göç sırasında ve sonrasında jinekolojik (kadın hastalıkları ve sağlığı) sorunlar yaşadınız mı, yaşadıysanız nasıl çözmeye çalıştınız?
- Suriyeli kadının toplum ve aile içinde ne yapması nasıl davranması beklenir?
- Kaç yaşında evlendiniz evlilik kararını kim nasıl verdi?
- Nasıl evlendiniz? (Görücü usulü, flört ederek, tanışarak, zorla vb.)
- Gelenek ve göreneklerinizde evlilik ritüelleri nelerdir? Göçten sonra değişime uğradı mı?
- Çocuk yaşta evlilik hakkında düşünceniz nedir?
- Kaç çocuğunuz var? Gebeliğin zamanına ve çocuk sayısına nasıl karar verdiniz?
- Sizin ya da tanıdığınız Suriyeli kadınların Türkiye'ye geldikten sonra doğurma sıklığında ve çocuk sayısında bir değişim oldu mu?
- Kontrasepsiyon (doğum kontrolü) hakkında bilginiz nedir? Eşiniz veya siz bunlardan birini kullanıyor musunuz?
- Sizce kontraseptif (doğum kontrol ilacı araç ve gereci) kullanmak kimin sorumluluğu?
- Cinsellik ve cinsel sağlık bilgilerini kimden ve nasıl öğrendiniz?
- Suriyeli kadınlar cinsel sorunlarını biriyle paylaşabilir mi? Uzman yardımı alabilir mi?
- Suriyeli kadınlar jinekolojik (kadın hastalıkları ve sağlığı) sorunlarını dile getirebilir mi? Bununla ilgili sağlık desteği alabilirler mi?
- Küretaj hakkında ne düşünüyorsunuz?
- Kadının çocuğu olmuyorsa eş, aile ve toplum bunu nasıl karşılar?
- Erkeğin çocuğu olmuyorsa eş, aile ve toplum bunu nasıl karşılar?
- Kumanız var mı? Kuması olan bir tanıdığınız var mı?

- Kadınlar boşanabilir mi? Boşanma durumunda nafaka ve çocukların velayetini alabilir mi? Boşanmış bir Suriyeli kadın tanıdığınız var mı?
- Sizce kadınlar mirastan pay almalı mı?
- Dul bir kadına toplumun bakışı nasıldır
- Cinsel istismara uğramış bir kadına toplumun bakışı nasıldır?
- Türk bir erkek ile evlenen Suriyeli kadın tanıyor musunuz? Eğer tanıyorsanız bu evlilik ne şekilde oldu ve yaş farkı var mıydı?

Ö Z G E Ç M İ Ş

Eğitim Derecesi	Okul/Program		Mezuniyet Yılı
Lise	Aksaray Sağlık Meslek Lisesi		1993
Üniversite	Anadolu Üniversitesi AÖF-Veteriner Sağlık ve Laboratuvar		2005
	Anadolu Üniversitesi AÖF-Sosyoloji		2016
	İstanbul Üniversitesi AUZEF- Sağlık Yönetimi		2018
Yüksek Lisans	Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü Yeni ve Yakınçağ Araştırmaları		2022
Doktora			

İş Deneyimi, Yıl	Çalıştığı Yer		Görev
1993 yılında memuriyete başladım. Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde hemşirelik yaptım. Diyaliz hemşireliği sertifikası olarak diyaliz biriminde organ nakli bekleyen hastalarla uzun yıllar çalıştım. Çocuk, Kadın, Ergen Üreme Sağlığı Sertifikası ve Eğitici Sertifikası olarak üreme sağlığı eğitimleri verdim.	Çorum Sungurlu Devlet Hastanesi Konya Cihanbeyli Günyüzü Kasabası Sağlık Ocağı Konya Ereğli Devlet Hastanesi Antalya Serik Devlet Hastanesi Antalya 14 Nolu Arapsuyu Aile Sağlığı Merkezi Antalya Kepez Devlet Hastanesi Antalya Eğitim Araştırma Hastanesi Antalya 112 Kriz Koordinasyon Birimi		Hemşire Hemşire Aile Sağlığı Elemanı Acil hemşiresi İl kriz koordinasyon görevlisi

Son olarak 2020 yılında yapılan Sağlık Bakanlığında Unvan Değişikliği sınavını kazanarak sosyolog olarak işe başladım.	Antalya Eğitim Araştırma Hastanesi		Sosyolog
--	------------------------------------	--	----------

Yabancı Dil		İngilizce
--------------------	--	-----------

Yayınlar: Covid 19 Pandemisinin Toplumsal Etkileri, Habitus Toplumbilim Dergisi, 2021, 2(2), 55-69